

**Marit Ekne Ruud, Ingar Brattbakk,
Lene Schmidt, Jon Guttu og Ivar Brevik**

Utvikling av drabantbyer

Annotert bibliografi

Utvikling av drabantbyer

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2006:12

Nærmiljøsatsing og levekår
Evaluering – Handlingsplan
Oslo indre øst

NIBR-rapport 2006:6

Spredt utbygging og jordvern
Om omfang og drivkrefter bak
bygging på jordbruksarealer

NIBR-notat 2005:13

Byenes attraktivitet
Byutvikling som grunnlag for
markedsføring

NIBR-notat 2006:126

Tiltak i tide
Muligheter og utfordringer
for Groruddalen

Rapportene koster kr 250,-, og
kan bestilles fra NIBR:
Postboks 44, Blindern,
0313 Oslo
Tlf. 22 95 88 00
Faks 22 60 77 74
E-post til
berit.willumsen@nibr.no
Porto kommer i tillegg til de
oppgitte prisene

Notatene er elektronisk
publisert på
NIBRs hjemmeside
www.nibr.no

Marit Ekne Ruud, Ingar Brattbakk, Lene Schmidt
Jon Guttu og Ivar Brevik

Utvikling av drabantbyer

Annotert bibliografi

NIBR-rapport 2006:13

Tittel: **Utvikling av drabantbyer**
Annotert bibliografi.

Forfatter: Marit Ekne Ruud, Ingar Brattbakk,
Lene Schmidt, Jon Guttu og Ivar Brevik

NIBR-rapport: 2006:13
ISSN: 1502-9794
ISBN: 82-7071-638-3
Prosjektnummer: O-2370
Prosjektnavn: Tiltak i tide.
Oppdragsgiver: Kunnskapsstatus og utfordring for Groruddalen
Husbanken, Barne- og familiedepartementet,
Miljøverndepartementet, Kommunal- og
regionaldepartementet og Oslo kommune
Prosjektleder: Marit Ekne Ruud

Referat: Rapporten inngår sammen med notatet: ”Tiltak i tide.
Muligheter og utfordringer for Groruddalen” (NIBR-
notat 2006:126) som del av forprosjektet ”Tiltak i tide.
Kunnskaps-status og utfordringer for Groruddalen”.
Forprosjektet danner utgangspunktet for hva som bør
satses på i Groruddalen i de kommende årene.
Bibliografien gir en oversikt over litteratur omkring
utviklingen av drabantbyene med hovedvekt på forskning
fra Norge og de nordiske land, men også noen eksempler
fra europeisk litteratur. Bibliografien inneholder en
tematisk oversikt over litteratur som er omtalt og en
oversikt over annen aktuell litteratur. Formålet er å gjøre
litteraturen tilgjengelig for en bredere målgruppe og å
avdekke forskningsfronten. Målgruppen for bibliografien
er fagfolk så vel som folkevalgte i kommunene, beboere
og lokale lag, representanter for nærings- og kulturliv og
arkitekter, planleggere og forskere som jobber med
problemstillinger i tilknytning til drabantbyene.

Sammendrag: Norsk og engelsk
Dato: November 2006
Antall sider: 97
Pris: Kr 250,-
Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO
Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
Vår hjemmeside: <http://www.nibr.no>
Trykk: Nordberg A.S.
Org. nr. NO 970205284 MVA
© NIBR 2006

Forord

Denne bibliografien inngår som en av to publikasjoner fra et forprosjekt om utfordringer i Groruddalen. Den første publikasjonen er NIBR-notat 2006:126: ”Tiltak i tide – muligheter og utfordringer for Groruddalen”. Forprosjektet danner utgangspunkt for hva som bør satses på i Groruddalen i de kommende årene.

Formålet med bibliografien er å gi en oversikt over et utvalg aktuell litteratur omkring utviklingen i norske drabantbyer generelt og i Groruddalen spesielt. Målet er både å gjøre relevant stoff tilgjengelig for en bredere målgruppe, og å søke å avdekke forskningsfronten. Søk på litteratur innen ulike temaer kan gi en pekepinn om hvor det finnes et rikt materiale, og hvor vi mangler kunnskap. Målgruppen for bibliografien er aktører i kommunen, det være seg i forvaltningen og på politisk nivå, lokale organisasjoner og beboere, representanter for nærings- og kulturliv og arkitekter, planleggere og forskere som jobber med problemstillinger i tilknytning til utviklingen i drabantbyene.

Forprosjektet i sin helhet har vært finansiert av Husbanken, (regionkontor Oslo), Barne- og familiedepartementet, Miljøverndepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Oslo kommune, med en økonomisk ramme på til sammen 575 000 kr. Prosjektperioden har vært fra oktober 2005 til april 2006.

Forprosjektet er gjennomført i samarbeid mellom Byggforsk, NIBR og Plankontoret for Groruddalen (Oslo kommune).¹ Prosjektgruppen har bestått av Marit Ekne Ruud (Prosjektleder), Ingar Brattbakk, Lene Schmidt, Jon Guttu og Ivar Brevik NIBR. Forsker Yngve Carlsson, NIBR og Per-Øystein Lund, Plankontoret for Groruddalen, har bidratt med litteraturomtaler.

---

¹ Fra 1. april 2006 ble en del av virksomheten ved Byggforsk overført til NIBR, og forskerne Ruud og Brattbakk ble fra denne dato knyttet til NIBR.

En referansegruppe har vært knyttet til prosjektet, og har bestått av Ivar Alnæs og Ane Seip Flaatten (Kommunal- og regionaldepartementet), Kjell Spigseth (Miljøverndepartementet), Bente Holthe (Arbeids- og inkluderingsdepartementet), Ulla Hahn (Husbanken), Eva Herud (Barne- og familiedepartementet), Petter Daae Slipher (Plankontoret for Groruddalen), Morten Bildeng og Hallvard Lunde (Oslo kommune).

Oslo, november 2006

Berit Nordahl
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Sammendrag	4
Summary	7
1 Innledning	10
2 Drabantbyen i byen	13
2.1 Litteraturomtaler	14
3 Organisering, prosess og deltakelse	24
3.1 Litteraturomtaler	27
4 Bolig og bomiljø	35
4.1 Litteraturomtaler	37
5 Stedsutvikling	44
5.1 Litteraturomtaler	45
6 Inkludering og flerkultur	52
6.1 Litteraturomtaler	53
7 Oppvekstvilkår	62
7.1 Litteraturomtaler	63
8 Kriminalitetsforebygging	71
8.1 Litteraturomtaler	72
Litteraturoversikt (alle titler)	78
Aktuelle nettsteder	97

Sammendrag

Marit Ekne Ruud, Ingar Brattbakk, Lene Schmidt, Jon Guttu og Ivar Brevik

Utvikling av drabantbyer.

Annotert bibliografi.

NIBR-rapport: 2006:13

Denne bibliografien inngår som en av to publikasjoner fra et forprosjekt om utfordringer i Groruddalen. Den første publikasjonen er NIBR-notat 2006:126: ”Tiltak i tide – muligheter og utfordringer for Groruddalen”. Forprosjektet danner utgangspunkt for hva som bør satses på i Groruddalen i de kommende årene.

Formålet med bibliografien er å gi en oversikt over et utvalg aktuell litteratur omkring utviklingen i norske drabantbyer generelt og i Groruddalen spesielt, som er gitt ut de siste årene. Målet er både å gjøre relevant stoff tilgjengelig for en bredere målgruppe, og å søke å avdekke forskningsfronten. Søk på litteratur innen ulike temaer kan gi en pekepinn om hvor det finnes et rikt materiale, og hvor vi mangler kunnskap. Målgruppen for bibliografien er aktører i kommunen, det være seg i forvaltningen og på politisk nivå, lokale organisasjoner og beboere, representanter for nærings- og kulturliv og arkitekter, planleggere og forskere som jobber med problemstillinger i tilknytning til utviklingen i drabantbyene.

Det foreligger en rekke publikasjoner og annen skriftlig dokumentasjon omkring drabantbyproblematikk, bomiljø og flerkulturspørsmål generelt og om Groruddalen spesielt. Det finnes imidlertid ingen samlet oversikt over dette. I bibliografien har vi samlet et utvalg litteratur innenfor relevante tema, med fokus på drabantbyer generelt og Groruddalen spesielt. Bibliografien inneholder tematiske innledninger i tillegg til en kort omtale av den viktigste litteraturen. De syv temaområdene avspeiler hovedfokus i forprosjektet. I den samlede litteraturoversikten er det tatt med noe lokalhistorisk litteratur med særlig relevans for Groruddalen. Vi har også tatt med noe internasjonal litteratur, hovedsakelig fra Sverige og Danmark.

NIBR-rapport: 2006:13

Temaet *Drabantbyen i byen* omfatter problemstillinger på overordnet nivå, der man ser de enkelte boligområder i forhold til byen som helhet. Drabantbyene forholder seg til eller konkurrerer med kvalitetene som tilbys i bygårds- og blokkbebyggelsen i byens sentrum og med villa- og småhusområder i byens utkant eller nabokommunene. Flytting og spørsmål knyttet til segregasjon er sentrale tema i et slikt perspektiv. Mye av litteraturen handler om drabantbyenes omdømme i befolkningen. Mens beboerne i stor grad er fornøyde med bomiljøet, ser den øvrige befolkningen ofte på drabantbyen som mindre attraktiv.

I kapitlet *Organisering, prosess og deltakelse* har vi tatt med litteratur som omhandler de erfaringene man har gjort med større statlige områdebaserte satsinger i Handlingsprogram Oslo indre øst, Storstadsatsingen i Sverige og Kvarterløft i Danmark. Felles for disse satsingene er at man har et større og mer helhetlig perspektiv enn man hadde i byfornyelsen som ble gjennomført på 1980-tallet i Norge.

Bolig og bomiljø har vært et aktuelt forskningstema siden slutten av 1960-tallet. Fokus har vært både det fysiske og det sosiale miljøet. I dagens bomiljøer står en overfor nye utfordringer. Folk flytter oftere enn før, noe som både kan resultere i mer homogene og mer heterogene bomiljøer. Stor turnover i bomiljøene kan gjøre det vanskelig å etablere felles engasjement og felles innsats for bomiljøet. Nye befolkningsgrupper med annen erfaringsbakgrunn flytter inn. Litteraturen i dette kapitlet tar for seg undersøkelser som setter fokus på disse fenomenene. I tillegg omfattes også litteratur om nærmiljøarbeid, fortettingsproblematikk samt boligtyper for eldre.

Litteraturen i kapitlet om *stedsutvikling* drøfter drabantbyen ikke bare som bomiljø, men som et sted. Det omhandler senterutvikling, servicetilbud, teknisk og sosial infrastruktur, kulturtilbud osv. Forskning tyder på at beboerne stort sett greier å ta vare på boliger og boligområdenes nærmiljø, men at det er et stort behov for tiltak i det offentlige miljøet. Det dreier seg om opprusting av gater, parker, plasser og bedre offentlig service (eldresentre, ungdomsklubber, bad, biblioteker osv.). De lokale kjøpesentrene kan ha en viktig funksjon som møtesteder og identitetsbærere. Sentrene kan være utsatte for endringer i næringsstrukturen slik at noen sentre sliter, mens andre blir bygget ut. Litteraturen omhandler også eksempler på hvordan steder som har fått (ufortjent) dårlig rykte har jobbet med å utvikle stolthet og tilhørighet til stedet og synliggjøre stedets kvaliteter.

På tross av stort litteraturtilfang innen temaet bolig og bomiljø, er det forsket relativt lite på *inkludering og flerkultur*. Begrepet inkludering

henspiller her på alle grupper i samfunnet, uavhengig av etnisk bakgrunn. Omtalene i dette kapitlet omfatter først og fremst perspektiver på inkludering og flerkultur i nabolag og bomiljø, perspektiver på ulike typer møtesteder samt inkludering gjennom opplæringstiltak og arbeidsliv. Her nevnes særlig litteratur fra Danmark. Temaer knyttet til boligetablering blant etniske minoriteter er også med i omtalene.

I kapitlet *oppvekstvilkår* presenteres litteratur som omhandler tiltak med det formål å bedre barn og unges oppvekstvilkår. I Handlingsprogram Oslo indre øst har man gjort viktige erfaringer med ulike tiltak, blant annet forsøk med gratis barnehage og en rekke tiltak i skole og SFO (Skolefritidsordning). Flere forskere har påpekt at det å vokse opp i et flerkulturelt miljø gir barn og unge en verdifull kompetanse som åpenhet og toleranse som kan være med på å fremme et inkluderende miljø. Andre undersøkelser som omtales viser hvordan ungdommen forholder seg til nærmiljø og foreldrekontroll i drabantbyer, samt hvordan barn og unge mobiliseres i forhold til kulturaktiviteter og erfaringene med slike tiltak. En studie har særlig fokus på innvandrerungdom, integrasjon og marginalisering. Et av funnene er at forskjeller mellom norske og innvandrere når det gjelder for eksempel tilbøyelighet til å begå kriminelle handlinger, ikke fullt ut kan forklares ved at norsk ungdom er bedre integrert i det norske samfunnet.

Kriminalitetsforebygging kan dreie seg om kontrollerende strategier med vekt på overvåking og såkalte frigjørende strategier. Vi har særlig konsentrert oss om kriminalitetsforebygging gjennom fysisk planlegging og forebygging av gjengkriminalitet. Undersøkelser og teorier fokuserer på hvordan bygnings- og områdestruktur, tilgangskontroll, overvåkingsmulighet, vedlikehold på den ene siden og organisering av samarbeid blant beboere og sosialt fellesskap på den andre siden virker kriminalitetsforebyggende. Felles for denne litteraturen er at den i mindre grad ser menneskers atferd som et direkte resultat av fysiske forhold, men ser fysisk og sosialt miljø som gjensidig påvirkende faktorer. Vi har omtalt noen få litteraturbidrag, og viser for øvrig til to bibliografier innen temaet kriminalitetsforebyggende planlegging som omtales her.

Summary

Marit Ekne Ruud, Ingar Brattbakk, Lene Schmidt, Jon Guttu and Ivar Brevik

Development of satellite towns

Annotated bibliography.

NIBR Report: 2006:13

Together with NIBR's Working Paper no 126 (2006), *Timely Intervention: Knowledge Status and Challenges in Groruddalen*,² this bibliography is a component of the feasibility study *Timely intervention in Groruddalen – Opportunities and Challenges*,³ aimed at identifying investment needs in the years ahead.

The bibliography has been compiled 1) to provide an overview of relevant literature on the history and growth of Norwegian satellite towns generally and Groruddalen in particular; 2) make such literature available to a wider audience; and 3) ascertain status of research. Searches in the literature under various themes indicate areas where the literature is abundant and where knowledge is scarce. The bibliography's target groups include government authorities, politicians, local organisations and residents, business and culture sector representatives, architects, planners and researchers with an interest in issues related to satellite towns, their history and development.

There is a range of publications and other textual documentation on issues related to satellite towns, neighbourhoods and multicultural communities generally and, not least, specifically on Groruddalen. What we do not have, however, is a one-stop overview. The bibliography contains selected literature on relevant themes and topics on satellite towns as a general phenomenon and Groruddalen more immediately. It comes with thematic introductions and brief presentations of the most important literature. The seven themes

---

² *Tiltak i Tide – kunnskapsstatus og utfordringer for Groruddalen.*

³ *Tiltak i tide – muligheter og utfordringer for Groruddalen.*

reflect those pursued in the feasibility study. We include in the catalogue work on local history of particular relevance to Groruddalen. We have also included a limited range of international literature, mainly from Sweden and Denmark.

The theme *Satellite Town in the City* concerns questions of a general nature, where individual residential areas are conceived in terms of the city to which they are appended. Satellite towns are affected by or compete with attributes of the city such as apartment buildings and blocks in the city centre and residential areas of detached and semidetached homes in the suburbs and neighbouring municipalities. Migration and questions related to segregation are of prime importance under this heading. Much of the literature on the satellite town discusses their standing among the public at large. While residents largely appreciate their local neighbourhood, they are often framed in a negative light among the public at large. Housing market liberalisation and the end of government price regulation mechanisms have increased the impact of personal preferences on price formation.

The chapter devoted to *Organization, Process and Participation* covers literature on large-scale government investments under the Action Programme for Oslo Inner East (*Handlingsprogram Oslo indre øst*), the Swedish Metropolitan Action Plan (*Storstadssatsningen*), and the Danish urban regeneration programme *Kvarterløft*. What unites these programmes is a wider, more integrated approach than was typical of Norwegian urban renewal projects in the inner city areas during the 1980s.

Homes and Neighbourhoods has remained a topical area of research since the late 1960s. Focus here has been on both the physical and social environment. Today's neighbourhoods face fresh challenges. With increasing mobility and migration, neighbourhoods tend to grow either increasingly homogeneous or heterogeneous. High resident turnover could make it harder to promote commitment to and common action on behalf of the neighbourhood. With an influx of different sociocultural groups, the emergence of competing arenas creates significant challenges for the local community. At the same time, connections with others in the immediate vicinity are an essential aspect of life for some sociocultural groups. Each of these items is likely to cause friction between different groups.

The literature included under the *Place Development* heading discusses the satellite town not simply in terms of community or neighbourhood, but as an actual place. It takes up issues related to centre development, service delivery, technical and social

---

infrastructure, cultural activities etc. Studies suggest that while residents typically take care of their homes and immediate area, there is a significant need for intervention in public areas. Included here are road, park, area maintenance/improvement and better public services (senior citizens welfare centres, youth clubs, swimming pools, public libraries etc.). Local shopping malls serve an important function as social spaces and identity markers. Centres are vulnerable to change affecting the commercial sector, making survival harder for some, but stimulating growth for others. The literature also looks at places where action has been taken to reverse a long-standing (undeserved) negative public image. The object here has been to promote a sense of civic pride and belonging, and highlight the area's positive attributes.

Despite the extensive literature on homes, housing and neighbourhoods, not much work has been done on *inclusion and multicultural communities*. We decided in favour of 'inclusion' rather than 'integration' because the former tends to invoke positive action and covers all sociocultural groups. Getting to know others and developing inclusive networks requires spaces where people can actually come together. We have also included some literature on labour market-based inclusion efforts. Danish studies suggest that jobs created in connection with neighbourhood regeneration projects often correlates with job training and improved information for residents. It also means that regeneration can go forward without antagonising the public, something often seen in areas undergoing renewal.

The chapter on *Childhood* reviews the literature on interventions aimed at improving conditions for children and adolescents. Oslo's inner east action programme has generated much new information in connection with, for instance, free childcare pilot schemes and measures related to schools and after-school programmes. Researchers point to the benefits for children and adolescents from growing up in multicultural neighbourhoods, where valuable competencies learned today could help promote a more inclusive society tomorrow.

Crime Prevention includes control strategies, where the emphasis is on surveillance and "target hardening" as well what is known as liberating strategies. We concentrate on crime prevention through environmental design and planning, and socially by preventing "gang criminality". These latter strategies emphasize attributes of the physical environment such as quality, beauty and human scale, and their contribution to a sense of identity, stability and responsibility. Studies and theories which see crime prevention in terms of an interplay between physical and social factors, as these do, are in our opinion of particular value in the present context.

1 Innledning

Bibliografien inngår som en av to publikasjoner fra forprosjektet "Tiltak i tide", kunnskapsstatus og utfordringer for Groruddalen". Bakgrunnen for prosjektet er statens og Oslo kommunes felles satsing for å forbedre miljø- og levekårene i Groruddalen, blant annet ved hjelp av byøkologisk program og helhetlig plan for Groruddalen. Staten og Oslo kommune søker i fellesskap å få til et løft for Groruddalen.

Formålet med forprosjektet har vært å etablere et kunnskapsgrunnlag for den videre satsingen i Groruddalen ved å utarbeide en bibliografi, å få oversikt over pågående og tidligere prosjekter innenfor de aktuelle temagruppene og å få oversikt over lokale behov for tiltak. Forprosjektet oppsummerer forslag til videre satsing for Groruddalen i NIBR-notat 2006:126 "Tiltak i tide". Bibliografien fungerer som et redskap til bruk for de som jobber med problemstillinger knyttet til drabantbyutvikling generelt og Groruddalen spesielt. Formålet med bibliografien er å gjøre relevant stoff tilgjengelig for en bredere målgruppe.

Det foreligger en rekke publikasjoner og annen skriftlig dokumentasjon omkring drabantbyproblematikk, bomiljø og flerkulturspørsmål generelt og om Groruddalen spesielt. Det finnes imidlertid ingen samlet oversikt over dette. I bibliografien har vi samlet et utvalg litteratur innenfor relevante tema, med fokus på drabantbyer generelt og Groruddalen spesielt som er gitt ut de senere årene. Bibliografien inneholder tematiske innledninger i tillegg til en kort omtale av den viktigste litteraturen. Litteraturen omfatter alt fra lokalhistoriske skrifter og offentlige dokumenter om Groruddalen til utredninger og forskningsoppgaver.

Forprosjektet og bibliografien er handlingsrettet, og forskningen skal gi kunnskap om på hvilke områder det er behov for tiltak, hvilke tiltak som har vist seg effektive og hvordan ulike tiltak kan gjennomføres. Dette har også vært en ledetråd ved valg av litteratur.

Temaområder

Bibliografien er inndelt i syv temaområder som avspeiler hovedfokus i forprosjektet.

- *Drabantbyen i byen* omfatter problemstillinger på et overordnet nivå, der man ser de enkelte boligområder i forhold til byen som helhet (for eksempel når det gjelder segregasjon, boligmarked, kommunikasjoner med resten av byen og omlandet, etc.).
- *Organisering, prosess og deltakelse* presenterer erfaringene fra gjennomføringen av større statlige satsinger med hovedvekt på Storstadssatsningen i Sverige og Kvartersløft i Danmark, samt fra Handlingsprogrammet Oslo indre øst i Norge.
- *Bolig og bomiljø* rommer både nybygging/fortetting og rehabilitering/utbedring av eksisterende boligbebyggelse, bl.a. med vekt på universell utforming, boligsammensetning og bokvalitet. I tillegg omtales litteratur som omfatter det sosiale bomiljøet.
- *Stedsutvikling* inkluderer miljøforhold, møteplasser, torg, parker, borettslagenes uteområder, vare- og tjenestetilbud, vedlikehold av offentlige fysiske omgivelser, senterdannelser etc.
- *Inkludering og flerkultur* handler om den demografiske utviklingen på overordnet og lokalt nivå, om sosiale og kulturelle forhold samt samhandling og konflikter mellom forskjellige innvandrerkulturer og mellom innvandrere og nordmenn.
- *Oppvekstvilkår* omfatter blant annet forhold i barnehage og skole, tilbud til barn og ungdom og sosiale forhold i ungdomskulturene.
- *Kriminalitetsforebygging* omhandler litteratur om kriminalitetsforebyggende planlegging og forebygging av gjengkriminalitet.

I den samlede litteraturoversikten i kapittel 9 er det tatt med noe lokalhistorisk litteratur med særlig relevans for Groruddalen.

Leserveiledning

Bibliografien inneholder omtaler av det vi har vurdert som den mest sentrale litteraturen på feltet. I tillegg er det bakerst satt inn en samlet oversikt, som inneholder både den litteraturen som er omtalt og annen aktuell litteratur. Her er det også tatt med noen få lokalhistoriske titler

som omhandler Groruddalen. Vi har lagt størst vekt på litteratur om norske og nordiske forhold, men har også tatt med noe litteratur som omhandler situasjonen i andre land. Ved prioriteringen av litteratur som er omtalt har vi lagt vekt på å få med den nyeste litteratur på feltet. Der vil man vanligvis finne referanser til tidligere publikasjoner.

Utvalget av litteratur som er omtalt, er begrenset til noen få sentrale verk. Vi har i valg av titler lagt vekt på tilgjengelighet og anvendbarhet av stoffet. Det betyr for eksempel at vi i en del tilfeller har prioritert artikler basert på vitenskapelige avhandlinger fremfor selve avhandlingen.

I praksis vil mye av litteraturen kunne plasseres innen flere temaområder. Dersom en publikasjon beskriver utviklingen innen flere av temaområdene, er den oppført innen det området som hovedtyngden av stoffet omhandler.

2 Drabantbyen i byen

I dette innledende kapitlet har vi søkt å legge vekt på de bredere rammene som påvirker drabantbyområdene – både utviklingstrekk i samfunnet generelt og i byene spesielt. Alle faser i drabantbyenes liv fra den idémessige bakgrunnen til utbyggings- og innflyttingsperioden og deres videre utvikling har vært sterkt preget av samtidige prosesser i samfunnet og byene. De sosiale, kulturelle, økonomiske og politiske prosessene legger rammer for drabantbyenes status og posisjon som boligområder. I en globalisert verden kan økonomisk restrukturering og økt migrasjon tjene som eksempler på forhold som får konsekvenser for drabantbyenes utvikling og beboersammensetning.

For å forstå drabantbyenes utvikling er det kanskje særlig viktig å se dem som en del av storbyregionenes boligmarked – der de forholder seg, eller konkurrerer, med kvalitetene som tilbys i bygårds- og blokkbebyggelsen i byens sentrum og med villa- og småhusstrøk enten innenfor bykommunenes grenser eller i omlandskommunene. I et slikt perspektiv blir befolkningens preferanser og ressurser viktige variable som kan knyttes til de ulike områdenes boligpriser, boligens størrelse og kvalitet, kvaliteter i de fysiske omgivelsene og ikke minst det lokale offentlige og private vare- og tjenestetilbudet. Områdenes tilgjengelighet og forbindelser med omverdenen via privatbilen, offentlig kommunikasjon eller via gang- og sykkelstier er et annet viktig aspekt.

Mye av litteraturen på dette feltet handler om drabantbyenes omdømme i befolkningen generelt. Er det et sted man kunne tenke seg å bo? Og hvis svaret er nei, hvorfor? Mye av forskningen peker på at beboerne selv i stor grad er tilfredse, men at den øvrige befolkningen ser på drabantbyområdene som lite attraktive. Dette viser at en må se drabantbyene som en del av byen for å forstå de prosessene som fører til demografisk, sosioøkonomisk og etnisk segregasjon. Oppheving av prisreguleringer og liberalisering av boligmarkedet i Norge i løpet av 1980-årene skapte dessuten en ny situasjon der folks reelle preferanser fikk sterkere spillerom og gav mer direkte innvirkning på pris-

dannelsen. Gjennom den generelle sterke økningen i boligprisene og den økte differensieringen i boligprisene internt i storbyene, har boligmarkedet fått enda større innvirkning på segregasjonen.

I litteraturgjennomgangen har vi både et europeisk, nordisk og nasjonalt perspektiv, samt et Osloperspektiv. På det europeiske nivået presenterer vi flere nye, store, europeiske forskningsprosjekt rettet mot drabantbyområder og /eller belastede boligområder i storbyene. I Norden har vi først og fremst fokuset på erfaringer fra Sverige og Danmark.

RESTATE er et større europeisk forskningsprogram som involverte ti europeiske land finansiert av EUs femte rammeprogram. RESTATE er en forkortelse for "Restructuring Large-scale Housing Estates in European Cities: Good Practices and New Visions for Sustainable Neighbourhoods and Cities". Drabantbyområder i følgende ti europeiske land er studert: Nederland, Frankrike, Tyskland, Ungarn, Italia, Polen, Slovenia, Spania, Sverige og Storbritannia. Det er publisert en håndbok samt en rekke rapporter fra programmet, både knyttet til det enkelte land og med et bredere europeisk perspektiv: <http://www.restate.geo.uu.nl/results/> Vi har her valgt å presentere to RESTATE-rapporter med et bredt europeisk perspektiv.

2.1 Litteraturomtaler

Hansen, T. og Brattbakk, I.

Endringsprosesser i norske drabantbyer.

Norges byggforskingsinstitutt. Byggforsk skriftserie 6 – 2005.

Studien gir en oversikt over forholdene i norske drabantbyer med særlig fokus på utviklingen i det siste tiåret når det gjelder fysiske strukturer og befolkning, samt renommé. Samlet mål er å gi bedre innsikt i sammenhenger mellom drabantbyens fysiske egenskaper, sosiale endringsprosesser og renommé. Studien benytter inndeling i nye geografiske enheter som nesten utelukkende omfatter drabantbybebyggelse i form av storskalaområder dominert av blokkbebyggelse med innslag av rekkehus. I Oslo omfatter studien 22 drabantbyer, i Bergen 9 områder og i Trondheim 10 områder.

Studien er hovedsakelig gjennomført ved hjelp av systematiske registreringer av drabantbyenes fysiske egenskaper og tjenestetilbud, analyser av foreliggende registerdata (tilgjengelig statistikk om befolkningens sammensetning, flytting og levekår), samt en

---

opinionsundersøkelse om drabantbyene til Oslos befolkning og drabantbybeboerne.

Når det gjelder fysiske forhold har det ikke skjedd store forandringer. Områdene framstår i hovedsak som da de ble bygd, og fremstår som godt vedlikeholdte. Norske drabantbyer har ofte betydelig innslag av småskala bygg i form av lavblokker, rekkehus og eneboliger. Kun et fåtall av områdene består mer eller mindre utelukkende av høyhus og blokkbebyggelse. Drabantbyene ligger ofte nær store naturområder og har selv et preg av ”bygg i naturen”. Organiseringen av bebyggelsen gir relativt trafikksikre områder og skoleveier. Samtidig har deler av uteområdene ubestemmelige bruksmuligheter og et diffust skille mellom det private, halvprivate og offentlige. Her er det et stort potensial for forbedringer. Studien viser svært store variasjoner i tjenestetilbudet, særlig i det private tilbudet, men også i det offentlige.

Den klart tydeligste demografiske endringen er den sterke økning av andelen med innvandrerbakgrunn. Hver fjerde beboer i Oslos drabantbyer var første eller andre generasjons innvandrer i 2001, mot hver tolvte i Trondheim og hver fjortende i Bergen. I over halvparten av Oslos drabantbyer er andelen med innvandrerbakgrunn tredoblet på 1990-tallet.

Drabantbyene har svekket sin relative sosioøkonomiske posisjon på 1990-tallet. Utdannelses- og inntektsnivå er betydelig lavere blant drabantbybefolkningen enn i den totale storbybefolkningen, og forskjellene øker. En del av sentrumsområdene som tradisjonelt sett har scoret svakt på sosioøkonomiske forhold har ikke bare ”halt innpå” drabantbyene, men for en stor del også passert dem. Drabantbyene imellom er forskjellene størst i Oslo og minst i Trondheim.

Det er store interne forskjeller drabantbyene imellom. Forskjellene er i hovedsak opprettholdt på 1990-tallet. Likefullt er det enkelte drabantbyområder som svekker sin relative posisjon betydelig, og andre som styrker sin posisjon kraftig. ”Gentrifiserings”- lignende tendenser kan spores i noen av de mest sentrumsnære og eldste drabantbyene.

For å forklare utviklingen i drabantbyene trekkes følgende forhold frem: markedstilpasningen på boligmarkedet, drabantbyenes endrede posisjon i storbyregionenes boligmarked, det negative omdømmet drabantbyene har fått i media og den positive effekten av felles eie gjennom borettslagsmodellen.

Hva forklarer drabantbyenes relative attraktivitet og de innbyrdes forskjellene mellom drabantbyområdene? Ved å benytte boligpriser som et uttrykk for attraktivitet gir rapporten noen forklaringer på hvilke fysiske og sosiale forhold som gjør de ulike drabantbyene attraktive. Rangeres drabantbyene i Oslo etter utbyggingstidspunkt finner man et betydelig samsvar med rangering etter prisnivå. De tidligst bygde drabantbyene ligger nærest sentrum, har høyest pris, og best omdømme. Dette på tross av at de gjennomgående har små leiligheter. Det finnes imidlertid markerte unntak, og nærmere analyser viser at tidspunktet for innflytting også samvarierer sterkt med andre vesentlige forhold som beliggenhet, bebyggelsesform og befolkningssammensetning. Analysene viser at de konkrete fysiske materielle forholdene har avgjørende betydning for prisnivået, uavhengig av bebyggelsestidspunktet. Forhold som reisetid og avgangsfrekvens med kollektivtransport har signifikant og stor betydning. Lav bebyggelse gir bedre prisnivå enn høy bebyggelse, og godt vedlikeholdte uteområder øker prisnivået. Dessuten har områdets sosiale status avgjørende betydning. Drabantbyer i vest har markert høyere pris enn områder i øst. Høy andel beboere med innvandrerbakgrunn trekker ned prisen. Statusen til de som bebor et område kan altså være meget avgjørende – særlig ser det ut til å gjelde de første innflytterne.

Murie, A. T. Knorr-Siedow og R. van Kempen

Large Housing Estates in Europe. General developments and Theoretical Backgrounds.

RESTATE report 1. Urban and Regional research centre, Faculty of Geosciences, Utrecht University, 2003.

Rapporten markerer starten på forskningsprogrammet og beskriver generelle utviklingstrekk for drabantbyområder i Europa og trekker opp noen teoretiske perspektiver som kan forklare de ulike utviklingstrekken. I innledningen gis en gjennomgang av drabantbyområdenes idémessige opphav, deres fortid og deres posisjon i dag. Videre drøftes noen av utfordringene og perspektivene på områdene og deres posisjon knyttet til endringer i byene, boligmarkedene, demografiske trekk, fysisk utforming, forvaltning og bredere politiske endringer. Avslutningsvis introduseres noen perspektiver som kan forklare utviklingen som har visse likhetstrekk, men også avvik etter hvor i Europa man befinner seg. På mikronivå drøftes individuelle preferanser og ressurser. På makro- og mesonivå drøftes lokale og nasjonale myndigheters rolle, nabolagsdynamikk samt de større politiske, økonomiske, sosiale og

---

kulturelle endringene knyttet til globalisering og andre brede trekk ved samfunnsutviklinga som påvirker drabantbyenes utvikling.

Musterd, S. og R. van Kempen

Large housing estates in European Cities. Opinions of residents on recent developments.

RESTATE report 4k. Urban and Regional research centre, Faculty of Geosciences, Utrecht University, 2005.

Rapporten gir hovedresultatene fra en likelydende survey utført blant totalt 4700 beboere i 29 drabantbyområder fra etterkrigstida i de ti nevnte europeiske landene. Surveyen har fanget opp karakteristiske trekk ved beboerne, og gir et innblikk i beboernes vurdering av sin egen livskvalitet i disse byområdene. Rapporten retter seg mot forskere, politikere og politikktutformere som trenger et overblikk over forhold som hvordan områdene oppfattes av beboerne, deres livskvalitet samt forventninger og visjoner for fremtidig utvikling. Undersøkelsen viser at det er ganske stor spredning i befolknings-sammensetningen i drabantbyområdene mellom de ulike landene. De fleste områdene har imidlertid en relativt høy andel med lav utdanning og lav inntekt. Videre er det store variasjoner i hvor tilfredse beboerne er med boligen og nærområdet sitt, og hvilke forhold man eventuelt er misfornøyd med. Relativt mange er ikke så godt fornøyd med hvem man har som nabo. Beboerne i de aller fleste områdene er imidlertid relativt tilfredse med nærområdet sitt og ser positivt på områdets utvikling. Det er også et visst samsvar mellom omverdenens syn på området og beboernes syn på området og utviklingen der. I de områdene hvor beboerne selv har et negativt syn på området og dets utvikling er sjansen helt klart størst for at området har et lavt omdømme eller dårlig rykte. På tross av dette er det nesten alltid slik at beboerne mener at ryktene er overdrevne eller feilaktige. Videre er det slik at lavt utdannede, arbeidsledige, single og par uten barn, og eldre er mer positive til og føler seg mer knyttet til nærmiljøet sitt enn øvrige grupper. Beboerne ble også bedt om å vurdere særlige tiltak som var rettet mot deres område. Mange av tiltakene var ikke kjent blant beboerne, mens de tiltakene som var særlig rettet mot deres bolig eller nærområde stort sett var godt kjent. Forbedringer som følge av tiltakene ble i første rekke påpekt av beboere i områder hvor innsatsen hadde vært særlig omfattende og innebar svært synlige endringer. Det ble registrert en relativt sterk samvariasjon mellom beboernes planer om å flytte innen to år og andelen minoritetsgrupper. Jo høyere andel innvandrere, jo flere oppgav at de sa at de ønsket å flytte. Det ser imidlertid ikke ut til at dette er en sterk kausaleffekt.

Flytteønskene ser ut til å handle vel så mye om områdets kvalitet, og dets relative posisjon på det lokale boligmarkedet. Videre hadde de aktuelle områdene en noe yngre beboermasse som ofte har en høyere flyttefrekvens. To av tre potensielle flyttere oppgir selve boligen som viktigste flytteårsak, mens én av tre oppgir forhold ved nabolaget.

Olsen, L.

Det delte Danmark.

Gyldendal, København, 2005.

Boka er en debattbok der det er vist til ulike forskningsrapporter, statistikk, intervju med eksperter og egne erfaringer som beboer på Nørrebro. Olsen er cand. phil. i samfunnsfag og jobber som journalist.

Olsens bekymring gjelder økende polarisering i skolen og i boligområdene. Polariseringsen bevirker at både de fattige og de rike isolerer seg i egne enklaver. Dette undergraver ifølge Olsen velferds-samfunnet som er basert på solidaritet mellom folk. Polariseringsen i skolen vises ved at knapt 50 % av barna i København ikke lenger går på den lokale skolen, men i stedet går på privat skole eller på offentlige skoler andre steder i byen. Skolens mål om å bryte den sosiale arv svekkes. Det er de sosialt svake danskene som skal integrere innvandrene. Olsen viser for eksempel til en skole i Gellerupparken i Århus som har mange innvandrerbarn. Færre enn 10% av elevene fortsetter på gymnas, mens gjennomsnittet i danske skoler er 50%. Dette skyldes dårligere prestasjoner i skolen ifølge Olsen. Han påpeker at det er mulig å endre mønsteret, og viser til Esbjerg kommune, der man har fått til en mer blandet boligbebyggelse med hensyn til boligtyper og eieformer, og der man har jobbet med tiltak i skolen.

Olsen viser også til erfaringer fra Holland og mener at boligpolitikken der har større fokus på det å blande boligtyper og eieformer for å hindre segregering. Olsen hevder at språkstet, spredning av vanskeligstilte og å få ressurssterke barn inn i folkeskolen og i det sosiale boligbyggeri er nøkkelen til integrasjon. Det handler ikke om kultur, men er klassisk velferdsstatpolitikk. Olsen hevder at familie-gjenforeningen bidrar til å fastholde skjevhetene fordi integreringen må starte på nytt.

Plankontoret for Groruddalen

Sosiale endringsprosesser i Groruddalen.

Oslo kommune, Byrådsavdeling for byutvikling, 2006.

Rapporten er utarbeidet av Oslo kommune ved Plankontoret for Groruddalen for å kartlegge hva som kjennetegner den sosiale utviklingen i Groruddalen i perioden 1993-2005, samt hvilke utfordringer for følger av denne utviklingen.

Det empiriske grunnlaget for rapporten baserer seg på levekårsstatistikk for bydelene i Groruddalen gjennom en periode på 10 til 15 år. Enkelte variabler undersøkes også på et lavere geografisk nivå ved at det undersøkes tall for grunnkretser.

De mest åpenbare funnene er knyttet til veksten i andeler ikke-vestlige innvandrere i bydelene i Groruddalen. Denne veksten har vært langt sterkere i Groruddalen enn i Indre by øst som tradisjonelt har hatt de høyeste andelene. Groruddalen har også en lavere vekst i andeler høyt utdannede og en svakere nedgang i andeler med grunnskole som høyeste utdanning enn resten av byen. På et lavere geografisk nivå viser statistikken at de lokale forskjellene er store i forhold til andeler ikke-vestlige innvandrere. Alle de fire bydelene rommer store variasjoner på dette området. Grunnkretsene med de laveste andelene i hver bydel ligger på 0,7-7,0 prosent, mens de høyeste andelene varierer fra 47,1 til 68,0 prosent. Det viser seg også at etniske nordmenn som bor i de mest innvandretette grunnkretsene har et lavere økonomisk ressursnivå enn etniske nordmenn som bor i områdene rundt.

Prisutviklingen på boligmarkedet trekkes frem som den viktigste forklaringsfaktoren i denne sammenhengen. Sterk vekst i boligprisene i Indre øst har ført til at boligområdene i Groruddalen har fått en relativt svekket posisjon på boligmarkedet. Enkelte boligområder i Groruddalen er blitt de billigste områdene i byen, noe som får sosiale konsekvenser i forhold til hvem som flytter til området.

De største utfordringene som følger av denne utviklingen handler både om å unngå at en negativ utvikling forsterkes i de billigste boligområdene, samt å sikre en god tilgang til viktige samfunnsmessige ressurser for alle befolkningsgrupper, knyttet til utdanning, arbeidsliv, helse og sosiale fellesskap.

Skifter Andersen, H.

Beboernes oppfattelse af nedslidte og problemramte boligområder og hvad det betyder for deres ønsker om at flytte væk.

Statens Byggeforskningsinstitut. København, 2004.

Studien presenterer resultater fra en spørreskjemaundersøkelse til 3000 beboere i 12 ulike mer eller mindre problemrammede boligområder. De er spurt om synspunkter på området fysiske kvaliteter, synlige sosiale problemer, kriminalitet og utrygghet og sosialt liv og offentlig service. De ble også spurt om hva de syntes om området omdømme og om de hadde planer om å flytte. Resultatene kan gi en pekepinn om hvilke tiltak som kan være aktuelle for å snu en negativ utvikling i slike områder.

27 prosent hadde planer om å flytte i løpet av de neste to årene. Dette er ikke høye tall, tatt i betraktning at i gjennomsnitt 17 prosent av danskenes flytter hvert år. Årsakene til at folk ønsker å flytte er sammensatte, men det antas at misnøye med området har større betydning i problemrammede områder enn i andre områder. Viktige årsaker til misnøye var forhold som skaper utrygghet: synlige sosiale problemer og kriminalitet. Tiltak på områdenivå bør derfor omfatte programmer og aktiviteter for unge kriminelle og møtesteder for rusmisbrukere/alkoholikere. Hærverk, graffiti, forsøpling og dårlig vedlikehold er svært synlige tegn på sosiale problemer som det er viktig å gripe tak i. For barnefamiliene kan problemer på skolene føre til misnøye og flytting. Beboernes oppfattelse av området omdømme og sosiale status har stor betydning for ønsket om å flytte. Tiltak for å spre positiv informasjon og bygge opp et bedre image vil være viktige. Områdetiltak bør også omfatte aktiviteter og møtesteder for å etablere sosiale nettverk. Studien viser at det å eie boligen generelt reduserer ønsket om å flytte. Men det er for grupper som ikke er i jobb det har størst betydning. Sammenhengen er ikke signifikant for de som er i jobb. Å etablere områder med blandet eierskap har derfor største betydning i forhold til å bedre området generelle omdømme.

Skifter Andersen, H.

Den sociale og etniske utvikling i allmenne boligafdelinger.

SBi 2005:10. Statens Byggeforskningsinstitut, 2004.

Formålet med studien var å kartlegge utviklingen i perioden 1998-2003. Materialet for undersøkelsen omfatter data fra alle landets

boligavdelinger⁴. Det danske boligmarked er etnisk og sosialt segregert med en konsentrasjon av minoriteter og sosialt svakstilte i den allmenne sektor.

Undersøkelsen viser at den etniske segregasjon mellom ulike deler av boligmarkedet er økt i perioden, samtidig med at andelen etniske minoriteter i Danmark har steget, hvilket har ført til en kraftig vekst av disse gruppene i allmenne boliger. Andelen arbeidsløse er derimot ikke økt vesentlig. Det er en relativt høy både etnisk og sosial segregasjon internt i den allmenne sektor. Her er det stor forskjell i hvorvidt kommunene har lyktes i å hindre konsentrasjon av disse gruppene i bestemte områder. En av hypotesene var at man, i likhet med amerikanske byområder, ville se en kraftig økning i andelen etniske minoriteter i de områdene hvor andelen etniske minoriteter er mer enn 40-50 prosent. Undersøkelsen viser at den interne segregasjon av etniske minoriteter i den allmenne sektor som helhet er redusert på landsplan i denne perioden. Man har lyktes med å spre andelen etniske minoriteter til avdelinger med relativt sett færre minoriteter. Ser man på enkelte grupper av etniske minoriteter, er det en tendens til at især somaliere og innvandrere fra arabisk talende land konsentreres i bestemte områder.

Turkington, R. R. van Kempen og F. Wassenberg (eds.)
High-rise housing in Europe. Current trends and future prospects.

Housing and Urban Policy Studies 28. DUP Science. Delft, 2004.

Boka fokuserer på de kontrastfylte forventningene og erfaringene til etterkrigstidas høyhusområder i Europa gjennom bidrag fra 15 europeiske land – ti i Nord-, Vest- og Sør-Europa; Sverige, Danmark, Finland, Frankrike, Belgia, Nederland, Storbritannia, Tyskland, Italia, Spania, og fem i Sentral- og Øst-Europa: Polen, Ukraina, Slovakia, Ungarn og Slovenia. Hva som menes med høyhusområder eller drabantbyer defineres, og definisjonen nyanseres ut fra de ulike forholdene i de 15 landene. Bidragene identifiserer hvordan de opprinnelige ideene for høyhusområder ble utviklet og implementert. I tråd med intensjonene ble høyhusene bygget i stor skala over hele Europa, og i særlig stort omfang i de tidligere kommuniststatene i Øst-

---

⁴ Boligselskabernes Landsforening (BL) er interesse- og bransjeorganisasjon for ca 700 allmenne boligorganisasjoner med i alt ca. en halv million boliger. Boligene er fordelt på 8000 avdelinger. Nesten alle boligorganisasjoner er med i BL. Kilde: www.bl.dk. Alle såkalt allmenne boliger i Danmark er utleieboliger.

Europa samt i de søreuropeiske landene. Boka følger høyhusområdenes 'karrierer' etter som situasjonen på de europeiske boligmarkedene har endret seg betydelig, ikke minst gjennom den omfattende overgangen fra sosialistisk planøkonomi til kapitalistisk markedsøkonomi i sentral- og østeuropeiske land. Boka gir et overblikk over høyhusområdenes status i de utvalgte 15 landene, gir et bidrag til å forstå deres nåværende posisjon og fremtidsutsikter i relasjon til endringer i boligmarkedene samt at den gir ett eller flere illustrerende eksempler fra hvert land.

Boka presenterer tre historiske faser for høyhusområdene. En første fase som tar for seg de store forventningene til høyhusområdene, grunnlaget og motivene for at de ble anlagt og resultatene av høyhusboomen. Den andre fasen omhandler høyhusområdenes ulike 'karrierer', den tidlige kritikken mot dem, de første tegn på problemer og nedtursspiraler av teknisk, sosial og finansiell art. Videre presenteres en klassifisering av ulike problemer som er forbundet med høyhusområdene knyttet til fysisk struktur, utforming og byutviklingsgrep samt sosiale og sosioøkonomiske utfordringer og utfordringer knyttet til lovverk, finansiering, forvaltning og intern konkurranse. Det pekes ut syv samfunnsmessige utviklingstrender som influerer på høyhusområdenes posisjon i folks bevissthet og på boligmarkedet: teknologisk utvikling (verden blir mindre), økonomisk utvikling (globalisering), politisk endring (offentlige myndigheters endrede rolle), demografisk utvikling (aldring og immigrasjon), sosiokulturell endring (større valgfrihet og mangfold), kriminalitet og uro (sikkerhetstrusler) og bærekraftstrender (miljøbevaring og energisparing). Avslutningsvis peker forfatterne på muligheter og dilemmaer ved den tredje fasen; fremtiden. Politikktutformere og planleggere har flere sentrale veivalg de må ta stilling til når det gjelder den videre utviklingen til Europas høyhusområder. Fem hovedspørsmål kan spores; Rehabiliterer eller rive? Fokuserer på selve høyhusområdet eller en større del av byen? Fokuserer på dagens eller morgendagens bruk? Bevare eller endre omdømme og posisjon på boligmarkedet? Overlate områdene til seg selv eller gjøre endringer? Dersom man velger å gå inn med tiltak, står man overfor flere muligheter. Man kan velge å endre området og dets omgivelser fysisk, å endre forvaltningen av området, å endre området's 'image' eller å endre livssjansene til området's beboere. Spørsmålet er også hvor bred og integrert innsats man skal satse på. Forfatterne peker på at all erfaring viser at en integrert og bred tilnærming som er kostbar og tidkrevende er den eneste formen for innsats som har vist varig effekt. Samtidig pekes det på at små, raske og avgrensede tiltak og fyrtårnsprosjekter kan ha en viss betydning.

Vestby, G. M. (red.)

Byenes attraktivitet

Byutvikling som grunnlag for profilering og markedsføring.

NIBR-rapport 2005:13.

Formålet med studien er å beskrive trekk ved utviklingen i ti byer i Østfold- og Buskerud. Kommunene skal bruke materialet i sitt videre arbeid med byutviklingen. Bakgrunnen for prosjektet ligger i en mer uttalt konkurransesituasjon mellom byer innenfor samme region. Dette har ført til en økt bevissthet om positive og negative forhold som fremmer eller hemmer en ønsket utvikling i den enkelte byen.

Prosjektet har bestått i å definere og beskrive faktorer som uttrykker byenes attraktivitet slik dette fremstår for befolkningen, besøkende og potensielle tilflyttere. Følgende egenskaper blir trukket fram: Det fysiske miljøet, hva som er blitt gjort og hva som gjenstår, bevegelser i byenes humane kapital og ressursgrunnlag, befolkningssammensetning og utdanningsnivå, dynamikk og endring i et varierende næringsliv, byene som handelssentra, byenes egenskaper som ”besøksbyer”, byenes bærekraft, målt gjennom det såkalte bærekraftbarometret, utenforståendes oppfatninger av byene, både næringslivsfolk og befolkningen for øvrig.

Blant funnene kan nevnes at byene har kvaliteter i det fysiske miljøet som er lite synliggjort på kommunenes nettsider, at satsingen innen næringslivet har beveget seg fra industri, via informasjons- og kommunikasjonsteknologi og over til ”kultur”. Det viser seg også at utenforstående i regionen har utydelige og til dels feilaktige bilder av byene. Prosjektet kan ha overføringsverdi til bydeler i større byer, også drabantbyer, hvor en kan finne lignende prosesser. Disse kan studeres med tilsvarende metoder. Prosjektet er publisert i en rekke notater og en sammenfattende rapport.

3 Organisering, prosess og deltakelse

I dette kapitlet omtales litteratur som omhandler fornyelsesprosesser, hvordan de er organisert, hvem som deltar osv. Vi har ikke tatt med litteratur som omhandler byfornyelsen av de indre byområdene slik den ble organisert og gjennomført i 1970 og 1980 åra, men søkt å konsentrere utvalget rundt tiltak i drabantbyene. Vi har likevel tatt med litteratur som beskriver erfaringer og prosesser knyttet til Handlingsprogram Oslo indre øst 1997-2006 fordi denne satsingen har paralleller til Groruddalssatsingen gjennom en mer helhetlig tankegang.

Handlingsprogram Oslo indre øst har vært statens og Oslo kommunes felles satsing for å bedre levekårene i Oslo indre øst; det vil si bydelene Sagene, Grünerløkka og Gamle Oslo. Programmets hovedmål var å bedre oppvekst- og boforholdene, redusere risiko for sykdom og styrke tilbudene til innbyggere med psykiske problemer og rusmisbruk. Tilbudet til personer med vanskeligheter på arbeidsmarkedet skulle styrkes. Endelig har et viktig formål vært å ruste opp felles byrom, stimulere til miljøvennlig transport og lokal aktivitet. Tiltakene har dermed hatt et bredere spekter enn byfornyelsen og omfatter sosiale og kulturelle forhold, samt integrering i et multi-kulturellt miljø. Hovedtyngden av evalueringen av Handlingsprogrammet omhandler barn og unge, integrering, bolig og bomiljø, og denne litteraturen er presentert i de respektive kapitlene hvor de hører naturlig hjemme. Handlingsprogrammet har i perioden 1997-2006 hatt cirka 1 milliard kroner til disposisjon, og det er iverksatt over 200 store og små tiltak. Arbeidet har vært ledet av en felles statlig- og kommunal styringsgruppe, mens tiltakene har vært ledet og gjennomført i bydelene og de ulike etatene. Handlingsprogram Oslo indre øst ble avsluttet med en konferanse høsten 2006. Se også programmets nettside: www.oslo.kommune.no/indreoslo.

De første mer omfattende forsøk med fornyelse av drabantbyene i Norge ble etablert i og med de såkalte BOM prosjektene (Bolig og miljøfornyelse) i første halvdel av 1980-tallet. Husbanken ga ut en serie informasjonshefter, og det ble innført en ordning der borettslag og sameier kan søke Husbanken om tilskudd til tilstandsvurderinger og lån til rehabilitering av boliger og bomiljø. Ut over dette har det ikke vært noen større sentrale statlige eller kommunale satsinger på fysisk rehabilitering av drabantbyene i Norge. Den signaliserte Groruddalssatsingen er et første skritt i den retningen i Norge der en ønsker å sette i gang både fysiske og sosiale tiltak i etterkrigsbebyggelsen.

Vi har tatt med aktuell litteratur fra andre land, primært fra våre naboland Danmark og Sverige. En del av tiltakene i Danmark omfatter både drabantby og sentrale byområder. I Sverige og Danmark (og de fleste andre europeiske landene) er den sosiale boligbyggingen organisert som utleieboliger bygget av boligselskap (i Danmark beskrevet som allmenne boliger, i Sverige beskrevet som boliger med hyresrett). Det innebærer at det offentlige er involvert i tiltak i disse områdene i større grad enn i Norge. Det har blitt hevdet at norske boligområder generelt har et godt vedlikeholdsnivå på grunn av at boligene er kollektivt eide av beboerne i borettslag. Tiltak må vedtas på generalforsamlingen, og det sikrer demokratiet. På den andre siden kan det gjøre det vanskeligere å få til større løft som for eksempel installasjon av heis eller fortetting med ny bebyggelse. I Danmark, og især i Sverige, har man sett eksempler på mer dramatiske inngrep ved at hus er revet eller totalt ombygd. Det finnes også eksempler på at man har supplert områder med ren blokkbebyggelse med småhusbebyggelse. Kommunene og boligselskapene er i større grad involvert i prosessen enn i norske borettslag, der borettslagene selv med hjelp fra boligbyggelagene organiserer og gjennomfører tiltak.

Regjeringen i *Sverige* introduserte i 1998 en ny nasjonal storbypolitikk gjennom proposisjonen ”Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet”. Det ble satt av til sammen 2,1 milliarder SEK i perioden 1998-2005 til det som ble kalt ”Storstadssatsingen”. Storbypolitikkenes mål var

- å gi storbyregionene gode forutsetninger for langsiktig ”hållbar tilväxt” og dermed kunne bidra til at nye arbeidsplasser skapes så vel innen storbyregionen som i øvrige deler av landet, samt
- å bryte den sosiale, etniske og diskriminerende segregasjonen i storbyregionene og å arbeide for like og likestilte levevilkår for storbyenes innbyggere.

For å oppnå regjeringens mål sto utvikling av metoder, implementering i ordinær virksomhet og samarbeid sentralt. Som et ledd i dette arbeidet tegnet regjeringen lokale utviklingsavtaler med sju storbykommuner om tiltak i 24 bydeler. Utvalgsriteriet var områder med lavest gjennomsnittsinntekt blant menn. Kommunene er Botkyrka, Göteborg, Haninge, Huddinge, Malmö, Stockholm og Södertälje. (Bydelene som er valgt i de største byene som Göteborg omfattes av Bergsjön, Gårdsten, Hjällbo og Norra Biskopsgården. I Stockholm er disse Husby, Rinkeby, Rågsved, Skärholmen og Tensta). Kommunene har hatt stor frihet til selv å utvikle målene for eget arbeid, og har prioritert målene delvis forskjellig. Målområdene kan sammenfattes i følgende temaer: attraktive og trygge bydeler, økt sysselsetting og redusert behov for sosiale bidrag, språkutvikling og skolerresultater, folkehelse og demokrati og deltakelse. I tillegg har det i enkelte bydeler vært satsset på fysisk opprustning av både bygninger og uteområder. Storbysatsingen har resultert i rundt 1000 tiltak / prosjekter. Flere av omtalene i dette kapitlet omhandler vurderinger og evalueringer av satsningene som er gjennomført under den svenske ”Storstadssatsingen”. Se også nettsiden: www.storstad.gov.se

I *Danmark* er det satsset på såkalt ”helhedsorienteret byfornyelse”, en ny støtteordning under byfornyelsesloven fra 1998. Den helhedsorienterte byfornyelsen retter seg mot områder med sammensatte problemer, både av fysisk og sosial art. Formålet er å bedre levekårene og at beboerne utvikler en områdeidentifikasjon. Det fremgår av utvelgelseskritene at eldre byområder gis første prioritet, dernest nyere boligområder i større byer.

Kvarterløft er eksempel på helhedsorientert byfornyelse, der det rettes en samlet innsats mot et større område. De syv første kvarterløft-prosjektene ble igangsatt i 1997, og i 2001 ble det startet opp fem nye kvarterløftprosjekt. Kvarterløft er finansiert med statlig støtte fra byfornyelsen, men der kommunen, beboerne og andre også bidrar. Prosjekter er rettet mot utvalgte områder med sammensatte problemer. Det kan være sosiale problemer som skyldes stor arbeidsledighet, at det er mange beboere med lav inntekt og at det er mye kriminalitet. I tillegg er det problemer med nedslitte boliger og boligområder, trafikkproblemer og problemer med en skjev beboersammensetning. Noen områder har en stor andel ikke etnisk danske beboere. Tiltakene er rettet primært mot å forbedre jobbmulighetene, men omfatter også sosiale og kulturelle forhold og tiltak for fornyelse av boliger, byrom og grøntområder. De syv første kvarterløft ble gjennomført i to drabantbyområder, Avedøre Stasjonsby i Hvidovre kommune og Aalborg øst. De andre områdene er sentrale byområder eller områder med mer blandet bebyggelse i København, Randers og Kolding. Av de

---

fem nye områdene er to typiske drabantbyer fra 1970-tallet, nemlig Brøndby Strand utenfor København og Vollsmose i Odense. Det finnes mange forskningsrapporter og annen relevant litteratur om kvarterløft prosjektene tilgjengelig på aktuelle nettsider (se adresser bakerst i litteraturoversikten).

Borgerdeltakelse har vært et sentralt tema i de danske kvarterløft-prosjektene, og det har vært en diskusjon av i hvilken grad folk i de berørte områdene har vært involvert i prosessen. Noen forskere har hevdet at beboerne ikke kjenner seg igjen i myndighetenes forståelse av problemene. På den andre siden finnes det flere eksempler på at man har utviklet nye forsøk for å involvere borgerne aktivt i prosessen for å sikre borgerdeltakelsen og få frem deres oppfattelse av situasjonen. Det er blant annet gjort forsøk med bruk av IKT. Forskere har påpekt at aktiv deltakelse fra beboernes side kan få betydning for deres opplevelse av tilhørighet og for det sosiale miljøet på sikt også utover prosjektperioden. Se også nettsiden: www.inm.dk

I tillegg til nordiske satsinger har det pågått et europeisk forskningsprosjekt innen dette tema. Neighbourhood Housing Models (NEHOM) er et prosjekt som involverte syv europeiske land finansiert blant annet av EUs femte rammeprogram. Prosjektet identifiserer og evaluerer bolig- og nærmiljøbaserte tiltak hvor formålet var å bedre livskvaliteten til beboere i depriverte boligområder i byer. Videre gir prosjektet anbefalinger om "best practise" og vurderer i hvilken grad erfaringene er overførbare mellom europeiske land. Prosjektet retter seg mot utsatte boligområder generelt og ikke drabantbyområder spesielt. Publikasjonene består av nasjonale rapporter og tre casestudier fra hvert av landene i henholdsvis Norge, Sverige, Estland, Storbritannia, Tyskland, Frankrike, Italia og Ungarn, samt en håndbok. Norge er representert med tre caseområder fra Bergen. For mer informasjon, se: <http://www.nhh.no/geo/NEHOM/index.html>

3.1 Litteraturomtaler

Agger, A.

Demokrati og deltagelse. Et borgerperspektiv på kvarterløft.
SBi København, 2005.

Avhandlingens problemstillinger er: Hva karakteriserer de aktivt deltagende borgerne i prosesser med nettverksstyring, hva betyr planleggingens organisering for deres opplevelse av å delta og hvilke resultater har deltakelsen for borgerne og lokalsamfunnet?

Avhandlingens empiriske grunnlag er data fra de syv første kvarterløftprosjektene. Det er gjennomført enkeltintervju og gruppeintervju med beboere og representanter for forvaltningen. Noen informanter ble intervjuet både i starten av prosessen og et par år senere. Avhandlingen karakteriserer tre ulike typer deltakere: ekspertaktivister som har ressurser eller utvikler slike i prosessen (kunnskap, tid og nettverk), ”hverdagsmagerne”, de som deltar noe, især i starten, og de som representerer lokale institusjoner. Funn drøftes i lys av kommunikativ og kollaborativ planleggingsteori. Det er relativt sett få som deltar, de er ikke valgt, og dermed ikke representative. Innvandrere, ungdom og sosialt vanskeligstilte deltar ikke. Prosessen beskrives som både inkluderende i forhold til de som deltar, og ekskluderende i forhold til de som ikke deltar, fordi de ikke kjenner til ”koder” for slik deltakelse. Ut fra et integrativt demokratiideal er kvarterløft derfor problematisk, mens det ut fra et aggregativt demokratiideal er en suksess fordi det har involvert nye borgere i prosessen. Kvarterløftstrategien har vært basert på en tro på konsensusbygging og har fungert bra der det ikke var konflikter, men har hatt vanskelig for å takle konflikter. De som har deltatt har utviklet større tilhørighet til området. Ekspertaktivistene har opplevd at de fikk for lite makt, mens ”hverdagmagerne” er mer positive.

Barstad, A., Havnen, E., Skardhamar, T. og Sørli, K.

Levekår og flyttemønstre i Oslo indre øst.

Rapporter 2006/15. Statistisk sentralbyrå, 2006.

Handlingsprogram Oslo indre øst, som startet opp høsten 1997 og avsluttes i 2006, er statens og kommunens felles satsing for å bedre levekårene i de tre bydelene Sagene, Grünerløkka og Gamle Oslo. Rapportens hovedproblemstilling er hvilke endringer i levekår og flyttemønstre som har funnet sted i indre øst i løpet av programperioden. Levekårsendringene beskrives i samsvar med de fem hovedmålene for Handlingsprogrammet. Mulige konsekvenser av tiltakene drøftes, men det presiseres at rapporten ikke er en ordinær evaluering av hvilke effekter programmet har hatt. Datakildene er først og fremst registerstatistikk, supplert med intervju med nøkkelinformanter samt foreliggende forskningsrapporter, evalueringer og egenrapporteringer fra tiltakene. Studier av flyttemønstrene har stått sentralt.

Rapporten konkluderer med at de generelle levekårene er klart forbedret i perioden 1997 til 2004. Det har vært en nedgang i uførepensjonering og andel kvinner på overgangsstønad, relativt sett

lavere arbeidsledighet og færre sosialhjelpsmottakere. Endringer i befolkningens sosioøkonomiske forhold peker også i positiv retning. Mest markant er den sterke økningen av andelen med høyere utdanning i yngre aldersgrupper, mens andre indikatorer viser mer beskjedne endringer.

Det mest negative levekårstrekket ser ut til å være forverringen av bomiljøet i de kommunale gårdene. Befolkningen i indre øst har sakkert akterut når det gjelder levealder, mens kriminalitet og utrygghet viser stabile mønstre. Målsettingen om en mer stabil befolkning, ikke minst blant barnefamilier, har ikke blitt nådd.

Flyttemønsteret er betydelig endret, særlig for personer i etableringsfasen. I perioden før Handlingsprogrammet ble iverksatt bidro flytteprosessene til en økning av antallet personer med sosialhjelp, lav inntekt og lav utdanning. I perioden etter at Handlingsprogrammet var igangsatt er hovedmønsteret helt motsatt. Endringene i flyttemønsteret har bidratt til en positiv levekårsutvikling i Oslo indre øst. Rapporten konkluderer med at Handlingsprogrammet sannsynligvis har gitt viktige bidrag til den positive utviklingen, men at det i denne rapporten ikke har vært mulig å kvantifisere dette bidraget. Det understrekes dessuten at på tross av forbedringene er levekårsutfordringene i Oslo indre øst fortsatt store.

Bunar, N.

”Det går bra, men det ser fortsatt dålig ut”. Organisationen och tillämpningen av lokala utvecklingsavtal i Stockholm kommun. Slutrapport. Södertörns Högskola, 2004.

Rapporten er en evaluering av hvordan de Lokale utviklingsavtalene (LUA) mellom regjeringen og Stockholm kommune om spesielle satsninger i utsatte boligområder er organisert og gjennomført i årene mellom 1999 og 2003. Utviklingsavtalene er den del av Storstads-satsningen i Stockholm. Evalueringen fokuserer på sterke og svake sider ved gjennomføringen, og i hvilken grad satsingen har levd opp til målsetningene og ev med hvilke effekter. Det diskuteres også hvilke endringsprosesser som satsingen har medført på lang sikt, både direkte og indirekte i områdene. Områdene som er med i satsingen er Husby, Tensta, Rinkeby, Rågsved og Skärholmen.

Evalueringen tar utgangspunkt i dokumenter, utredninger, intervjuer og samtaler med relevante aktører i de berørte områdene. I *Rågsved* konkluderes det med at den organisatoriske modellen ikke var den beste, noe som skyldes bl.a. at organiseringen ble lagt ved siden av

den ordinære virksomheten, noe som var uheldig fordi et mål var utvikling av forvaltningens metoder. Satsingen ble rettet mot arbeidsliv men skulle heller vært øremerket nærmiljøet, for å snu en negativ trend i området. Det vises imidlertid til at færre går på sosialbidrag og gapet til Stockholms øvrige befolkning er redusert. Det stilles spørsmål om *Skärholmen* burde vært med i satsingen fordi de ikke skiller seg nevneverdig ut fra resten av Stockholm. Området viser imidlertid positiv utvikling i forhold til kriminalitetsforebygging. *Tensta* har vært preget av store sosial problemer, og er i tillegg et innvandrerrettet boligområde. Satsingen gikk til å ansette sosialsekretærer og til å profilere skolene, og funn viser at satsingen har hatt en positiv effekt for arbeidsmarkedet og skolesatsingen. Satsingen i *Husby* viser gode effekter i forhold til antall på sosialbidrag og det vises til vellykket organisering av tiltaket. I *Rinkeby* viser modellen seg å ha fungert bra, og det er satset særlig på sysselsetting, språk og fysisk miljø. Området utmerker seg ved særlig å ta med beboerne. Utfordringene er å utnytte foreningens kapasitet og kontakter bedre. Særlig er satsinger knyttet til skolen viktig å fremheve. Den har fått mye oppmerksomhet for sitt arbeid med tospråklige barn og introduksjon av nyankomne flyktningbarn i det svenske skolesystemet. Den langsiktige, positive effekten av denne satsingen er også sentral for hele områdets image og symbolske verdi.

I avslutningskapitlet reflekteres det rundt hvorvidt storstadssatsingen burde vært områderettet eller rettet mot en politikk for hele byen, men med noen satsinger til enkelte områder. Det påpekes at en mer helhetlig satsing kunne ha forhindre at lokale tiltak ble lagt ned etter at satsningen var ferdig, fordi det hadde vært letter å koble lignende tiltak opp mot hverandre. For en lignende fremtidig satsing anbefales det å inngå mer langsiktige avtaler og med anmodning om bredere samarbeid på tvers av områdene enn det som har vært i storstadssatsingen. Det skisseres også anbefalinger om bedre interne evalueringsrutiner samt strategier for langsiktig kunnskapsproduksjon der avtaler med forskningsinstitusjoner inngår.

Holmgren, S., Rüdiger, B., Storgaard, K. og Tourmay, B.
Det elektroniske kvarter. Erfaringer med informasjonsteknologi i samarbeidet mellom fagfolk og beboere i Nørrebro Park Kvarterløft i København. Socialministeriet. København, 2005.

Rapporten dokumenterer prosessen og erfaringene med bruk av IKT teknologi i et kvarterløftprosjekt på Nørrebro i København. Prosjektet er både et forskningsprosjekt der det er gjennomført intervju med mer

og et utviklingsprosjekt, der prosjektet har vært med på å utvikle og tilpasse IKT verktøyet i kvarterløftprosessen. Det er anvendt en såkalt dialogforskningsmetode, dvs at forskningsprosjektet foregår i dialog mellom forskerne og deltakerne i kvarterløftprosjektet. Formålet er å utvikle IKT aktiviteter som kan støtte ”borgerinndragelsen”. Det er utviklet en hjemmeside, og gjennomført fotosafari, der for eksempel skolebarn har vist de gode stedene og de verste stedene i området. En 3D modell av området ble brukt til å visualisere forslag til tiltak. Prosjektet har vist at man kan nå nye grupper av beboere, blant annet tekstsvake og grupper med annen etnisk eller kulturell bakgrunn. Flere enn 80 % av beboerne har tilgang til nett (bredbånd) enten fra hjem eller jobb. Innvandrere og andre marginaliserte grupper påpekte at deltakelse via nett kan være lettere fordi man der ikke skiller seg ut. For at satsing på IKT skal fungere kreves det at dette kobles direkte til kvarterløftprosjektets egen organisasjon.

Skifter Andersen, H., Bjørn, S., Nielsen, H. og Suenson V.

Midtveisstatus for fem kvarterløft.

SBi 2005:14. København, 2005.

Formålet med prosjektet var å foreta en evaluering av resultatene av kvarterløft prosjekter i de fem nye områder som ble igangsatt i 2001. Kvarterløft er en statsfinansiert innsats overfor utvalgte boligområder og bydeler i Danmark, som har behov for hjelp for å snu en negativ utvikling med mange beboere som er uten jobb, mange beboere med lav inntekt og mye kriminalitet. Tiltakene retter seg mot å forbedre jobbmulighetene, sosiale og kulturelle forhold og ved fornyelse av boliger, byrom og grønne områder.

Rapporten er basert på foreliggende materiale fra kvarterløft prosjektene, deres statusrapporter og en database over de prosjekter som er satt i gang, deres formål, ressursbruk og finansiering. For å beskrive førsituasjonen er anvendt materiale fra en såkalt ”indgangsanalyse”. Endelig er det gjennomført fokusgruppeintervju i de fem områdene med aktuelle lokale aktører, beboere og organisasjoner.

To av de undersøkte områdene er drabantbyer. Evalueringen viser at kvarterløft har bidratt til økt beskjeftigelse og mindre kriminalitet i Vollsmose, en større drabantby utenfor Odense. Likevel er det fortsatt en like stor andel av beboerne i området som er uten jobb. Det skyldes at de som klarer å komme i jobb flytter ut, mens nye arbeidsledige innvandrere rekrutteres til området. Vollsmose er dermed en viktig

integrasjonssluse, fordi flere fra denne bydelen kommer i jobb enn fra andre tilsvarende bydeler.

Storgård, K. Jensen, K. V. og Lauritsen, A.

Evaluering av helhedsorienteret byfornyelse. Evaluering av lov om byfornyelse

By og Byg Dokumentation 021, 2002.

Formålet med prosjektet var å evaluere den helhedsorienterte byfornyelsen, som er en ny støtteordning under byfornyelsesloven fra 1998. Rapporten beskriver hvordan ordningen er brukt i kommunene de første tre årene, hvilke problemer ordningen har bidratt til å løse og hvordan kommunene har organisert innsatsen. Rapporten er første del av en serie. De andre evaluerer bygningsfornyelsen, boligforbedringen og bygningsforbedringsutvalget.

Helhedsorientert byfornyelse sikter mot både boligsosiale som områdemessige forhold med det formål å bedre levevilkårene og for at beboerne utvikler en ”områdeidentifikasjon”. For at områder kan få støtte må det ha problemer ikke bare med boligene, men også ha en ”flerhet af væsentlige problemer”. Midler kan tildeles til områder med eldre bebyggelse i bysentrum og til områder med sosialt boligbyggeri i periferien i storbyene så vel som i mindre byer, tettsteder og landsbyer.

Evalueringen bygger på spørreskjema til kommunene, telefonintervju med 14 kommuner og statistikk fra By og Boligministeriets database om byfornyelse og deres årlige evalueringer.

Ordningen er godt tatt i mot i kommunene. Den har bidratt til å bedre samarbeidet mellom aktørene og større grad av beboermedvirkning enn det som var tilfelle tidligere. Kommunene mener at innsatsen har positiv effekt, at den har satt i gang en prosess og bidratt til at områders image bedres. Støtte gis til både informasjonstiltak som f.eks. informasjonsbutikk, til opprusting av offentlige rom, etablering av kulturelle og boligsosiale tiltak, byøkologiske tiltak mm. Den samlede investeringsramme pr område kan maksimalt være 10 millioner, og det vurderes å være for lite i de større byområdene.

Törnquist, A.

Allting förändras men ingenting förgås. Summerande utvärdering av Storstadssatsningen i Göteborg.

Göteborgs universitet, 2005.

I flere rapporter om Storstadssatsningen i Sverige stilles det kritiske spørsmål om målene er oppnådd i forhold til intensjonen i satsningen, der overgripende mål har vært å bryte segregasjon og påvirke tilvekst. I denne rapporten fokuseres det på hva som faktisk ble gjort av tiltak i Göteborg innenfor satsningen, i et helhetsperspektiv. Spørsmål som tas opp er hvilke effekter som kan sees av satsningen, hvordan det gikk med de fire områdene som det ble satset på (Bersjön, Gårdsten, Hjällbo og Norra Biskopsgården), betydningen av storstadssatsningen for Göteborg som helhet og om det har skjedd metodeutvikling i de enkelte virksomheter som er satset på.

Rapporten bygger på tidligere utredninger som er gjort av storstadssatsningen i Göteborg, samt årlige kommunale rapporter. I tillegg anvendes eget kompletterende materiale knyttet til målområdet arbeid/sysselsetting. Törnquist påpeker svakheter i utredningene, der det bl.a. er lite fokus på innbyggerne og der perspektiver på organisasjon og forvaltning er dominerende. Det finnes få nærstudier. Rapporten er delt i to: den første delen omhandler målet for storstadssatsningen og setter fokus på de ulike delmål og strategier, den andre delen tar opp hva som faktisk er gjort innenfor målområdene organisasjon, arbeid/sysselsetting, skole/språk og lokal utvikling. Til slutt diskuteres hvordan satsningen har gitt seg utslag i de fire områdene.

Funnene bekrefter at storstadssatsningen er mislykket i forhold til de store, overgripende målene om å minske segregasjon i de utvalgte områdene, selv om for eksempel satsingen på skole / språk bør ha en integrerende effekt på lang sikt. Det fremheves at de overgripende målene er feil stilt og at resultatene derfor ikke kan bli annet enn negative. Det er ikke skilt mellom lokale og generelle mål ved satsingen, eller ved individuelle kontra kollektive mål. Når man ser på de enkelte områdene er det imidlertid synlige effekter: Gårdsten og Hjällbo har blitt mer *attraktive* både fysisk og i forhold til service og organisering av lokalt offentlig liv og trygghet for beboerne. Det påpekes at dette også skyldes kobling til eksisterende strukturer der bl.a. boligselskapene er viktige aktører. Når det gjelder *skole / språk* har alle fire områder hatt en positiv fremgang bl.a. gjennom høyere kompetanse blant lærere og satsing på leseopplæring av elevene. Når det gjelder *arbeid og sysselsetting* vises ingen synlig effekt, unntatt der bostadsforetaket har vært med og rekruttert, utdannet og ansatt

lokalt. Det er vanskelig å se en effekt av satsingen på *demokrati, deltakelse og organisering* i de enkelte områdene (og som ikke skyldes andre lokale krefter), men det påpekes at satsingen har ført til en kunnskapsprosess både lokalt og sentralt.

Törnquist, A.

Storstadssatsningen i ett områdeperspektiv.

Göteborg universitet, 2004.

Utgangspunktet for denne rapporten er den svenske Storstadssatsningen sett i et områdeperspektiv, med fokus på hvordan de utvalgte bydelene har utviklet seg og på hvilken måte storstadssatsningen har bidratt til dette. Endringer som evalueres omhandler fysiske endringer og kommunikasjon, demografiske endringer og flytting, segregasjonsdata som arbeidsledighet, sosialbidrag, inntekt, kriminalitet og trygghet, endringer i samarbeid mellom ulike aktører, samt endringer i omverdenes syn på området. Rapporten bygger på intervjuer med aktører både fra forvaltning og eiendomsselskap, enquêtes, gruppedialoger med sentrale aktører og diverse utredninger.

Evalueringen avdekker at Storstadssatsningen burde vært over flere år enn det ble lagt opp til, det burde vært satset mer på ordinær drift og mindre på spesielle prosjekter, det bør inn med langsiktige ressurser og det savnes utviklingsmuligheter innen den ordinære virksomheten. I konklusjonen stilles det spørsmål til satsingen på området Bergsjön som helhet fordi satsingen har hatt for mange fokus i forhold til resultater. I Gårdsten sees en positiv effekt, til tross for motsetninger mellom andre sterke aktører i området og storstadssatsningen. I Hjällbo kom satsingen inn i en pågående prosess, og det vises til positive effekter også her. Norra Biskopsgården er et stort område, og det er vanskelig å se effekt på et områdenivå selv om enkelte tiltak har vist positive resultater.

4 Bolig og bomiljø

Bolig og bomiljø har vært et aktuelt forskningstema siden slutten av 1960-tallet. Fokus har vært på både fysisk og sosialt miljø. Mye av denne forskningen er systematisert i to tidligere utgitte bibliografier; Ulfrstad og Knudtzon 1996 og Nordlund 2005 (sistnevnte omtales som egen publikasjon i dette kapitlet).

Litteraturen som omhandler fysisk miljø knyttes først og fremst til rehabilitering og fornying innenfor temaet ”Bolig- og miljøfornyelse” – også beskrevet som BOM prosjekter. Litteraturen avspeiler økt fokus på rehabilitering av etterkrigsbebyggelsen i takt med at Husbanklånene ble nedbetalt, og ved å åpne for byfornyelseslån til denne bebyggelsen. Dessuten utga Husbanken en serie veiledningshefter og innførte et tilskudd til å utarbeide tilstandsrapporter. De fysiske tiltakene handlet primært om fasaderehabilitering (vindusutskifting, etterisolering, større balkonger). Erfaringene fra programmet ”Bolig- og miljøfornyelse i etterkrigstidens boligområder” viste at forbedring av det sosiale miljøet var en forutsetning for boligorganisering, fysisk vedlikehold og oppgradering.

Forskning om det sosiale bomiljøet finner vi særlig fra 1980-årene og fremover. I perioden 1994 til 1999 var Bomiljøtjenesten en del av virksomheten på Byggforsk, i forbindelse med ”Regjeringens handlingsplan for en tryggere hverdag”. Som ledd i Bomiljøtjenestens arbeid ble det utgitt hefter som inneholdt kunnskap, erfaringer og råd basert på veiledning om forhold av betydning for å ivareta og utvikle gode bomiljøer. Heftene omhandlet temaer knyttet særlig til sosialt miljø, samt til organisering og iverksetting. En videreføring av satsingen relatert til bomiljø kom gjennom ”Utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljø”, som varte fra 1997-2001, også på Byggforsk. Et mål i programmet var å fremme forståelse, samarbeid og deltakelse i flerkulturelle områder. Rapporter fra dette programmet er først og fremst omtalt under kapittel 6 om inkludering og flerkultur, der flere rapporter drøfter relevante spørsmål knyttet til dagens bomiljø.

I dagens bomiljøer, særlig i urbane områder, står en overfor nye utfordringer sammenlignet med tidligere. De senere årenes samfunnsendringer stiller andre krav til bomiljøene. Blant annet finner vi en større bevissthet rundt konsekvenser av flytting og mobilitet. Folk flytter oftere enn tidligere, noe som både kan resultere i mer homogene og mer heterogene bomiljøer. Stor turnover i bomiljøene gjør det vanskelig å etablere felles engasjement og felles innsats for miljøet. Nye befolkningsgrupper med annen erfaringsbakgrunn flytter inn. Konkurrerende arenaer utenfor bomiljøet gir også store utfordringer for det lokale miljøet. Folk deltar og engasjerer seg på andre måter enn før. Samtidig er det lokale miljøet rundt boligen av stor betydning for enkelte beboergrupper. Disse trekkene kan skape indre spenninger i bomiljøene.

De senere årene har forskningen også omhandlet boliger til utvalgte befolkningsgrupper, for eksempel bostedsløse, boliger til ungdom eller eldre, samt hatt fokus på kvalitetsaspektet ved boligen. Universell utforming, miljøvennlige boliger og estetikk er sentrale temaer som er satt på dagsorden i den offentlige boligpolitikken.

I litteraturen som omtales i dette kapitlet gis kun en liten smakebit på de innfallsvinklene som dette mangefaseterte tema tar for seg og som har relevans for drabantbyutvikling. En bred oversikt over bomiljøproblematikk finnes forøvrig i Nordlunds bibliografi som omtales her. Flere omtaler som omhandler bolig og bomiljøproblematikk vil også finnes andre steder i bibliografien. I det følgende omtales forskning som tar for seg eksempler på fysiske endringer og fortetting i et boligområdet i et helhetsperspektiv. Kapitlet omhandler også erfaringer med organisering av nærmiljøarbeid, samt erfaringer med forskning om boliger for eldre der det vises stor interesse for sosial tilgjengelighet i form av bofellesskap, felleslokaler og boservice blant eldre. I en av omtalene vises det til forskning som påpeker at boliger i norske borettslag generelt har bedre kvalitet sammenlignet med drabantbybebyggelsen i andre land, og at det skyldes den norske borettslagsmodellen hvor folk eier egen bolig.

4.1 Litteraturomtaler

Brevik, I. og Schmidt, L.

Slik vil eldre bo. En undersøkelse av framtidige eldres boligpreferanser.

NIBR-rapport 2005:17.

Rapporten er basert på en landsomfattende undersøkelse i 2004 til et representativt utvalg personer 53-78 år, representert ved 6 kohorter. Undersøkelsen tar særlig opp spørsmål knyttet til bolig- service- og flyttepreferanser.

Den viser at et lite mindretall (13 %) av seniorenene bor med tilgjengelighet for rullestolsbruker *både til og inne i boligen*. Det å bo med alle nødvendige rom (bad, kjøkken, soverom, stue) på *ett plan*, å bo *i blokk* og det *sjøl å ha gjennomført tilpasninger*, er hver for seg er de faktorer som oftest bidrar til at en bor med livsløpsstandard (tilgjengelig for rullestolsbruker).

Nødvendige rom på ett plan er ifølge undersøkelsen ofte den overordnede betingelsen for *generelt* å oppnå større tilgjengelighet i boligen. Det øker samtidig utsiktene til å tilføre boligen ytterligere tilgjengelighet og vil således være en nøkkelstørrelse i arbeidet for mer hensiktsmessige boliger ved skrøpelighet og store hjelpebehov.

Bolig på ett plan og tilgjengelighet er det hovedunderliggende både for de seniorenene som ønsker å bli boende på tross av skrøpelighet og store hjelpebehov og for dem som da ønsker å flytte til en mer tilgjengelig bolig. Ingen egenskaper ved individene, husholdet, bostedstype eller egenskaper ved boligen som bygningstype, størrelse, markedspris eller disposisjonsforhold gir positiv forklaring på hvem som vurderer dagens bolig som bra i en situasjon med skrøpelighet.

Det er stor interesse for sosial tilgjengelighet i form av bofellesskap, felleslokaler og kjøp av ekstra boservice. I tilknytning til fellesskapsløsninger ønsker en særlig tilbud som forener muligheten til sosial deltakelse med fysisk egenaktivitet. Det foreligger ikke bare ønsker om å befinne seg nært andre, men å gjøre noe sammen med andre.

Undersøkelsen viser omfattende interesse for å bo i ulike former for blokkbebyggelse, sentralt beliggende med parkering og terskelfri overgang fra bil til egen inngangsdør til en tilgjengelig bolig på ett plan. Dette vil antakelig generelt i stort omfang være de framtidige boformene.

En viktig fellesnevner for seniorennes ulike orienteringer synes å være dragingen mot det *urbane*. Urbant i den forstand at en ønsker å bo sentralt med nærhet til byfunksjoner og offentlige kommunikasjoner. Urbant ved at en ønsker å bo tett i forskjellige former for blokk-bebyggelse. Urbant i den forstand at en ønsker bofellesskap, fellesskapsløsninger og service umiddelbart nært boligen. Det er *sentralitet, bo- og servicekonsentrasjon, fellesskap og nærhet* som er hovedelementene i preferansebildet. Det er disse bevegelsene som tydeligst komponerer hovedretningen for seniorennes mest uttalte ønsker. Det meste kan subsummeres under begrepet *urbanitet*.

Gullestad, M.

Changing relations of neighborhood service, sociability, and social control in Oslo.

Report 2003:10. Oslo: Institutt for samfunnsforskning, 2003.

Rapporten tar for seg endringer som har skjedd i norske bomiljøer sett i forhold til den tidligere vaktmesterens rolle. Studien er et ledd i et komparativt byforskningsprosjekt kalt "Loges et gardiens", som er basert i Paris. Utgangspunktet er de funksjonene som gjøres av den franske concierge (nå ofte kalt gardien). I første del av rapporten diskuteres de endringer i naborelasjoner som har funnet sted de senere årene sett i lys av en moderniserings- og globaliseringsdiskurs, der bl.a. det bomiljøet ikke lenger har samme betydning som før fordi andre arenaer overtar og der "mangel på tid" resulterer i kjøp av tjenester som tidligere var basert på egeninnsats. Forholdet mellom det private og offentlige viskes ut. I andre del av rapporten presenteres empirisk materialet basert på intervjuer med vaktmestere om deres rolle. Vaktmesterrollen har endret seg fra å være relatert til beboernes ve og vel, til dagens arbeid mest knyttet til tekniske reparasjoner og vedlikehold. I tredje del beskrives hvordan beboerne i et leilighetskompleks organiserer seg og utfører sine fellesoppgaver.

Funnene viser at de halvprivate rommene i leilighetskompleksene er organisert forskjellig sammenlignet med Frankrike.

Holm, A. og Søholt, S.

Bolig, bomiljøetsatsing og levekår. Evaluering – Handlingsprogrammet Oslo indre øst. Prosjektrapport 388. Norges byggforskningsinstitutt. Oslo, 2005.

Hensikten med evalueringen er å gi en oversikt over hvilke resultater Handlingsprogrammet har gitt i forhold til bolig og levekår for

befolkningen i bydelen Sagene, Grünerløkka og Gamle Oslo. Fokus rettes mot endringer som har funnet sted på bydelsnivå, og i mindre grad på effekter av enkelttiltak. Evalueringen inkluderer også relevante tiltak som ligger utenfor det som finansieres av Handlingsprogrammet, fordi det er vanskelig å skille ut resultater og forbedringer i miljøene på bakgrunn av hvilke tiltak som ligger innenfor vs. utenfor programmet. Målet med studien er å dokumentere om det har funnet sted endringer i bolig eller bomiljøsituasjonen i de tre bydelene i tiden mellom 1997 og 2003, og hvordan disse endringene ev kan forklares. Spørsmål som stilles er hva som er oppnådd i forhold til målene i Handlingsprogrammet, om bydelene har arbeidet for alle eller prioritert enkelte grupper, og hva er de viktigste betingelsene for levekårsforbedring. Funnene viser at det har vært klare forbedringer både i forhold til befolkningens sosiale levekår, målt i endringer i andelen berørt av sosialhjelp, og utdanningsnivå, samt i boligenes størrelse og standard. Evalueringene baseres i stor grad på egenevalueringer fra prosjektledere i tiltakene, supplert med statistikk og andre relevante studier.

Ingo, S.

Bostadsförnyelse i Traneberg: ett smalhusområde i Stockholms Stadsbyggnadskontor og Byggeforskningsrådet.

Stockholm, 1987.

Rapporten redegjør for prosjektet Tomtebacken, det første prosjektet i Stockholm by der man har forsøkt såkalt "samlad bostadsförnyelse". Med dette menes en forbedring av så vel boligenes standard, som nærmiljø og forutsetninger for en mer variert befolkningssammensetning. I praksis har prosjektet gått ut på rehabilitering av eksisterende bygninger, fortetting i form av tilbygg med innsetting av heiser, samt tiltak i fellesarealene. Erfaringene er oppsummert i en serie rapporter. Disse tar opp ulike aspekter ved pilotprosjektet, som beboererfaringer med gjennomføringen, endringer i befolknings sammensetning, økonomispørsmål, energispørsmål. Denne rapporten må sees som en form for sammenfatning.

Tomtbacken ble bygget på slutten av trettitallet med såkalte smalhus i tradisjonen fra Stockholmsutstillingen. Området var et tilbud til arbeiderfamilier, stort sett med toroms boliger. Økende problemer har bestått i en utarming av service, økende gjennomtrekk, flere eldre og følgelig problemer med tilgjengelighet. Eldre personer har bodd lenge her og har sterk tilknytning til området. Yngre trives, men flytter fordi leiligheten er for trang. Prosjektet er ledd i kommunens arbeid med å

ruste opp ”den eldre ytterstaden” og demme opp for det som ansees som økende problemer i slike områder. (Det ligger mellom linjene at aldersmessig segregering sees som problem i seg selv og at områdene trenger flere unge beboere, altså tilsvarende synspunkter som i byfornyelsen). Et mål for prosjektet har vært å ta vare på arkitekturen og dagens befolkning, samtidig som det legges til rette for flere unge. Et annet mål har vært å gi de boende innflytelse over opprustningsarbeidet samtidig som leilighetene skal moderniseres. Boligene eies av AB Stockholmshem, Sveriges nest største ”bostadsbolag”.

Pilotprosjektet har skjedd ved fortetting i form av nye blokker og tilbygg til eksisterende. De eksisterende bygningene er tilleggsisolert og kjøkken og bad er fornyet, noen småleiligheter er slått sammen til større. De nybygde boligene er jevnt over større enn de eksisterende. Antall leiligheter er økt fra 430 til 582 hvorav 46 % betjenes med heis. Det er anlagt 260 parkeringsplasser pluss 90 som gateparkering. Prosjektet har ført til en fordobling av innbyggertallet, sammenlignet med en prognose basert på status quo. Andelen barn har økt betydelig.

Byggeperioden ble en stor belastning for beboerne både under rehabiliteringen av egen leilighet og ved tilbyggingen. Byggeperiodens lengde var avgjørende. Kommunens evakueringsservice var helt nødvendig, men fungerte ikke optimalt. Beboerne uttrykker dessuten misnøye med mulighetene for medvirkning. Byggeteknikken må ta en del av skylden for overskridelse i tid og konflikter i forhold til beboerne. En ”lettere byggeteknikk” for denne type ombygginger må utvikles, kanskje basert på elementbygging.

Prosjektet er pilotprosjekt for omfattende fornyelse av boligbestanden i en drabantby. Det viser hvordan en kan fortette og tilføre større leiligheter med sikte på en mer variert befolkning. Samtidig er tilgjengeligheten og parkeringsforholdene vesentlig forbedret. Rapporten viser også hvilke problemer en slik omfattende ombygging er forbundet med for beboerne. En bør ha in mente at det svenske prosjektet dreide seg om leieboliger.

Nordahl, B.

Sosiale relasjoner mellom beboere.

Norges byggforskningsinstitutt, Prosjektrapport 1999/1996.

Bakgrunnen for rapporten er den offentlige politikken på 1980- og 1990-tallet om satsing på nærmiljøtiltak som ledd i å styrke sosiale nettverk for forebygge ensomhet og isolasjon. Deltaking og

---

samhandling i nærmiljøet skulle styrke den generelle sosiale integrasjonen.

Rapporten henter sitt empiriske fra 2 drabantbydeler med variert bebyggelse og 2 sentrumsnære områder med bygårder i Oslo og Bergen. Med utgangspunkt i teoretiske betraktninger (Colemann 1991) operasjonaliseres tre former for samhandling som kan bidra til integrasjon i lokalsamfunn - de primære, spontane og konstruerte sosiale relasjonene. Disse referer til vennsksrelasjoner, uformell nabokontakt og deltakelse i formelle beboerorganisasjoner.

Resultatene fra undersøkelsen viser at uformell nabokontakt er den mest utbredt samhandlingsformen i alle bydeler. Og de er mest utbredt i de miljøstabile ytterområdene og minst i de ustabile indre områdene. Primære relasjoner har lite omfang over alt. Det er mer omfattende naborelasjoner og mer lokalbaserte vennsksforhold i drabantbyområdene enn i områdene i indre by, mens engasjementet i beboerorganisasjoner ikke følger et slikt mønster. Oppslutningen om lokalbaserte formelle organisasjoner viser ikke noe klart mønster og det synes å være interne forhold i det enkelte området som avgjør oppslutningen om disse. Grad av uformell nabokontakt og venne-relasjoner øker sannsynligheten for oppslutningen om formelle lokale organisasjoner.

Når det gjelder egenskaper ved beboerne som antas å påvirke omfanget av disse tre samhandlingsformene er det ikke lenger slik - som det klassisk har vært hevdet - at kvinnene er bærere av lokale sosiale nettverk. Heller ikke er det slik at marginaliserte i forhold til storsamfunnet bidrar oftere lokalt. Arbeidsledige, hjemmeværende, trygde, eldre og innvandrere samhandler mindre enn gjennomsnittet lokalt. Men det er en positiv effekt blant arbeidsledige kvinner og innvandre når de bor i områder med relativt mange i samme situasjon

Omfanget av alle tre samhandlingsrelasjoner tiltar med økt botid. De primære og spontane samhandlingsrelasjonene er minst utbredt i de minst stabile områdene, men påvirker ikke oppslutningen om de formelle. Andel hushold med skolebarn virker særlig positivt inn på de to førstnevnte relasjonene, men fører ikke til høyere oppslutning om formelle lokale organisasjoner.

Fra undersøkelsen kan vi blant annet lære at arbeid for økt uformell samhandling mellom beboerne og styrking av nabokontakt også er nyttig strategi for å øke deltakelsen i lokale beboerorganisasjoner.

Bebyggelse med høyhus er lite egnet i forhold til alle de tre samhandlingsformene. Det var noe uventet å finne at det å bo i blokk

reduerte omfanget av vennerelasjoner og oppslutningen om lokale beboerorganisasjoner. Blokkbebyggelse fremmer i følge denne undersøkelsen ikke nabokontakt som igjen er en forutsetning for oppslutning om lokal beboreorganisering. Likevel er nabo- og vennskapsbaserte relasjoner mer utbredt i drabantby- enn i de indre byområdene.

Nordlund, K.

Sosial bærekraft, bomiljø og byutvikling. En annotert bibliografi
Skriftserie 5. Norges byggforskningsinstitutt. Oslo 2005.

Hensikten med bibliografien har vært å gi en oversikt over litteratur som omhandler aktuelle spørsmål innen det urbane feltet. Den tar opp klassiske temaer innen urbansosiologien som samhold, integrasjon, segregasjon og kriminalitet, men også nyere temaer som sosial bærekraft og kjønn. Litteraturen er primært valgt ut fra emner som var aktuelle for boligforskningen på Byggforsk. Bibliografien har fokus primært på litteratur som omhandler forskning om europeiske forhold fra de siste 10 årene.

Bibliografien er delt inn i følgende temaer. Forandringsprosesser: byfornyelse og byutvikling, Sosial eksklusjon, samhörighet og samhandling, Nabolaget som sosialiseringfaktor, Kriminalitetsforebygging, Kjønnsperspektiv i studier av private og offentlige rom, Minoriteter og boligsosiale forhold samt Bærekraft og boforhold. Bibliografien omfatter til sammen 130 omtaler.

Nordvik, V.

Bo i storby. Boforhold og boligmarked i norske storbyer,
Rapport 349, Norges byggforskningsinstitutt 2003.

Rapporten er en empirisk orientert gjennomgang av bolig, boforhold og boligmarked i norske storbyregioner utarbeidet i tilknytning til stortingsmelding om storbypolitikk (St meld nr 31 (2002-2003)) ut fra KRDs ønske om en bred empirisk beskrivelse av boforhold og boligmarked i storby. En bruker sekundærdata, som Folke- og bolig telling 2001, Byggearealstatistikk, Levekårsundersøkelsen 2001 samt analyser av separat materiale ved NBI, NIBR, NOVA, dvs foreliggende datakilder. Utsatte gruppers boforhold er pga type data ikke tilfredsstillende beskrevet, noe en er klar over. Rapporten gjør rede for befolkningsutvikling, boligbyggingen, kjennetegn ved storbyenes bolig- og leiemarked, utnyttelsen av boligmassen samt problemer knyttet til etablering og utsatte grupper i storbyregionenes bolig-

markert. Utredningen tegner et bilde av ganske tilfredsstillende boforhold i storbyregionene.

En peker på at de norske drabantbyene er vellykket i et internasjonalt perspektiv med dominansen av organisering i borettslag som hovedforklaring på det. Undersøkelser viser betydelig grad av fornøydhets med boliger og bomiljø i drabantbybefolkningen. De ofte medieskapte problemer i drabantbyer bekreftes ikke av befolkningens egen oppfatninger. Borettslagsformen virker som incitament til å ta vare på de fysiske strukturene.

En venter økt innflytting av yngre og av barnefamilier i borettslagsleiligheter i åra framover og dermed økende trangboddhet. Det er videre et åpent spørsmål om mellomstore borettslagsboliger i Oslo ofte dominerte av eldre små hushold vil bli attraktive for små barnefamilier i åra framover.

Ruud, M.E.

Byfornyelse og endringer i urbane bomiljøer. En studie av beboeres erfaringer fra området Grønland/Nedre Tøyen i Oslo 1980-2000.

Avhandling til dr.art. graden. Institutt for kulturstudier. Universitetet i Oslo. 2003.

Avhandlingen omhandler beboeres erfaringer med de fysiske og sosiale endringene som har preget området Grønland/Nedre Tøyen fra byfornyelsen startet omkring 1980 og frem til i dag. Målet for avhandlingen var å få kunnskap om hvordan beboere erfarte prosessen med byfornyelsen i området, hvordan de tilpasset seg nye fysiske og sosiale omgivelser og gjorde nye boliger om til hjem, og hvilke strategier beboerne anvendte for å tilpasse seg de nye omgivelsene. Det analytiske og teoretiske perspektivet hentes fra fenomenologien og hverdagslivsforskning.

Møte med det flerkulturelle var en ny dimensjon i bomiljøene, og dette perspektivet diskuteres eksplisitt i avhandlingen. Hvilke utfordringer fant beboere i de nye bomiljøene i forhold til forventningene? Hvordan etablere gode naborelasjoner i et miljø der beboerne representerer ulike bakgrunn og erfaringer? Det flerkulturelle forstås i et vidt perspektiv, og omfatter både etnisk bakgrunn, livssituasjon, alder og kjønn. Det ble valgt ut to nybygde kvartaler som case for studien, og datamaterialet baseres først og fremst på kvalitative intervjuer med beboere, samt på aviser, offentlige dokumenter og observasjoner.

5 Stedsutvikling

Litteraturen i dette kapitlet drøfter drabantbyen som sted, ikke bare som et bomiljø. Stedsutvikling omfatter både boligområdene, senterutvikling og servicetilbud, teknisk og sosial infrastruktur osv. Med fokus på stedsutvikling ønsker en å se på området i et større helhetlig perspektiv slik det også er målet i den såkalte helhetsorienterte byfornyelsen i Danmark. Det handler om samspillet mellom fysisk og sosialt miljø, og stedet slik det oppleves av de som bor der og utenforstående. Opplevelser av det konkrete fysiske miljøet, hus og gater vever seg inn i de forestillinger vi har om et sted. Innen deler av samfunnsforskningen ser en ikke på steder som noe objektivt gitt, men som steder som er gjenstand for fortolkning. Oppfatninger av steder blir til i kommunikasjon med andre og er gjenstand for endring. Flere studier viser for eksempel at beboere på stedet kan ha helt andre oppfatninger om stedet enn utenforstående, og at de ofte ikke kjenner seg igjen i omtaler i media. Et eksempel fra Furuset senter i Grorudalen illustrerer at folk også har andre oppfatninger om hvilke tiltak man ønsker enn planleggere og utbyggere. Slike oppfatninger eller fortellinger om et sted er ikke statiske, men er gjenstand for forandring og påvirkning, blant annet via media. Forskere har beskrevet hvordan ulike aktører har jobbet aktivt i forhold til media for å snu negative oppfatninger av et sted i positiv retning. Det handler blant annet om å synliggjøre kvalitetene og få folk utenfra til å oppsøke stedet for på den måten å bli kjent med de kvaliteter som stedet har.

Samtidig som det finnes ulike oppfatninger av kvalitetene ved et sted, eksisterer steder som konkrete materielle omgivelser med deres hus og gater, parker og plasser, mer eller mindre velfungerende sentre osv. Kvaliteter eller mangler i det fysiske miljøet er svært synlig. Evalueringer av de danske kvarterløftprosjekter påpeker derfor at tiltak i det fysiske miljøet nettopp av den grunn er svært viktige også for meningsdannelsen for hva stedet er og betyr for beboerne. En studie av bokkvalitet på områdenivå tyder på at beboerne i borettslag og sameier så langt ser ut til å være i stand til å ta vare på boligområdet og de nære omgivelsene. Derimot ser det ut til at beboerne i

kommunale eller andre utleieboliger i noe mindre grad har muligheter til å ta vare på boligområdet. Denne studien viste at det er stort behov for tiltak i det offentlige miljøet, både mht teknisk og sosial infrastruktur. Det dreier seg om fysisk opprusting av gater, parker og plasser og bedre offentlig service (biblioteker, ungdomsklubber, eldresenter osv.). De lokale kjøpesentrene har en viktig funksjon som møtesteder og identitetsbærere. Groruddalen består av en rekke delområder med ulik karakter og beliggenhet. For å analysere stedsutviklingen og de ulike områdenes kvaliteter kan metoder anvendt i stedsforskningen være aktuelle. Se også www.stedsforskning.no.

5.1 Litteraturomtaler

Attwell, K. og Olesen, E.S.

Byens frirum.

Statens Byggeforskningsinstitutt, SBI 2005:07.

Rapporten presenterer den samlede konklusjon fra undersøkelsene av kvarterløftprosjektene med hensyn til uterom. Formålet med evalueringen var å kartlegge den innsats som er gjort i forhold til uterommene og dens betydning i kvarterløftsammenheng. Erfaringene skal danne bakgrunn for den videre innsats på området. Datamaterialet består av dokumenter fra prosjektene i de syv første kvarterløftområder, intervju av kvarterløftmedarbeidere og andre, befaringer og fotodokumentasjon.

Ca 24 % av midlene i de 7 første kvarterløftprosjektene har blitt brukt på uterommene, og i enkelte områder har så mye som 40% av midlene gått til dette formålet. Det var ikke i utgangspunktet påtenkt å bruke så stor andel av midlene på dette feltet, men forfatterne påpeker at denne prioriteringen viser at det fysiske miljøet har større betydning enn man har erkjent tidligere. Innsatsen representerer den største innsatsen som noen gang er gjort i de felles uterom. Forfatterne hevder at 4500 – 6500 kroner pr innbygger er en passende økonomisk ramme i prosjektene. Det påpekes at prosjektene har utviklet seg til steder i byen som understøtter områdets identitet. ”Stedet kommer således til at fylde mer i bevidstheden end virkeligheten berettiger”. Tiltak i det fysiske miljøet er svært synlige, og det bidrar til å gi området et bedre image. Prosjektene vurderes som vellykkede, og de har fungert bedre enn tidligere forsøk på byfornyelse. Det skyldes ikke minst beboermedvirkning og at kvarterløftsekretariatene har bidratt til forankring av prosjektene. Det påpekes at det er uheldig at kommunenes driftsmidler til vedlikehold ikke er økt tilsvarende, og at det bør legges inn som en forutsetning for fremtidig statsstøtte.

Guttu, J., Schmidt, L., Anker, M., Arnesen, O.E. og Boro, M.
Bokvalitet på områdenivå. Utvikling og utprøving av en metode for kartlegging og vurdering av bokvalitet på områdenivå.
NIBR NOTAT 2004:119.

I hvilke byområder skal Oslo kommune målrette sin innsats for bedre boligkvalitet? Dette var spørsmålet Eiendoms- og byfornyelsesetaten i Oslo kommune stilte for prosjektet. Det gjaldt både å rigge til et verktøy for å måle boligkvalitet på områdenivå og å demonstrere bruken i praksis. Måleverktøyet som ble foreslått, består av 6 tema, 14 brukerkrav og 42 indikatorer. Temaene som ble satt opp var: helse, sosiale forhold, service og offentlige tjenester, sentralitet, friområder, og kulturhistoriske og visuelle forhold.

Analysen er foreslått gjennomført i tre trinn. Første trinn består av en enkel geografisk analyse på bynivå. Her blir statistiske data innenfor fem av temaene lagt oppå hverandre for å skille ut områder hvor problemene presumptivt var store. Andre trinn består av en kvalitativ studie på steder der denne første kartleggingen tyder på at det kan være behov for tiltak. Denne analysen består av befaringer i området og samtaler med beboere og tilfeldig forbipasserende. Tredje og siste trinn består i rapportering og informantintervju. Formålet er å sjekke holdbarheten av data ved informantintervju og grundigere tallstudier.

Kartleggingen i trinn én av et antall bydeler bestemt av Oslo kommune viste ni boligområder med stort behov for tiltak. Analyser av tre av dem i fase to tyder på at de største behovene for å gjøre noe er knyttet til områder som allerede er det offentliges ansvar, først og fremst fysisk og sosial infrastruktur: opprusting av gater, t-bane områder og togstasjoner, parker og plasser og bedre offentlig service i form av ungdomsklubber, eldresenteraktiviteter, bedre kollektivtrafikktilbud og lignende. Det viste seg også at andre kommunale tilbud så som bad, lokale biblioteker og samfunnshus var stengt eller hadde vært i fare for å bli stengt. I en del tilfeller var det private butikk- og servicetilbud truet fordi de lokale sentrene sliter i konkurransen med andre/ større sentre. Sentereierne har et særlig ansvar for å opprettholde de lokale tilbudene. Studien viser dessuten at flere viktige datakilder ikke finnes eller ikke er kartfestet. Den understreket også behovet for fortløpende kartlegging av tilstanden i byområder.

Hastings, A. og Dean, J.

Challenging Images: the implications of "image management" for the regeneration of stigmatised housing estates".

Paper på www.sbi.dk/, 2001.

Paperet presenterer resultater fra casestudier i tre ulike boligområder i Skottland som alle på ulike vis sliter med dårlig image. Datamaterialet består av åtte fokusgruppeintervju med beboere og potensielle beboere i hvert område. Man har vært spesielt opptatt av medias rolle og valgte derfor å intervju journalister og representanter for næringslivet og eiendomsmevlere.

Forskerne påpeker at man må jobbe aktivt med områders image parallelt med øvrige tiltak. Et negativt bilde kan påvirke det offentliges tjenestetilbud og kan redusere folks muligheter på jobbmarkedet. Mediene har en tendens til å fortsatt fokusere på det negative uansett det har skjedd positive forbedringer i området.

Tiltak for å forbedre et områdes image kan være å aktivt søke å engasjere utenforstående, ikke minst eiendomsmevlere, journalister og næringslivsfolk, ved å dra disse inn i prosessen. For å synliggjøre de positive endringene som har skjedd kan det være viktig å skape anledninger for dem til å oppsøke området. Det skjer en økende markedsføring av byer og tettsteder, og forfatterne påpeker at også bydeler, drabantbyer og større boligområder i større grad bør utvikle strategier for markedsføring.

Mazanti, B.

Fortællinger fra et sted.

By og Byg. København, 2002.

Utgangspunktet for avhandlingen var å undersøke og diskutere ulike stedsrepresentasjoner og deres konsekvenser i forhold til den planpolitiske strategi rettet mot såkalt sosialt belastede boligområder. Formålet var å sette spørsmålstegn ved og reflektere over de tilsynelatende sannheter, begrep og kategorier som eksisterer i byplanpolitikken i forhold til disse områdene. Problemstillingene dreier seg om hvordan områdene defineres, hvilke prosesser skaper stedets mening og hvilke verktøy blir benyttet (forskning, statistikk og lignende) sett fra et utenfraperspektiv. Sett fra et innenfraperspektiv reises spørsmål som hvordan beboerne oppfatter området, hvordan de bruker området og hvordan de karakteriserer området?

Studieområdet er Avedøre Stasjonsby, et område med allmenne boliger (småhus og blokker) utenfor København utbygd på 1970-tallet

med i alt ca 6000 beboere. Avedøre er ett av de syv første kvarterløft-områder, og det har vært ulike syn på hva som er problemene sett fra kommunens og beboernes perspektiv. Avhandlingen påpeker at problemet for beboerne er det dårlige image området har fått, og at beboerne er fornøyde med å bo der. Det er en mismatch mellom hvordan kommunen og omverdene ser på området og beboernes egen opplevelse. Det betyr at man overser ressurser blant beboerne og at tiltak ikke treffer godt nok. Statistikk som måler antall ledige osv innen området kan brukes til å måle omfanget av problemer, men er utilstrekkelig for å forstå problemene. Avhandlingen inntar et teoretisk perspektiv der verden "der ute" ikke ses som noe objektivt gitt, men er gjenstand for fortolkning, og at fortolkningen må ses i forhold til politiske interesser, ulike maktkonstellasjoner, myter, fordommer og forestillinger. Planleggerne kritiseres for å være for opphengte i tradisjonelle forestillinger om det gode naboskap, og at blandet beboersammensetning er et tiltak. Beboerne opplever imidlertid andre former for fellesskap som man dermed risikerer å overse. Planleggerne kritiseres også for deres tro på blandet befolkningssammensetning. Her vises det til annen forskning som tyder på at for eksempel blanding av eie- og leieboliger ikke fører til mer fellesskap, men at det evt. kan gi området bedre image.

Miller, F. (red.)

Bærekraftig byutvikling i Groruddalen.

En rapport fra NABUs årskonferanse og verksted høsten 1997 NABU. 1998.

Rapporten er en sammenstilling av materiale fra en årskonferanse som Norske arkitekter for bærekraftig utvikling (NABU) arrangerte 13. – 15. november 1997. Plenumsforedragene ble holdt av tidligere byplansjef i Seattle J. Gary Lawrence, professor ved universitetet i Hannover Margrit Kennedy, forsker Lars Orrskog ved KTH, Stockholm, foruten mindre norske bidrag.

I rapporten gis en kortfattet historikk om Groruddalen, samt eksempler på økologisk orientert bebyggelse, deriblant byutvikling og ombygging av områdene Bergsjön og Gårdsten i Gøteborg med økologiske siktemål. Størstedelen av rapporten er viet resultatene fra verkstedarbeidet og handler om utvikling av Groruddalen.

Årskonferansen var arrangert som tre verksteder som igjen var oppdelt i smågrupper, alle med ulike oppgaver. Verkstedarbeidet er oppsummert og illustrert.

Avsnittet "Groruddalen – en fordypning i plangrunnlaget", presenterer ideer og planer i regi av Plan- og bygningsetaten. Fire framtidbilder dannet grunnlag for planleggingen: "arealvern", "næringspark", "boligsatsning" og "tett by", den siste med utvikling rundt kollektivknutepunkt med tett bebyggelse.

Verkstedene tok for seg utviklingen av Groruddalen på tre ulike plannivå og anvendte en såkalt SWOT-analyse. Den viste blant annet at Groruddalen har nærmere 40 "nærmiljøer", men at det mangler et koordinerende nettverk – "paraplyorganisasjon". De viktigste kvaliteter i Groruddalens overordnede strukturer er: Gode systemer for kollektivtransport, relativt gode boliger og boligområder med barnevennlige uteområder, nærhet til Marka, nærhet til arbeidsplasser og offentlig og privat service, stor og variert befolkningssammensetning. De viktigste problemer med den overordnede strukturen er: Gjennomgangstrafikk, strukturendringer i næringslivet, fragmentert grønnstruktur i sentrale deler, mangelfullt utbygde knutepunkter og tverrforbindelser, skjemmende og ekspanderende næringsområder på forurenset grunn og omdømmeproblemer.

Rapporten har et eksplisitt fokus på forholdene i Groruddalen. Problembeskrivelsen og forslag til tiltak er fortsatt relevante. Spørsmål som sosiale forhold, tendenser til segregering, forvitring av organisasjoner og kriminalitet er mindre vektlagt i rapporten.

Ruud, M.E. Brattbakk, I. Haug, E., Nordlund, K. og Frederiksen, O.F.
Jessheim i vekst – Ungdom, møteplasser og byutvikling.
Prosjektrapport 387, Norges byggforskningsinstitutt. Oslo, 2005.

Rapporten presenterer en metode for sosiokulturell stedsanalyse på Jessheim som gir konkrete innspill til kommunedelplanen (Byplan for Jessheim), med utgangspunkt i ungdommens erfaringer med møtesteder i sentrum. Tettstedet Jessheim i Ullensaker kommune på Øvre Romerike er i sterk vekst. Prosjektet belyser problemstillingene knyttet til sosial transformasjon ved tettstedsveksten.

Målet med studien var å utvikle en metode for sosiokulturell stedsanalyse som kunne benyttes som innspill i fysiske planprosesser, og som var overførbar til andre kommuner. En slik sosiokulturell stedsanalyse ble gjennomført på Jessheim, der funnene gav innspill til det pågående arbeidet med utvikling av byplan for Jessheim. Studien legger spesiell vekt på ungdom og møteplasser. I rapporten anvendes et sosiokulturelt perspektiv som tar utgangspunkt i hvordan *stedet oppleves, brukes og erfares* av befolkningen, i dette tilfelle ungdom.

Dette representerer en annen innfallsvinkel enn det vi finner i tradisjonelle stedsanalyser som ofte tar utgangspunkt i fysiske forhold. Fokuset rettes både mot hvilke deler av stedet som fungerer bra (skaper gode sosiale rom) og som fungerer mindre bra, og hvordan møteplasser skapes gjennom sosial interaksjon.

Datamaterialet i studien er samlet inn gjennom et arbeidsbokopplegg som omfatter både innsamling av kvantitativt og kvalitativt materiale ved de to ungdomsskolene og den videregående skolen på Jessheim, samt kvalitative intervjuer med personer som arbeider med ungdomsrelatert virksomhet. Arbeidsbokopplegget, bygget opp i tre deler med tekst, bilder og kart, er den mest omfattende og er hovedmaterialet i studien. Arbeidsbok som modell er godt egnet til å bruke på steder under utvikling. Den får fram erfaringer som kan anvendes som innspill til fysiske planer, og gir mulighet til å konkretisere problemstillingene som det ønskes tilbakemelding på. Boka ble benyttet både som oppgave for hver enkelt ungdom eller person i utvalget, og den kan danne grunnlag for samarbeid. Arbeidsboka som modell er også godt egnet til bruk for andre befolkningsgrupper, og kan bidra til å sikre representativitet. Den kan lett tilpasses nivå på aldersgruppen, problemstillinger i forhold til studien og omfang.

Studien viser at ungdom hyppig benytter tilbud og møtesteder i Jessheim sentrum. De viktigste grunnene til å oppholde seg i sentrum er shopping, å gå på kafé, kino, konserter, bibliotek, treffe venner og ”henge rundt”. Ungdom tiltrekkes med andre ord først og fremst av sentrumsområdet i kraft av å være *sosiale, konsumenter og kulturinteresserte*. De fleste funnene viser at ungdommens preferanser er i tråd med det folk flest antakelig ønsker seg knyttet til *kvaliteter i og bruk av* det offentlige byrommet med tilrettelegging av gode møtesteder, gateliv, torg, bypark samt ønske om trygghet.

Ståhle, A.

Sociotop som redskap i grönområdesplanering.

Stockholms stadsbyggnadskontor. Stockholm, 2000.

Studien tar utgangspunkt i et parklandskap i Stockholm, nemlig byens del av Nasjonalstadparken (Norra och Södra Djurgården).

Siktepunktet er teoretisk, å utvikle nye begreper som er egnet til å fange opp og forklare hvorfor visse delområder i området er så populære for mennesker.

Tidligere har *biotopbegrepet* blitt anvendt for å verdsette verdien av naturområder. Ståhle introduserer to nye begreper: ”Opplevelses-

värde” og ”sociotop” (*Opplevelsesverdi og sosiotop*). Sosiotop defineres som ”et sted for menneskelig aktivitet, dvs. et avgrenset miljø som i sin sosiokulturelle sammenheng oppleves som en livsverden”. Det er altså folk, som gjennom sin bedømmelse og bruk definerer stedet som ”sosiotop” og ikke bare biotop.

En beskrivelse av det fysiske landskapets topografi og biotopstruktur, altså en faglig vurdering. En analyse av opplevelsesverdi basert på enkle intervjuer og observasjon. En inndeling i primære og sekundære sosiotoper og en sammenligning med biotopkartet. Drøfting av muligheter for ”storsosiotoper”. Forslag til mer dyptpløyende studier for å teste funnene.

Sæter, O.

Stedsblikk, stedsfortellinger og stedsstrider. En sosiologisk analyse av tre kasus.

Rapport 3:2003. Avh dr.philos. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo, 2003.

Avhandlingen handler om rom og sted, der problemstillingene tar utgangspunkt i hvordan ulike typer relasjoner mellom menneske og rom synliggjøres, hvilke fellestrekk og forskjeller som kan avdekkes i sosialt konstruerte rom og hvilken plass det romlig har i en sosial virkelighet. Studier tar for seg tre ulike eksempler: Prosjektet ”Kulturlandskap Nordland” som omhandler forholdet mellom kunstnere / kunstverk, landskap og lokalbefolkningen med fokus på stedsstrider og makt. Det andre eksempelet hentes fra Furuset i Groruddalen og striden rundt et offentlig initiert stedsutviklingsprosjekt rundt senteret. Her fokuseres det på forskjellen mellom lokalbefolkning og planleggere, hvordan de ulike stedsfortellingene står i motsetning til hverandre og hvordan planleggerblikket ikke fant gjenklang blant innbyggerne på Furuset. Initiativet ble tatt ”ovenfra”. Et viktig funn i studien var lokalbefolkningens sterke engasjement for å bevare plassen og parken som allerede var blitt en kjærkommen og velfungerende møteplass, og som lokalbefolkningen ikke ønsket endret. Det tredje eksempelet hentes fra graffiti, og hvordan graffiti som tegn og kultur i byen står i motsetning til den offentlige diskurs om renhet og estetikk. Felles i casene er diskusjoner og analyser av hvordan rom konstitueres gjennom forskjellige interesser, erfaringer og makt. Materialet i avhandlingen bygger delvis på intervjuer, samtaler, aviser og tekster om casene, delvis fra tidligere studier i de samme casene (i prosjektet ”Kulturlandskap Nordland” og på Furuset).

6 Inkludering og flerkultur

I dette kapitlet har vi tatt med litteratur som omhandler inkludering og ekskludering i nærmiljøet. Litteratur som omhandler segregering på bynivå er tatt med i kapittel 2 Drabantbyen i byen.

Vi har valgt å bruke begrepet inkludering fremfor integrering. I begrepet inkludering ligger det en handlingsrettet dimensjon. Inkludering anvendes for eksempel i forhold til boligmarkedet, i forhold til opplæringsarenaer eller i bomiljøet. Med inkludering på boligmarkedet forstår en situasjon hvor den enkelte husstand har mulighet til å foreta handlinger som fører til større kontroll og innflytelse over egen boligsituasjon. Inkludering i bomiljø vil si å ha både formell og uformell innflytelse på det som skjer. Man er del av det lokale miljøet og blir trukket med eller trekker andre med i forhold til det som skjer lokalt. Mens begrepet integrering også som oftest anvendes i sammenheng med forholdet mellom majoritetsbefolkningen og minoriteter (for eksempel slik vi finner i tidligere Stortingsmeldinger om det flerkulturelle Norge), favner begrepet inkludering alle grupper i samfunnet.

Som omtalt i kapittel 5 om stedsutvikling vises et behov for flere møtesteder. Forutsetningen for å bli kjent og for å utvikle inkluderende nettverk er at man har steder der man kan møtes. Videre viser forskning at aktiv beboerdeltakelse i tiltaksarbeid har en positiv effekt som varer utover perioden tiltaket gjennomføres, nettopp fordi det bidrar til etablering av nettverk.

Fra tidligere forskning om bolig og bomiljø finnes mye litteratur om hvordan fysisk og sosialt miljø samvirker og hvordan nabokontakt kan utvikles. Litteratursøk indikerer imidlertid at det er forsket relativt lite på endringsprosesser og inkludering i flerkulturelle boligområder.

I dette kapittel er det også tatt med en del litteratur om inkludering via arbeidslivet. Som ledd i den helhetsorienterte byfornyelsen har en i Danmark hatt et særlig fokus på arbeidsmarkedstiltak i de utvalgte områdene. At spørsmål om arbeid også er inkludert i byfornyelses-

tiltakene innebærer en nyorientering sammenlignet med den tradisjonelle byfornyelsen på 1980- tallet både i Danmark og Norge. Det rommer særlige utfordringer fordi arbeidskontorene ikke prioriterer de arbeidssøkende etter geografisk område. Erfaringene fra Danmark tyder på at der man har involvert både boligselskapene, sosialforvaltningen og arbeidsmarkedsetaten har man lykkes bedre enn man ellers ville ha gjort.

6.1 Litteraturomtaler

Christensen, G., Vestergård, H. og Johansen, A. S.

Neighbourhood Governance. Capacity for Social Integration.

The Danish Case Study Report. Second round of interviews. By og Byg. København, 2003.

Prosjektet inngår i et EU prosjekt der ni andre europeiske land deltar. Formålet var å se på hvordan man via lokalt samarbeid kan demme opp for sosiale utstøtingsprosesser, hvordan midler til rehabilitering av boligområder kan målrettes lokale behov og hvordan man kan utvikle forpliktende partnerskapsamarbeid mellom beboere, næringsliv, myndigheter og politikere.

Den danske undersøkelsen omfatter tre boligområder i Helsingør. Datamaterialet består av intervju av 11 sentrale aktører (politikere, representanter fra skolene, boligforeningene, ungdomsorganisasjoner, en bedrift, ansattes organisasjon og boligbyggelaget). Datamaterialet består i tillegg av avisomtaler, møtereferater og lignende.

Erfaringene fra Helsingør viser viktigheten av at alle berørte parter, dvs. beboere, boligorganisasjoner, politikere, lokale organisasjoner, institusjoner, politiet mfl., deltar aktivt, at de ønsker å forstå hverandres handlinger og har gjensidig respekt. I Helsingør har man kommet frem til fem oppgaver som krever løsninger på områdenivå: Sosial ulikhet mellom barn og unge, sosial isolasjon av tenåringer, avstand mellom etnisk danske og innvandrere, arbeidsledighet og aktivering, avstand mellom boligområdet og det omkringliggende samfunnet.

Fire initiativer fremheves som gode eksempler andre kan lære av. *Kurs for aktive* beboere viser at beboerne via beboerdemokratiet kan få til et løft for eget boligområde. *Brukermedvirkning i rehabiliteringsprosesser* har bidratt til å engasjere beboere i nettverk og prosesser for videreutvikling av området. *Leksecafé* er et frivillig initiativ der det tilbys leksehjelp til barn og unge i boligområdet.

Forebyggelsesforum er et samarbeids- og erfaringsutvekslingsforum blant lokale profesjonelle i skole, forvaltning, institusjoner med flere for å ivareta barn og unges behov.

Farstad, G. R.

Innvandrerkvinner i Groruddalen.

NOVA Rapport 17/04, 2004.

Bakgrunnen til denne oppgaven er den stadig pågående debatten om innvandring og integrasjon i Norge. Ved hjelp av et fokus på oppdragelse og morsrollen belyses storsamfunnets diskurs om innvandrere og innvandrerkvinner, og hvordan kvinners erfaringer med å ha levd sine liv i to land påvirker hverdag og barneoppdragelse. Materialet baseres på intervjuer med kvinner med bakgrunn fra ulike land.

Rapporten understreker gjennom feministisk teori at generaliseringer om innvandreres familieforhold kan være med på å skygge for kunnskap om hva som er den faktiske arbeidsfordelingen i norske familier, og de kan være et middel for å fremheve den vestlige familien som likestilt og høyt utviklet.

Folkenborg, K. og Hansen, I.L. Skog

Arbeidsplassen som læringsarena for minoritetsspråklige arbeidstakere.

Fafo- notat 2003:23.

Notatet setter søkelys på hvordan arbeidsplassen kan tas i bruk som lærings- og integreringsarena for minoritetsspråklige. Bakgrunnen er en økende erkjennelse av at språk- og yrkesopplæring er vesentlige betingelser for integrering av etniske minoriteter, og at slik opplæring i mange tilfeller foregår mest effektivt på arbeidsplassen.

De overordnede problemstillingene er: I hvilken grad bidrar aktiv bruk av arbeidsplassen til mer effektive lærings- og integreringsprosesser for etniske minoriteter? Hva bidrar arbeidsplassen med, som mer tradisjonell skolebasert læring ikke kan gi? Hvilke forutsetninger er viktige for at arbeidsplassen skal fungere som lærings- og integreringsarena for målgruppen? Hvilke forhold ved organisering og gjennomføring gir god måloppnåelse? Hvordan kan rammebetingelsene legges til rette for bruk av arbeidsplassen som lærings- og integreringsarena?

Notatet tar for seg seks prosjekter som har fått støtte fra Kompetanseutviklingsprogrammet (KUP), og som har minoritetspråklige som målgruppe. Støtten skulle stimulere til etablering eller videreutvikling av opplæring på arbeidsplassen. To av prosjektene var fra helse- og omsorgssektoren, ett fra en arbeidsmarkedsbedrift, ett i næringsmiddelindustrien, ett i byggbransjen og ett prosjekt knyttet til vaktmesteropplæring. Evalueringen er basert på kvalitative intervjuer med deltakere, prosjektledere, arbeidsgivere, kurstilbydere og lærere i de ulike prosjektene.

Ganaphaty, J. og Søholt, S.

Store møter – små steder. Møter og møtesteders betydning i flerkulturelle boligmiljø.

Prosjektrapport 286. Oslo: Byggforsk. 2000.

Undersøkelsen inngår som en del av Utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljø (1977-2000) ved Byggforsk. Undersøkelsen tar utgangspunkt i to flerkulturelle boligområder i Oslo: Furuset og bydel Gamle Oslo, og handler om møtesteder betydning for samhandling, dialog og utvikling av forståelse mellom beboere i boligområder med flerkulturell befolkning. Problemstillingene er *hva* oppleves som møtesteder av ulike grupper? Hvilken *betydning* har møtesteder for ulike grupper? Hvordan kan møtesteder bidra til / ikke bidra til *samhandling og kommunikasjon* mellom folk av ulik bakgrunn? Møtesteder mener her steder som oppsøkes for læring eller bestemte aktiviteter, steder som oppsøkes kun for å være sosial, offentlige steder som biblioteker og parker, kirker og trossamfunn med aktiviteter rette mot beboerne i områdene, samt næringsvirksomhet drevet av etniske minoriteter som fungerte som møteplasser i tillegg til egen funksjon. Undersøkelsen bygger på casestudier, der de viktigste datakildene har vært feltarbeid i form av samtaleintervjuer og observasjon på de aktuelle møtestedene i de utvalgte områdene. I tillegg er det brukt noe statistikk samt materiale fra bydelene som har bidratt til å gi beskrivelser av områdene. Intervjuene er utført både med ledere eller initiativtakere og med brukere.

Et sentralt funn i undersøkelsen var at mennesker med ulik bakgrunn forstår forskjellige ting med begrepet ”møtes”. Mens begrepet er forholdsvis nøytralt på norsk, assosierer mange andre ”møte” med offentlige instanser. Å møtes innebærer for mange plikt eller ubehagelige situasjoner. Å møte venner handler om å treffes, ikke å møtes. Møtesteder som fungerer kjennetegnes ved at man føler trygghet og føler seg ”godkjent”, at de ansvarlige er lyttende slik at

brukerne har innflytelse på form og innhold, mulighet til å oppsøke og bruke stedet over tid og der fysisk nærhet til hjemmet, tilgjengelighet og åpningstider er sentralt samt at møtestedet er lett å identifisere seg med.

Healy, P.

Social Exclusion, Neighbourhood Life and Governance Capacity

Vestergaard, H (ed.): Housing in Europe. Danish Building Institute. Hørsholm. 1997.

Artikkelen diskuterer de prosesser som leder til sosial ekskludering og inkludering i nabolaget, samt hvordan politikken medvirker i disse prosessene. Det tas utgangspunkt i nabolaget som institusjon med sosiale relasjoner og medvirkning, og med fokus på hverdagsliv og de sosiale rommene i bomiljøet ut fra individperspektivet. Empirien hentes fra områder i Newcastle. I artikkelen understrekes betydningen av å se sosiale relasjoner og det fysiske miljøets kvaliteter i sammenheng med en større kontekst, og denne problematikken diskuteres både i et ovenfraperspektiv og et innenfraperspektiv. Det finnes mange typer sosial ekskludering i folks hverdagsliv og som både er romlig og sosialt relatert, og som betyr at for eksempel gode relasjoner og nettverk for noen dannes i bomiljøet, for andre finnes dette utenfor. Det fremheves at sosial ekskludering er en aktiv prosess der sosiale relasjoner styrkes i noen sammenhenger og svekkes i andre. Ekskludering og samhörighet må ikke sees som atskilte prosesser, men sees i forhold til hverandre. Politikken som sikter mot å forbedre livssituasjonen for beboere i utvalgte områder må fokusere på de sosiale verdiene som individene har i et miljø, og formålet må derfor være å styrke både de sosiale og materielle verdiene.

Lilja, E.

Segregationens motsägelsesfullhet. Integrerad i en stadsdel – segregerad i staden.

Kulturgeografiska institutionen. Stockholms universitet 2002.

Hensikten med prosjektet har vært å undersøke hvilken betydning det fysiske bygningsmiljøet har for hverdagslivet i et drabantbymiljø, der hovedmålet er å utvikle ny modell for framtidig planlegging av fysisk miljø som fanger opp menneskelige og sosiale verdier. Bakgrunnen er de senere årenes fokusering på tiltagende segregasjon i forstedene. Gjennom bruk av ulike metoder har studien både et innenfra- og et utenfraperspektiv, der innenfraperspektivet omfatter en casestudie og

der utenfraperspektivet omfatter en analyse av synet på forsteder. I casestudien beskrives og analyseres det bygde miljøets kvaliteter gjennom beboeres erfaringer, bruk og vurderinger. Et tredje fokus er en analyse av den fysiske planleggingens muligheter og begrensninger knyttet til utfordringene ved segregasjonsproblematikk og bærekraftig sosiale miljøer. Funnene i studien viser at problemene som forstedene sliter med ikke bare kan relateres til den fysiske planleggingen og byggingen av områdene, men det er viktig å forstå områdene som bosted ikledd sosial mening for beboerne.

Ruud, M. E.

Kantineprosjektet på Kloden. Evaluering av et opplæringstiltak i bydel Sagene – Torshov.

Prosjektrapport 324. Norges byggforskningsinstitutt. Oslo 2002.

Kantineprosjektet inngår som en del av opplæringstiltak ved Kloden internasjonale senter i bydel Sagene – Torshov. Kloden er ett av flere tiltak som er iverksatt i regi av Handlingsprogrammet for Oslo indre øst. Prosjektet er først og fremst rettet mot flyktninger og innvandrere bosatt i bydelen, og har som målsetting å gjøre deltakerne mer kvalifisert for arbeidslivet og samfunnslivet for øvrig. Kvalifiseringen oppnås gjennom produksjon av mat og språkopplæring, der produksjon av mat anvendes som en metode for å lære språk. Målet med evalueringen var å undersøke om prosjektet hadde ønsket effekt i forhold til å gjøre deltakerne med kvalifisert til arbeidslivet. Evalueringen benyttet en rekke måleindikatorer for å vise typen kompetanse som ble styrket: norsk, oppdragerrollen, helse, arbeid, økonomi og bolig. Funnene i evalueringen viser at det pedagogiske opplegget med matlaging sammen med individuell oppfølging fungerer bra, og at deltakerne opplever økt selvstendighet og mestring i hverdagen på de fleste indikatorene. Evalueringen bygger på intervjuer med deltakere og ansatte, samt deltakende observasjon i undervisningen.

Ruud, M. E.

Hindringer for deltakelse i multietniske boligområder.

Prosjektrapport 299. Oslo: Byggforsk.2001.

Undersøkelsen inngår som en del av Utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljø (1977-2000) ved Byggforsk. Undersøkelsen tar utgangspunkt i to flerkulturelle boligområder i Oslo: Furuset og bydel Gamle Oslo. Hensikten med studien er å belyse hva som hindrer de som ikke deltar i eget bomiljø fra å delta. Problemstillingen er relatert til hvilke behov beboerne har i tilknytning til bomiljøet og hvilke

behov deltakelse skal tilfredsstillende. Hva er det som engasjerer beboerne og hva er det som ikke engasjerer, og hvilke begrunnelser har beboerne for å velge det de gjør? Studien bygger på spørrelistene og intervjuer med beboere og styrerepresentanter. Det er informantenes egne erfaringer som har vært utgangspunkt for fremstillingen av rapporten. Arenaer for deltakelse i denne studien omfatter forpliktende arenaer som generalforsamling og dugnad, uforpliktende typer arrangementer og fester, samt tilfeldige og spontane arenaer som uterom og fellearealer. I begge casene finnes aktive beboere, men andelen deltakelse er forskjellig på de to stedene. På de formelle arenaene oppgir færre av de som svarte på Grønland/ Nedre Tøyen at de deltar på generalforsamlinger og dugnader enn på Furuset. Det er langt dårligere oppslutning om de uformelle arrangementene begge steder.

Beboernes deltakelse er først og fremst motivert ut fra et ønske om å bli bedre kjent med andre. Dette begrunnes i at styrking av det sosiale miljøet er viktig for fellesskapet, samt at det gir trygghet. Studien viser imidlertid at det er viktig å kjenne noen fra før for å delta, og at det er vanskelig å bli kjent med andre dersom man ikke allerede er en del av et nabofellesskap. Hindringene kan oppsummeres som følger: Begge casene viser *interessekonflikter i bomiljøene*. Når tiltak tilrettelegges for enkelte beboergrupper som for eksempel for barnefamilier eller for beboere med etnisk minoritetsbakgrunn, kan dette bidra til å stenge andre ute. Det å *føle seg fremmed* i eget miljø er med på å hindre deltakelse. Deltakelse i bomiljøet påvirkes av *eierstrukturen*. Det viser seg at beboere som ikke selv eier sin bolig heller ikke har formell bestemmelsesrett i miljøet, og har følgelig ikke innflytelse på det som skjer. *Ustabil beboermasse* har stor betydning for graden av deltakelse. Ved hyppig flytting og stor utskiftning av beboere blir bomiljøet uoversiktlig og uforutsigbart. *Konkurrerende arenaer* utenfor bomiljøet bidrar til å svekke deltakelse innenfor eget miljø. Dette gjelder begge casene, men nærområdet på Grønland/ Nedre Tøyen har både et mer omfattende og mer variert tilbud enn Furuset. Beboerne viser seg å være aktive utenfor bomiljøet. Dette styrker antakelsen om at det er viktig med både felles interesser og felles bosted for å bli kjent med andre der en bor.

Storgård, K. Grubbe, M. og Skoven, J.J.

Helhedsorienteret byfornyelse og beskæftigelse. Evaluering af et projekt i Søndervangkvarteret i Århus.

Baggrund og intentioner. By og Byg Dokumentation 042, 2003.

Rapporten beskriver starten av et prosjekt for helhedsorientert byfornyelse i Søndervangkvarteret, et område med ca 1600 allmenne boliger fra 1960- og 70- tallet og ca 150 eneboliger. Det er flere vanskeligstilte, høyere ledighet, flere problemer med misbruk og kriminalitet i området enn i Århus som helhet. Det bor ca 4500 mennesker i området, og 22 prosent av beboerne har utenlandsk bakgrunn. Byfornyelsesinnsatsen skal gå frem til 2005. Rapporten bygger på intervju og material som er innsamlet i 2001 og 2002. Tiltakene er særlig rettet mot jobbskaping og mindre mot fysiske forbedringer. Det betyr at innsatsen i stor grad er styrt av de sosiale myndighetene, fremfor teknisk forvaltning.

Rapporten påpeker at sosialsenteret som dekker et større geografisk område må ha et særlig fokus på å prioritere folk fra områdene i jobbtilbud. Tilbudene er rettet mot såkalte kontanthjelpmottakere. Det er også nytt for sosialforvaltningen at de som ledd i den helhedsorienterte byfornyelse skal ha direkte kontakt med næringslivet i området, noe man ikke har hatt tradisjon for tidligere. På grunn av tidspress har det vært problemer med å få involvert avdelingsbestyrelsene i boligavdelingene i prosjektet. Det har generelt vært en utfordring for aktørene at helhedsorientert byfornyelse krever nytenkning. Aktører i den kommunale forvaltning må samarbeide med avdelingsbestyrelsen i boligavdelingene. Sosialforvaltningen må ha tettere kontakt med lokalt næringsliv osv. Men erfaringene viser at der man har lyktes med å overvinne slike barrierer, oppnår man bedre resultater enn man ellers ville ha oppnådd. Best resultat oppnås når alle sentrale aktører er med i de innledende valg av innsatsområder.

Storgård, K. og Jensen, S.

Byfornyelse og beskæftigelse.

By og Byg. Statens Byggeforskningsinstitut. Dokumentation 027, 2002.

Formålet med prosjektet var å studere omfanget av beskjeftigelsen i byfornyelsesområder, om det er forhold i byfornyelsens aktiviteter, organisering og gjennomføring som har innflytelse på beskjeftigelsen og å tydeliggjøre hvordan man kan integrere arbeidsmarkedsinitiativer i byfornyelsen. De to undersøkte områdene er sentrale byområder i Brønderslev og på Vesterbro i København (altså ikke drabantby).

Begge områdene var ved oppstart preget av ledighet og nedslitt bygningsmasse. Datamaterialet består av statistikk over ledigheten og fordelingen av de som er i jobb etter erhvervstype i området i en årrekke før, under og etter gjennomføringen av byfornyelsen. Det er gjennomført kvalitative intervju med sentrale aktører i kommune, fagforening, byfornyelsesorganisasjoner og frivillige organisasjoner. Det er ikke gjennomført intervju av de som har kommet i jobb. Studien viser at det finnes et potensial for å knytte jobbinitiativ til byfornyelsen, og at teknisk/fysisk byfornyelse ikke er tilstrekkelig i omdanning av nedslitte områder. De fleste jobbene ligger i tilknytning til byggebransjen, og i Brønderslev ble jobbene etablert som ordinære ansettelser i bedriftene. I praksis har de fleste jobbene kommet innen planlegging og informasjon om prosjektene. Informasjon har vært en forutsetning for å sikre medinnflytelse fra beboerne og for å stimulere sosial integrasjon. Arbeidet har bidratt til at byfornyelsen er gjennomført uten den politiske uro man tidligere har sett i andre bydeler. Det ble etablert 200-250 jobber i byfornyelsesområdet i København og ca 100 i Brønderslev. Vesterbro har blitt et attraktivt sted å bo. Vesterbro beskrives som et område der man har lykket med å øke forskjellighetene mht livsstil og sosialgrupper og den sosiale inklusjon. Beskjeftigelsesprosjektene vurderes å ha en vesentlig andel i at det har lykket.

Søholt, S.

Etniske minoriteter og strategier på boligmarkedet i Oslo

Prosjektrapport 297. Oslo: Byggforsk. 2001.

Målet med undersøkelsen er å få mer kunnskap om hvordan innbyggere med etnisk minoritetsbakgrunn har erfart, forholdt seg til og håndtert boligmarkedet i Oslo-området. Hva slags strategier for boliganskaffelse er utviklet blant etniske minoriteter for å oppnå en tilfredsstillende boligsituasjon i et marked preget av utestegningsmekanismer som diskriminering, høye priser og lav egenkapital? Undersøkelsen er gjennomført som en kvalitativ og sammenlignende casestudie blant innbyggere i Oslo-området med pakistansk, tamilsk og somalisk opprinnelse. Materialet omfatter spørreskjemaintervjuer med 102 somaliske hushold, samt samtaleintervjuer med er hushold med somalisk opprinnelse, 14 hushold av tamilsk opprinnelse og 13 hushold med pakistansk opprinnelse. I tillegg er det benyttet tilgjengelig statistikk og offentlige dokumenter. Strategier som kom fram blant informantene i undersøkelsen kan oppsummeres med kombinasjon av arbeid og bolig der man aktivt søker jobber som kan tilby bolig, bo sammen med venner, kjøpe framfor å leie, spare samt å bruke nettverk. Funnene viser at egne strategier har vokst frem for å

lette inngangen til boligmarkedet der de offentlige ordningene ikke fungerer for de vanskeligstilte med innvandrerbakgrunn. Fellestrekk ved de vellykkede strategiene bygger på gjenkjennelige elementer fra egen kultur og sentrale verdier som gruppene verdsetter.

Søholt, S., Ruud, M. E. og Holm, A.

Offentlige strategier for boligetablering blant etniske minoriteter.

Prosjektrapport 354. Byggforsk: Oslo. 2003.

Hensikten med rapporten er å bidra med kunnskap om tilrådinger for statlige / offentlige strategier for boligetablering blant innbyggere med etnisk minoritetsbakgrunn. Denne gruppen viser seg å være utsatt på boligmarkedet. Problemene omfatter både vanskeligheter med å komme inn på boligmarkedet og å beholde boligen videre. Problemstillingene er rettet inn mot vanskeligstilte med etnisk minoritetsbakgrunn (målgruppen) med fokus på hvilke vanskeligheter gruppen møter på boligmarkedet og om vanskelighetene legitimerer særlige ordninger, og til strategier og løsningsmodeller: hva kjennetegner vellykkede offentlige strategier? Hvilke flaskehals, hindringer og problemfelt sees fra myndighetenes side og fra boligsøkernes side? Undersøkelsen baseres på foreliggende materiale om nåværende og tidligere praksiser, samt tilgjengelig statistikk. Dette omfatter nedfelte erfaringer fra kommuner samt intervjuer med nøkkelaktører i de største kommunene og i sentrale institusjoner samt andre relevante erfaringer fra inn- og utland. Statistikk omfatter folke- og bolig-tellinger, befolkningsfremskrivninger og levekårsundersøkelser. Rapporten avslutter med konkrete anbefalinger om hva det bør satses på både på statlig og kommunalt nivå, og som gjelder både økonomiske ordninger og generelle ikke-økonomiske ordninger (for eksempel gjennom lovgivning og politikk på statlig nivå, bolig-politiske strategiplaner og oppfølging på kommunalt nivå). I tillegg rettes anbefalinger også mot andre hjelpe- og kompenseringstiltak.

7 Oppvekstvilkår

Litteraturen i dette kapitlet omhandler barn og unges oppvekstvilkår i drabantby, med hovedvekt på oppvekst i flerkulturelle miljøer.

Flere forskere har påpekt at det å vokse opp i et flerkulturelt miljø gir barn og unge en verdifull kompetanse i forhold til politiske målsettinger om åpenhet, toleranse og det å forebygge rasisme. En forutsetning for å få til det er konkret samhandling over tid, noe som kan oppnås gjennom etablering og videreutvikling av møtesteder i bomiljøet, på arbeidsplassen og i organisasjonslivet. Forskerne beskriver et annet bilde av ungdommen i drabantbyen enn det som ofte har vært presentert i mediene. For eksempel viser en studie av en ungdomsklubb i Groruddalen et ungdomsmiljø preget av positive sosiale relasjoner og sterke vennskapsbånd ungdommene imellom. Forskere har også påpekt at idretten kan være et viktig møtested, og viser at Storbyordningen har introdusert mange barn og unge til nye aktiviteter. Dette prosjektet ble igangsatt i de største byene i 1993 med støtte fra Kulturdepartementet. Formålet var å inkludere en større gruppe av vanskeligstilte barn og unge i idrettsaktiviteter. Det påpekes imidlertid at vi står overfor utfordringer med hensyn til å få foreldre til minoritetsungdom til å delta i styre og stell. Andre undersøkelser som omtales viser hvordan ungdommen forholder seg til nærmiljø og foreldrekontroll i drabantbyer, samt hvordan barn og unge mobiliseres i forhold til kulturaktiviteter på Furuset og erfaringene med slike tiltak. En studie har særlig fokus på innvandrerungdom, integrasjon og marginalisering.

Handlingsprogram Oslo indre øst har hatt en rekke prosjekter med formål å bedre barn og unges oppvekstvilkår. Det har vært gjennomført forsøk med gratis barnehage og en rekke tiltak i skole og SFO (Skolefritidsordning). Tiltakene i skolen har dreid seg blant annet om tilbud om leksehjelp, styrking av SFO- tilbudet og å bedre kontakten mellom hjem og skole. Det har også vært satt i gang egne tiltak for eldre ungdom. Funnene viser at tiltakene har bidratt til å fremme språkkunnskaper og inkludering av barn og unge.

7.1 Litteraturomtaler

Carlsson, Y. og Haaland, T.

Barn og unge som står utenfor – aktivisering gjennom idrett.

En evaluering av idrettens storbyprogram. NIBR-rapport 2004:11.

Rapporten inneholder en evaluering av en idrettslig satsing som ble igangsatt i de største byene i landet i 1993 støttet av spillemidler fra Kulturdepartementet. Begrunnelsen for en spesiell satsing rettet mot de største byene var at de hadde store grupper vanskeligstilte barn og unge som ikke deltok i organiserte idrettsaktiviteter. Rapporten beskriver og evaluerer et utvalg tiltak i fem av de største byene i landet i tillegg til Nittedal (som omegnskommune til Oslo). I Oslo ble det valgt ut tiltak Indre Øst, Groruddalen og Søndre Nordstrand. Viktige problemstillinger i rapporten er: Treffer man målgruppene (dvs. inaktive barn/unge, barn/unge med problematferd, og barn og unge med minoritetsbakgrunn) med de iverksatte tiltakene? I hvilken grad oppstår nye samarbeidsformer i skjæringsfeltet mellom idrett og offentlige instanser? Bidrar det til å svekke eller styrke den organiserte idretten?

Datagrunnlaget består av skriftlig materiale, dels strukturerte samtaler med nøkkelinformanter i seks idrettskretser, seks kommuner og i tjue idrettslag.

Rapporten viser at det har vært betydelig uklarhet ute i kommuner og idrettslag om hva spillemidlene skulle gå til og hvilke målgrupper som skulle prioriteres. Denne uklarheten har gitt stor frihet til lokale idrettslag til å utvikle lokale løsninger ut i fra lokale forutsetninger og interesser. Det er utviklet et mangfold av interessante tiltak hvor tersklene for idrettsdeltakelse er senket, hvor det har vært små krav til trening og fast oppmøte og hvor mange tiltak har hatt karakter av upretensiøse ”fun- aktiviteter”. Mange idrettslag har vært svært inkluderende og tatt imot unger uavhengig av medlemsbetaling og foreldreinnsats. Deres manglende innsats har blitt dekket av penger fra storbyordningen. Det er også utviklet nye medlemsformer av typen ”B- medlemskap” hvor kostnadene til aktivitetsproduksjonen dekkes av det offentlige, men hvor deltakerne ikke får delta i konkurranser.

Storbyordningen har således introdusert mange barn og unge til nye aktiviteter. Men de har ikke introdusert ungene til idrettslaget som organisasjon. Verken barna eller deres foreldre har blitt eksponert for de krav som stilles til utøvere som er medlemmer i idretten.

Carlsson og Haaland viser at enkelte områder i Oslo (hvor Groruddalen er det største) og ett i Drammen, står overfor noen helt særegne utfordringer når det gjelder deltakelse i idretten fra barn og unge med minoritetsbakgrunn. I områder hvor en høy prosent av ungene (fra 40 % og mer) har minoritetsbakgrunn, risikerer idrettslagene å "brekke ryggen" fordi store grupper ikke har med seg den nødvendige foreldreinnsats. Foreldrene med minoritetsbakgrunn står samtidig overfor en rekke barrierer av språklig, kulturell, praktisk og økonomisk art, som gjør det vanskelig å delta på linje med etnisk norske foreldre. Dilemmaet for den offentlige idrettspolitikken er om manglende innsats skal erstattes med trenere og ledere som er lønnet via offentlige midler. Dette kan bidra til å gi ungene et viktig aktivitetstilbud. Samtidig er dette et brudd med en lang norsk tradisjon om at idrettsaktivitetene skal produseres gjennom foreldreinnsats. En slik politikk kan gi sterke signaler til minoritetsbefolkningen om at de slipper unna det som er et tradisjonelt foreldreansvar i Norge. Derved kan det også gi signaler til de etnisk norske at det offentlige går inn med ressurser når foreldrene ikke lenger vil støtte opp under slik aktivitet. I verste fall kan en slik politikk på sikt undergrave barne- og ungdomsidretten som et sivilt ansvar.

Rapporten foreslår at fremtidige spillemidler til formålet i større grad bør anvendes til å støtte opp under prosesser som kan tilskynde til større deltakelse fra foreldre med minoritetsbakgrunn, særlig i områder med størst minoritetsandel. Et virkemiddel kan også være å gi faglig, organisatorisk og en viss økonomisk støtte for å etablere barne- og ungdomsidrett innen "etniske idretter". Derved kan det muligens etableres en tradisjon for at foreldrene tar et ansvar for driften av slike aktiviteter, og hvor de gradvis kan opparbeide seg de nødvendige organisatoriske og idrettslige ferdigheter for å ta på seg oppgaver på leder- og trenernivå.

Fyhn, A.

Evaluering av aktiviteter i grunnskolen under Handlingsprogram Oslo indre øst. Fafo- rapport 330. 2000.

Rapporten er en evaluering av fem tiltak i tolv grunnskoler i bydelene Sagene-Torshov, Grünerløkka-Sofienberg og Gamle Oslo. Tiltakene er ledd i Handlingsprogram Oslo indre øst 1997-2006 med formålet å bedre levekårene. De tiltak som er evaluert dreier seg om leksehjelp, samarbeid hjem- skole, innsats for elever med særlig store sosiale og emosjonelle vanskeligheter, bedre alternativ opplæring og tiltak for barn med krigsbakgrunn. Det er gjennomført kvalitative intervju med

---

rektorer og annet skolepersonell og telefonintervju med 400 foreldre. Hovedvekten av evalueringen er lagt på tiltak om leksehjelp og samarbeid hjem- skole.

Alle de tolv skolene har tilbud om leksehjelp, men det er stor forskjell på hvordan de har satset på dette. Tilbudet er ikke begrenset til spesielle grupper, men skolene forsøker å benytte leksehjelpen overfor elever med særlige behov. Det har vært mest positive erfaringer med å bruke skolens lærere som leksehjelpere. Der det har vært brukt andre leksehjelpere er det viktig at de er voksenpersoner som elevene har tillit til og at de er stabile. Foreldrene er generelt positive til tiltaket, men det er behov for bedre informasjon om tilbudet overfor ikke-vestlige minoritetsforeldre. Det viser seg at seks av ti minoritetsforeldre med ikke vestlig bakgrunn ikke kjenner til de særlige tiltakene for bedre samarbeid hjem- skole. For å bedre kontakten har det vært en rekke mer uformelle aktiviteter. De som har deltatt i oppgir at det har bidratt til å bedre kontakten mellom skolen og hjemmet.

Nergård, T. B.

Ett års gratis barnehage – hvilke konsekvenser har det for overgangen til skolen? Evaluering av et forsøk
NOVA Rapport 7:2003.

Utgangspunktet var et forsøk med gratis fire timers barnehage for alle femåringer i bydel Gamle Oslo. Målet med forsøket var å få flere barn med innvandrerbakgrunn til å begynne i barnehage og legge til rette for bedre språkopplæring og integrering. Målet med evalueringen var å se på hvordan barna og foreldrene opplevde overgangen fra barnehage til skole. Hvilken betydning har forsøket hatt og hvilken betydning har forsøket hatt for undervisningen og klasse miljøet i skolen og for foreldresamarbeidet med skolen? Datainnsamlingen besto av kvalitative intervju med 18 foreldre og 7 lærere som har eller har hatt første klasse, og med ledelsen ved de tre skolene.

Evalueringen viser at overgangen til skolestart har gått bra. Oppholdet i forsøksbarnehagen har hatt stor betydning for barnas skolestart og for læringsmiljøet i klassen, men trolig også for foreldresamarbeidet. Mange foreldre var likevel skuffet over at det var så få etnisk norske barn i barnehagen. De mente likevel at barna lærte noe norsk, men ønsket at de hadde lært mer. Konsekvensen av forsøket er at nesten alle barn i første klasse kan noe norsk. Jo lenger de har gått i barnehage, desto bedre norsk. Tidligere var det et flertall av elever som ikke kunne norsk ved skolestart. De fleste foreldre var fornøyd

med samarbeidet med skolen, men flere hadde innvendinger mot elevsammensetningen (for mange barn med innvandrerbakgrunn) og at barna ikke får morsmålsundervisning. Foreldrene er tilsynelatende positivt innstilt til foreldremøter og konferansetimer. Likevel møter bare godt og vel halvparten til foreldremøter og ca. tre av fire til konferansetimer. Det skaper frustrasjon for lærerne. Alle skoler har tospråklige lærere, og de har en viktig funksjon som døråpnere for foreldresamarbeidet.

Søholt, S.

Oppvekst i to multietniske boligområder i Oslo.

Utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljø. Prosjektrapport 313. Oslo: Byggforsk, 2001.

Undersøkelsen inngår som en del av Utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljø (1977-2000) ved Byggforsk. Undersøkelsen tar utgangspunkt i to flerkulturelle boligområder i Oslo: Furuset og bydel Gamle Oslo. Undersøkelsen tar opp hvordan barn og unge som vokser opp i multietniske boligområder forholder seg til hverandre, hva slags praksis for samhandling som utvikles og hvilke holdninger de har til hverandre og et multietnisk samfunn. Empirien baseres på samtaleintervjuer med barn og ungdom i 6. og 10. klasse fra Furuset og Gamle Oslo, gjennomført på skolene. I tillegg skrev barna stiler om temaet, og tok bilder fra sitt eget hverdagsliv. Åpne samtaleintervjuer ble også gjennomført med foreldre enten hjemme, på arbeidsplassen eller i nærmiljøet og ansatte på skolene. Funnene viser at barn og ungdom som vokser opp og tar aktivt del i et multietnisk miljø, utvikler åpenhet og toleranse for mennesker med annen bakgrunn og andre preferanser enn dem selv. Erfaringene kan videreføres, og viser at multietniske boligområder er en fordel i forhold til politiske målsetninger om toleranse, åpenhet og forbygging av rasisme i det praktiske liv. En forutsetning er konkret samhandling med andre over tid. Konkret samhandling oppnås gjennom etablering og videreutvikling av arenaer og møtesteder i bomiljøet, på arbeidsplassen og i organisasjonslivet.

Sæter, O. og Ulfrstad L.M.

Stedsutvikling, kunst og kultur i en drabantby. En studie av kultursatsing i Furuset bydel i Oslo.

Prosjektrapport 235, Norges byggforskningsinstitutt. Oslo, 1998.

Rapporten er en evaluering knyttet opp til satsingsområdene i kulturprosjektet "Kultur som strategi for utvikling av bydeler" i Oslo. Prosjektet har barn og unge som den viktigste målgruppen og har iverksatt tiltak rundt satsingsområdene: utvikling av fysisk miljø, og arkitektur, sosiale møter, utvikling av kulturaktiviteter samt nye måter å formidle kunstartene på. Grunnlaget for evalueringen utgjøres av kvantitative og kvalitative data. Ut fra oppdragsgivers problemstillinger, hvordan handlingsplanen realiseres og tiltakenes virkning, er det formulert spørsmål innen temaområdene "rom og fysisk miljø" samt "kulturaktiviteter". I evalueringen undersøkes det hvilke erfaringer prosjektet gjør når det gjelder å mobilisere befolkningen i kulturaktiviteter og stedsutvikling, samt når det gjelder å mobilisere kunstnere, planleggere og ulike institusjoner utenfor bydelen. I tillegg leter evalueringen etter erfaringer som dreier seg om utprøving av ulike samarbeids- og forankringsmåter på kulturområdet på bydelsnivå.

Vestel, V.

A community of Differences – hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in Rudenga east in Oslo.

NOVA rapport 15/04, 2004.

Viggo Vestels doktoravhandling omhandler hvordan kulturelle forskjeller håndteres og inngår i relasjoner og livsløp blant ungdom i et flerkulturelt drabantbyområde i Groruddalen på Oslos østkant. Særlig fokus har vært rettet mot den rollen ulike populærkulturelle uttrykk har spilt i konflikt- og integreringsprosesser.

Forskningsprosjektet er basert på to ettårige feltarbeider utført med 5 års mellomrom, med utgangspunkt i en ungdomsklubb i Groruddalen. I motsetning til mediebilder der ungdom med innvandrerbakgrunn ofte assosieres med vold, kriminalitet, adferdsproblemer og liknende, beskrives et miljø - som også inkluderer unge med norskfødte foreldre - preget av positive sosiale relasjoner og sterke vennsforhold ungdommene imellom. De mest iøynefallende uttrykkene for dette var omfattende hilsningsritualer, et språklig fellesrepertoar der ord og uttrykk fra ulike språk blandes samtidig som norsk vektlegges som fellesspråk, samt hyppig bruk av musikk med innvandrerbakgrunn på

klubbens diskotek. I tillegg dyrkes transnasjonale populærkulturelle uttrykksformer knyttet til musikk (blant annet. hip hop, soul, r&b og house/techno), film og sport som, på sin side, dannet en ytterligere plattform for samhandling og fellesskap. Ved å legge mest vekt på likhet, samtidig som man både tolererer og verdsetter forskjeller uten å insistere på klare grenser, argumenteres det for at disse ungdommene har utviklet en vesentlig kompetanse og elastisitet i håndteringen av sosiale og kulturelle forskjeller seg i mellom. Bildet må likevel korrigeres noe ettersom jenter fra mer konservative muslimske familier ikke deltok i dette fellesskapet. Foruten detaljerte empiriske beskrivelser, vektlegges også en rekke teoretisk funderte analyser, i hovedsak basert på den amerikanske filosofen Charles S. Peirce's semiotikk (tegnteori).

Ytrehus, S., Unstad, M. og Hjelmtveit, V.

Ung i drabantby. Foreldrekontroll og lokal tilhørighet.

Prosjektrapport 276, Norges byggforskningsinstitutt. Oslo, 2000.

Formålet med denne undersøkelsen har vært å få kunnskap om situasjonen i boligområdet og faktorer av betydning for ungdommenes dagligliv i området samt å se hvorvidt konkurrerende virkelighetsforståelser er til stede. Fokuset er på sosialpsykologiske forhold og betydningen av nære relasjoner. Utgangspunktet er at det vil eksistere ulike sosiale konstruksjoner av den sosiale situasjonen for ungdom i området. Undersøkelsen er basert på intervjuer med ungdom, foreldre og offentlige ansatte med ansvar for tiltak og tjenester til barn og unge i området. Rapporten omhandler tre tema: bruken av uteområdet; hvordan bruker ungdommene sine nære omgivelser og hvilken betydning har de nære omgivelsene for dem og deres foreldre? Tema to tar opp myten om drabantbyen; hvordan oppfattes situasjonen for ungdom i området? Oppfattes dette som trygt og kjent område eller utrygt, og som et friområde for ungdommene, med manglende sosial kontroll? Det siste temaet er privatisering av ungdomstiden hvor spørsmål om samvær, foreldre som fortrolige, opplevelser av omsorg, grensesetting samt foreldrestyrt hverdag diskuteres. I tillegg drøftes hvordan ungdommene opplever foreldrenes interesse for skolearbeidet og hvordan foreldrene bidrar i forhold til skolen.

Øia, T.

Innvandrerungdom – integrasjon og marginalisering.

NOVA Rapport 20/05, 2005.

Rapporten tar for seg problemstillingen innvandrerungdom, marginalisering og integrasjon. Bakgrunnen var funn basert på Ung i Oslo-undersøkelsen 1996. Avhandlingen «Innvandrerungdom - kultur, identitet og marginalisering» (Øia 2003) viser at innvandrerungdom og spesielt andre generasjon begår flere grove kriminelle handlinger enn norsk ungdom generelt. Denne rapporten forsøker å gå nærmere inn i årsakene til at innvandrerungdom er mer kriminelle og asosiale enn norsk ungdom. Utgangspunktet er Ung i Norge 2002-data. Også ut fra disse dataene er det innvandrerungdommen som skårer høyest på et mål om kriminalitet. Det gjelder primært andre generasjon og forskjellene er spesielt store når det gjelder vold.

Framstillingen drøfter integrasjon på ulike arenaer og livsområder og sammenlikner systematisk tre grupper av ungdommer: norske ungdommer, første generasjon innvandrerungdommer og andre generasjon. Ikke noe tyder på at innvandrerungdom er mindre tilpassa i skolehverdagen enn norsk ungdom. Organisasjonsmedlemskap faller ut til fordel for norske ungdom. Innvandrerungdom, og spesielt jentene, er i mindre grad med i norske ungdomsorganisasjoner. Når det gjelder foreldrenes engasjement og sosial kontroll kommer norsk ungdom best ut. Voksne som framstår som ressurspersoner i for eksempel valg av utdanning, viser ikke systematiske forskjeller mellom norske og innvandrere. Gruppeidentitet i opposisjon til voksne, er mest utbredt i innvandrer miljøene. Norske ungdommer har et mer uteorientert fritidsmønster. Ambisjoner og framtidsplaner er målt på to ulike måter: andelen som ser for seg en høyere akademisk utdanning, og andelen som frykter å bli arbeidsledig. Flere innvandrere setter seg høye utdanningsmål. Samtidig er det flere innvandrere som er engstelige for å bli arbeidsledige, selv om de tar utdanning.

Samlet sett er det et variert bilde som vises fram. Det er vanskelig å trekke noen entydig konklusjon om hvem som er best integrert - norske eller innvandrere. Ikke desto mindre holder forskjellene seg når det kontrolleres for disse variablene. Innvandrerungdom og spesielt andre generasjon er fremdeles mer kriminelle enn norsk ungdom.

Hovedpoenget og hovedkonklusjonen er at forskjeller mellom norske og innvandrere når det gjelder tilbøyelighet til å begå alvorlige kriminelle handlinger, ikke fullt ut kan forklares gjennom at norsk ungdom er bedre integrert i det norske samfunnet. Videre er det

fremdeles en forskjell mellom første og andre generasjon unge innvandrere i retning av at andre generasjon er mer kriminelle. Heller ikke denne forskjellen lar seg enkelt forklare gjennom å ta utgangspunkt i en oppfatning om manglende integrasjon som årsak. Tvert om er det flere indikasjoner på at andre generasjon er best integrert.

8 Kriminalitetsforebygging

Kriminalitetsforebygging foregår på mange ulike måter. Vi omtaler her forskning om forebygging av fysisk og sosial karakter. Vi har særlig konsentrert oss om kriminalitetsforebygging gjennom fysisk planlegging og forebygging av gjengkriminalitet.

Svært mye av forskning og utredning knyttet til planlegging for kriminalitetsforebygging har røtter tilbake til klassikeren til Oscar Newman, som tidlig på 1970 tallet påpekte at bevisst planlegging kan bidra til å redusere kriminaliteten. Newmans teorier om kriminalitetsforebyggende planlegging er kritisert for å være uttrykk for en arkitekturdeterminisme, dvs. troen på at det fysiske miljøet determinerer menneskers atferd, noe mange kritikere tar avstand fra. Det sentrale temaet for mye av forskningen på feltet er den effekten det fysiske miljøet kan ha for å hemme eller fremme kriminaliteten i et område eller en by, enten det skjer gjennom fysisk planlegging alene, eller i samspill med utvikling av det sosiale miljø. I litteraturen skilles det hovedsakelig mellom kontrollerende strategier som vektlegger overvåkning og ”target hardening” – som dominerer litteraturen – og såkalte frigjørende strategier. De frigjørende strategiene vektlegger at fysiske forhold som kvalitet, skjønnhet, menneskelig skala og fysisk identitet (særegenhet) kan danne grunnlag for sosial identifikasjon, skape stabilitet og felles ansvarsfølelse og medvirkning i boområdet, og gjennom det virke forebyggende på kriminalitet. Nyere forskning har imidlertid stilt spørsmål ved den fysiske determinisme som er forutsetning for en del av teoriene, og har påpekt uheldige sosiale konsekvenser av utvidet bruk av kontrollerende strategier.

Av større interesse i denne sammenhengen er de undersøkelser og teorier som vurderer forebygging av kriminalitet i lys av samspillet mellom utformingen av fysisk miljø og sosiale faktorer. Disse fokuserer på hvordan bygnings- og områdestruktur, tilgangskontroll, overvåkingmulighet, vedlikehold samt organisering av samarbeid blant beboere, sosialt fellesskap og tilhørighet, motivasjon og aktivitet, i samspill virker kriminalitetsforebyggende. Felles for denne

litteraturen er at den i mindre grad ser menneskers atferd som et direkte resultat av fysiske forhold, men ser fysisk og sosialt miljø som gjensidig påvirkende faktorer. Vi har omtalt noen få litteraturbidrag, og viser for øvrig til to bibliografier innen temaet kriminalitetsforebyggende planlegging som omtales her.

NIBR har gjennomført flere studier av gjengkriminalitet. Det har blant annet vist seg at tett oppfølging av tungt kriminelt belastede ungdommer kan gi positive resultater slik at de vil kunne integreres i normal virksomhet. De som man derimot ikke klarte å fange opp har blitt involvert i store kriminelle nettverk. Det viser seg også at innvandrer miljøenes menigheter og sekulære etniske organisasjoner jobber for å forebygge kriminalitet generelt og gjengkriminalitet spesielt, men at innsatsen er lite synlig for storsamfunnet. Det etterlyses derfor bedre dialog og kontakt mellom norske fagmiljøer og innvandrerorganisasjonene for å oppnå resultater.

8.1 Litteraturomtaler

Carlsson, Y.

Tett på gjengen. En evaluering av gjengintervensjonsprosjektet "Tett På".

NIBR-rapport 2005:14.

Rapporten beskriver og evaluerer et gjengintervensjonsprosjekt som ble gjennomført på Furuset i Oslo i perioden 2001-2004. Formålet med evalueringen er å finne ut om det gjennom et intensivt arbeid er mulig å få hyperkriminelle ungdommer ut av et hardt gjengmiljø og kriminalitet, og inn i mer sosialt akseptable roller. Prosjekt Tett På rettet seg mot 15 hyperkriminelle ungdommer – hvor alle unntatt en hadde etnisk minoritetsbakgrunn. De deltok i en gjeng som gikk under navnet Furuset Bad Boys. Guttene hadde ved prosjektstart stått bak 850 anmeldte lovbrudd. I 1999 og første halvdel av 2000 sto de bak et 30-talls grove ran i Groruddalen og områdene rundt. Prosjektet ble igangsatt høsten 2001 da guttene begynte å slippe ut etter endt soning i fengsel. Knappt noe kommunalt prosjekt i Norge har tidligere arbeidet med så sterkt kriminelle ungdommer.

Datamaterialet består av intervjuer med seks av de sju guttene prosjektet kom til å arbeide med, intervjuer med atten aktører i det lokale behandlings, tjeneste og kontrollapparat som arbeidet med guttene, samt gjennomgang av mye skriftlig dokumentasjon fra prosjektet.

Rapporten viser at prosjektets arbeid ble betydelig hemmet av store konflikter mellom prosjektets "founding fathers". De var uenige om hvilke målgruppe en faktisk skulle arbeide med, og hvilke midler en skulle bruke. Prosjektet var dårlig forankret både hos ledelsen i bydelsadministrasjon og politiet, og det var ingen som kunne "skjære igjennom" i forhold til de konflikter som prosjektet slet med. Prosjekter eller virksomheter som skal arbeide med en så vanskelig gruppe, bør ha vesentlig større ledelsesforankring enn det som var tilfelle her.

Til tross for disse vanskene viser evalueringen at de tre sosialarbeiderne i prosjektet fikk utrettet en god del. De klarte gradvis å opparbeide seg tillit hos sju av de femten ungdommene i målgruppen. Åtte ungdommer "glapp" enten fordi de ikke ville ha noen innblanding i sitt "ville liv", eller fordi de ble regnet som for farlige å arbeide med. I og med at en ikke hadde noen tvangsmidler eller ris bak speilet, er det påregnelig at en ikke vil kunne nå alle i en så sterkt kriminelt belastet kategori. Gjennom et langvarig relasjonsarbeid fikk sosialarbeiderne motivert de sju til å satse på utdanning eller arbeid, og et mer normalisert liv. Samtidig klarte de også å motivere enkelte nøkkelpersoner i både arbeidsmarkedsetat, den lokale servicesentral, arbeidsmarkedsbedrifter og utdanningsinstitusjoner til å tørre å ta disse guttene inn. Det dreier seg om gutter som stiller sist i køen av ønskede arbeidstakere og utdanningssøkere. I tillegg til avbrutt utdanning hadde noen av dem en atferd som bryter med hva de fleste forbinder med normalitet. Evalueringen viser at disse eksterne samarbeidspartnerne turte og orket å arbeide med dem, samt gi dem noen flere sjanser enn de ellers ville ha fått, fordi guttene hadde oppfølging av en sosialarbeider. De hadde noen som tok et ansvar og som de hele tiden kunne konsultere. Uten denne oppfølgingen ville de aktuelle ungdommene ha vært "kastet ut" av arbeidsmarkedsbedrifter eller skoler på grunn av akutte konflikter, rusmisbruk eller fravær. Over tid klarte de sju gradvis å erverve seg ferdigheter som er nødvendige hvis de skal integreres i samfunnets normalinstitusjoner. Av disse ser det ut til å gå bra med fem stykker – ett år etter prosjektslutt.

Når det gjelder de en ikke nådde gjennom prosjektet, viser evalueringen at disse nå er koblet opp mot store og alvorlig kriminelle nettverk i Oslo-området. Ikke minst har A- og B-gjengen – som egentlig er store kriminelle nettverk og ikke gjenger – en betydelig magneteffekt på utsatt ungdom med minoritetsbakgrunn. Her står Oslo som helhet, men kanskje spesielt bydelene i Groruddalen, overfor store utfordringer.

Christophersen, J. og Ulfrstad, L.M.

Kriminalitetsforebyggende bygging – teori og praksis, en bibliografi. Del 1. Tjueto sentrale publikasjoner.

Norges byggforskningsinstitutt. Byggforsknotat 11, 1996.

Christophersen, J. og Ulfrstad, L.M.

Kriminalitetsforebyggende bygging – teori og praksis, en bibliografi. Del 2. Bred, annotert oversikt.

Norges byggforskningsinstitutt. Byggforsknotat 12, 1996.

Litteraturen i denne bibliografien omhandler kriminalitetsforebygging gjennom endringer/planlegging av fysisk miljø. Det sentrale temaet er den effekten det fysiske miljøet kan ha for å hemme eller fremme kriminaliteten i et område eller en by, enten det skjer gjennom fysisk planlegging alene, eller i samspill med utvikling av det sosiale miljø. Bibliografien omtaler ikke kriminalitet som generelt fenomen, og inneholder heller ikke litteratur om kriminalitetsforebygging i bolig- eller byområder der problemstillingene handler om sosiale eller psykologiske faktorer alene. Felles for det meste av forskning og utredning på feltet er at undersøkelsene forholder seg til Newmans teorier om Defensible Space (Newman 1972). En del forskning og forsøk på Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) har dreid seg om hvordan fysiske kontrollstrategier hindrer kriminalitet. Mye litteratur beskriver derfor erfaringer med overvåkingssystemer og låser, elementer som gjør kriminelles mål vanskeligere tilgjengelige – ”target hardening”. Av større interesse i denne sammenhengen er de undersøkelser og teorier som vurderer forebygging av kriminalitet i lys av samspillet mellom utformingen av fysisk miljø og sosiale faktorer. Disse fokuserer på hvordan bygnings- og områdestruktur, tilgangskontroll, overvåkingsmulighet, vedlikehold samt organisering av samarbeid blant beboere, sosialt fellesskap og tilhørighet, motivasjon og aktivitet, i samspill virker kriminalitetsforebyggende. Felles for denne litteraturen er at den i mindre grad ser menneskers atferd som et direkte resultat av fysiske forhold, men ser fysisk og sosialt miljø som gjensidig påvirkende faktorer.

En konklusjon på litteraturgjennomgangen viser at ”target hardening”, overvåkning og andre kontrollerende strategier fortsatt er dominerende i litteraturen om kriminalitetsforebygging i fysisk miljø. Mens såkalt frigjørende strategier er mindre påaktet. Med frigjørende strategier menes hvordan fysiske forhold som kvalitet, skjønnhet, menneskelig skala og fysisk identitet (særegenhet) kan danne grunnlag for sosial identifikasjon, skape stabilitet og felles ansvarsfølelse og medvirkning i boområdet, og gjennom dette virke forebyggende på

kriminalitet. Nyere forskning har imidlertid stilt spørsmål ved den fysiske determinisme som er forutsetning for en del av teoriene, og har påpekt uheldige sosiale konsekvenser av utvidet bruk av kontrollerende strategier.

Forfatterne hevder at de interessante problemstillingene dukker opp i skjæringspunktet mellom en aktiv utforming av fysisk miljø og en aktiv utvikling av sosial organisering og sosialt miljø. Selv om det finnes mye litteratur på dette feltet, er det fortsatt mange uløste problemstillinger.

Lien, I.L.

Ugripelig ung. Kriminalitetsforebygging og gjengbekjempelse i innvandringsmiljøene.

NIBR- rapport 2004:14.

Målet med denne undersøkelsen har vært å få mer kunnskap om hva de etniske nettverk og organisasjoner gjør for å forhindre kriminalitet blant unge med etnisk minoritetsbakgrunn. Er de lite aktive og uinteresserte? Skjer aktivitetene i det skjulte? Hva gjør de egentlig? Undersøkelsen ble gjennomført i 2003/2004 og ble finansiert av Kommunal- og regionaldepartementet og Utlendingsdirektoratet. Datagrunnlaget er 10 menigheter og 12 innvandrerorganisasjoner knyttet til det pakistanske og somaliske miljøet i Oslo. I tillegg ble det holdt fokusgruppeintervjuer med pakistanske og somaliske mødre, og nøkkelpersoner i Oslo kommune ble intervjuet.

Lien viser at både menigheter og sekulære etniske organisasjoner er klart opptatt av å forebygge kriminalitet generelt og gjengkriminalitet spesielt. De driver et stort omfang av virksomheter for ungdom som sportsaktiviteter, morsmålsundervisning, matematikkopplæring og koranundervisning. De besøker fengsler og arrangerer informasjons- og debattmøter om temaet. Utover dette har innvandrer miljøene noen helt særegne virkemidler som anvendes for å få ungdommer på rett kjøl. De bruker ressurser i opprinnelseslandet som et "back-up-system". Det være seg "hjemsendelse" for en periode, arrangert ekteskap, samt bruk av hellige menn og deres magiske kraft.

Rapporten viser at det som gjøres i innvandringsmiljøene av kriminalitetsforebyggende innsatser, er usynlige for storsamfunnet. Dette fører også til at det er liten kontakt til de offentlige instanser som også arbeider med forebyggende tiltak. Mulighetene for et samarbeid er store, og med offentlig støtte kan en utløse betydelige ressurser i både menigheter og sekulære organisasjoner. Spesielt bør

en støtte de menigheter og organisasjoner som arbeider aktivt mot kriminalitet og som ønsker å bistå til integrering av foreldre og barn, som ikke fremmer dannelse av parallellsamfunn, men som stiller seg åpent ovenfor det norske samfunnet. Lien advarer allikevel mot å støtte oppunder menighetenes tradisjonelle misjoneringsarbeid fordi det kan fremme utviklingen mot parallellsamfunn. En forutsetning for at minoritetsorganisasjonene skal spille en viktig rolle i det kriminalitetsforebyggende arbeidet, er at de tilføres mer fagkunnskap om avviksproblematikk. På den annen side bør også de offentlige instanser som arbeider med barn og unge, tilføres mer kulturkompetanse og kompetanse til å kommunisere med innvandrere og familier.

Nørgaard, H. og Ærø, T.

Kriminalitet, tryghed og indsats i de syv første kvarterløftområder.

SBi 2004:02. Statens Byggeforskningsinstitut. København, 2004.

Formålet med prosjektet var å avdekke om det har skjedd endringer i utviklingen av kriminalitet og i beboernes trygghet i de syv første kvarterløft i perioden 1998-2002. Kvarterløftområdene er både drabantbyer og områder i byenes sentrum i København, Århus, Ålborg, Randers og Kolding. Områdene er ikke valgt på grunn av spesielt høy kriminalitet.

Datagrunnlaget består av statistikk over faktisk kriminalitet i områdene sammenlignet med antall anmeldelser på kommune- og landsplan. Det er gjennomført kvalitative intervju med sentrale aktører i kvarterløft prosjektene samt en intervjuundersøkelse av beboernes opplevelse av trygghet.

Studien konkluderer med at kvarterløftinnsatsen har bidratt til at beboernes trygghet ved å ferdes i boligområdet har blitt større, dels at innsatsen har hatt en kriminalpreventiv effekt og blant annet har redusert omfanget av hærverk. Stort sett alle tiltak – både sosiale, fysiske og kulturelle prosjekter – har hatt en indirekte effekt i kriminalitetsforebyggingen. Samlet sett er nivået for anmeldt kriminalitet rimelig stabilt for alle de syv områdene. Men omfang av kriminalitet varierer fra år til år. Omfang av hærverk har blitt mindre i fem av de syv områdene. Beboernes opplevelse av trygghet varierer, og samsvarer ikke nødvendigvis med faktisk kriminalitet. Mange tiltak har hatt som mål å skape trygghet ved å forbedre uteområdene og etablere felles aktivitetsområder og noe å møtes om. Flere mennesker i utemiljøet øker deres eierskapsfølelse, det bidrar til økt trygghet og forhindrer kriminalitet.

Unstad, M. og Christophersen, J.

Bedre planlegging – færre farer. Kriminalitetsforebyggende sjekklister for planleggere.

Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD) og Norges byggforskningsinstitutt 1998.

Dette er en veileder som retter oppmerksomheten mot mulighetene for å planlegge for trygghet og sikkerhet mot kriminalitet. Det gis anvisninger som kan vurderes når et trygghetsskapende og kriminalitetsforebyggende perspektiv skal inngå i en plan. Veilederen omhandler kun tiltak som kan gjøres i forbindelse med fysisk planlegging. Sosiale forhold, årsaker og konsekvenser av kriminalitet tas ikke opp. Målgruppa er fysiske planleggere, først og fremst planleggere i kommuneadministrasjonen og kommunepolitikere, som stiller med fysisk planlegging i tettbygde områder. Det understrekes at sjekklister gir generelle anvisninger og at sjekkpunktene ikke må betraktes som entydige sannheter, men at lokale forhold og andre offentlige målsettinger må vurderes opp mot punktene.

Det fremheves at det ikke finnes enkle løsninger og at det foreligger relativt lite forskningsbasert kunnskap om hva som virker og hvordan det virker. Det som finnes er hovedsakelig utviklet i USA, Canada, Nederland, England og Danmark og må tilpasses norske forhold. Veilederen er basert på denne forskningen samt på generell kunnskap om kriminalitet og på hvilke arenaer kriminaliteten forekommer. I tillegg baserer den seg på gjengse anbefalinger og retningslinjer for god planlegging. Veilederen tar for seg kriminalitet og frykt for kriminalitet, kjennetegn ved kriminalitetsutsatte og utrygge områder samt råd for planlegging av ulike områdetyper som: boligområder, skoler, sentre, næringsområder og grøntområder.

Litteraturoversikt (alle titler)

Kapittel 2: Drabantbyen i byen

Andersson, Roger og Daniella van der Burgt (2001) *Segregationens konsekvenser - litteraturöversikt og diskussion av forskningsläget*. IM-gruppen i Uppsala för Socialstyrelsens Social rapport 2001.

Andersson, Roger (2006) 'Breaking Segregation' - Rhetorical Construct or Effective policy? The Case of the Metropolitan Development Initiative in Sweden. *Urban Studies*, Vol.43, No.4, 787-799.

Arnstberg, K-O. (red.) (1999): *Segregationens konsekvenser*. Stockholms universitet, kulturgeografiska institutionen. Bl.a. følgende artikler: Velasques, J: Perfomans och etnisk mångfald. Et perspektiv på segregation
Lilja, E: Identitet och utasatthet i en segregerad förort
Nordström, M: Platsens språklösa kultur (case fra Rågsved)

Barstad, A. (1997): *Store byer, liten velferd? Om segregasjon og ulikhet i norske storbyer*. Statistisk sentralbyrå. Oslo

Barstad, A. og Kirkeberg, M. I. (2003): *Levekår og ulikhet i storby*, Statistisk sentralbyrå, Oslo

Benjaminen, L. og Christensen, G. (2000): *Sammenhængen mellem fysiske og sociale problemer og ændringer i boligbebyggelser*.

Blom, S. (2002): *Innvandrerens bosettingsmønster i Oslo*. Statistisk sentralbyrå. Oslo

- Brattbakk, I. og Hansen, T. (2004): Post-war Large Housing Estates in Norway well-kept areas still stigmatised? *Journal of Housing and the Built Environment*. Vol.19 No.3, 2004.
- Brattbakk, I., Jørgensen, S. og Dale, B. (2000): *Stabilitet eller endring? – Levekårsutvikling i Trondheims boområder på 1990-tallet*. Geografisk institutt, NTNU, Trondheim.
- Brevik, I. (1990): Sosiale skiller i Oslo. I *St. Hallvard*. 1990 nr 3.
- Brevik, I., Halvorsen, K. og Pløger, J. (1998): *Byutvikling og bypolitikk i en brytningstid: om samspillet mellom sosial segregering, bykultur, økonomi og politikk i norske storbyer*. NIBR-notat 1998:112. Norsk institutt for by- og regionforskning
- Christensen, A.L. (2002): ”Drabantbyens byggeskikk”. I *Fremtid for fortiden* nr. 3 /4 2002, temanummer med tittelen: *Drabantbyen*. Fortidsminneforeningen Oslo Akershus og Oslo kommune, byarkivet
- Guttu, J. (2002): ”Drabantbyen som skyteskive” i *Fremtid for fortiden* nr. 3 /4 2002, temanummer med tittelen: *Drabantbyen*. Fortidsminneforeningen Oslo Akershus og Oslo kommune, byarkivet.
- Hagen, K., Djuve, A. B. og Vogt, P. (1994): *Oslo: den delte byen?* Fafo-rapport 161. Oslo
- Hansen, T. (1999): ”Etterkrigstidens drabantbyer – en vellykket eller mislykket del av den norske velferdspolitikken?” *Tidsskrift for velferdsforskning*, vol.2, nr4,1999 s.241-250.
- Hansen, T. og Brattbakk, I. (2005): *Endringsprosesser i norske drabantbyer*. Norges byggforskningsinstitutt. Byggforsk skriftserie 6 – 2005.
- Haugbølle, K. Engberg, L.A. og Hansen, K. E. (2004): SUREURO (Sustainable Refurbishment in Europe) SBi. Statens Byggeforskningsinstitut. København

- Integrationsverket (2002): *Förort i fokus – interventioner i fokus. Nordiskforskning om interventioner i "utsatta" bostadsområden – en kunskapsöversikt*, Integrationsverket, Norrköping
- Lund, P.Ø. (2006): *Sosiale endringsprosesser i Groruddalen*. Rapport. Plankontoret for Groruddalen
- Medby, P. (2002): *En aggregert analyse av flyttestrømmene i hovedstadsregionen*, Norges byggforskningsinstitutt, Oslo
- Medby, P., Austin, P., Nordvik, V. og Raad, O. G. (2003): *Flyttekjedemekanismer – en utredning om sammenhengen mellom boligproduksjon og fordeling*, Norges byggforskningsinstitutt, Oslo
- Molina, Irene (1997): *Stadens rasifisering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala Universitet, Geografiska regionstudier nr. 32.
- Murie, A., T. Knorr-Siedow og R. van Kempen (2003): *Large Housing Estates in Europe. General developments and Theoretical Backgrounds*. RESTATE report 1. Utrecht.
- Musterd, S. og van Kempen, R. (2005): *Large housing estates in European Cities. Opinions of residents on recent development*. RESTATE report 4k.
- Olsen, L. (2005): *Det delte Danmark*. Gyldendal, København
- Nordström, M. (2002): *Instängd på platsen: en miljöpsykologisk analys av upplevelsen att växa upp och bo i en segregert bostadsområde*. Stockholms universitet. Kulturgeografiska institutionen
- Power, A. (1997): *Estates on the edge. The Social Consequences of Mass Housing in Europe*. London: Macmillan.
- Skifter Andersen, H. (2002): "Can deprived housing areas be revitalised? Efforts against segregation and neighbourhood decay in Denmark and Europe". *Urban studies*, vol.39, No.4, p.767-790.

-
- Skifter Andersen, H. (2002): *Teorier om befolkningens lokalisering i byer – segregation* SBi. Statens Byggeforskningsinstitut. København
- Skifter Andersen H. (2003): *Urban Sores. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods.* Ashgate Publishers, London
- Skifter Andersen, H (2004): *Beboernes opfattelse af nedslidte og problemramte boligområder og hvad det betyder for deres ønsker om at flytte væk.* Statens Byggeforskningsinstitut. København
- Skifter Andersen, H. (2004): *Den sociale og etniske udvikling i allmenne boligafdelinger.* SBi 2005:10. Statens Byggeforskningsinstitut. København
- Skifter Andersen, H. (2005): *Segregationen på boligmarkedet – kan den påvirkes?* SBi. Statens Byggeforskningsinstitut. København
- Skifter Andersen, H. (2005): *Styringen av boligfordelingen i den allmenne sektor og dens virkninger for segregationen i sektoren.* Statens Byggeforskningsinstitut. København
- Skifter Andersen, H: (2006): *Multietniske boligområder er omgærdet af fordomme.* Statens Byggeforskningsinstitut SBi 2006:12. København
- Straume, A. C. (2002): ”Forfatterblikk på drabantbyen” i *Fremtid for fortiden* nr. 3 /4 2002, temanummer med tittelen: *Drabantbyen.* Fortidsminneforeningen Oslo Akershus og Oslo kommune, byarkivet
- Thorén, K. H. (2002): “Utearealene” I *Fremtid for fortiden* nr. 3 /4 2002, temanummer med tittelen: *Drabantbyen.* Fortidsminneforeningen Oslo Akershus og Oslo kommune, byarkivet.
- Turkington, R, R. van Kempen og F. Wassenberg (eds.) (2004): *High-rise housing in Europe. Current trends and future prospects.* Housing and urban policy studies 28.

- Van Kempen, E. T. (1994): *High-Rise Living: The Social Limits To Design* (in Danermark og Elander, Social Rented Housing in Europe: Policy, Tenure and Design, Delft University Press
- Vestergaard, H. (1998): Troubled housing estates in Denmark. I Madanipour, A., Cars, G. og Allen, J. (red.): *Social exclusion in European Cities. Processes, Experiences and Responses*. Regional Studies Association, London, s. 115-130.
- Wessel, T. (1997): *Boligsegregasjon - en drøfting av underliggende prosesser*. Prosjektrapport 220. Oslo: Norges byggforskningsinstitutt.
- Wessel, T. (1999): *Levekår og ulikheter i norske storbyer*. Prosjektrapport 258. Norges byggforskningsinstitutt. Oslo
- Wessel, T. (2000): Social Polarisation and Socio-economic Segregation in a Welfare State: The Case of Oslo. In *Urban Studies* vol 37 s.1947-1967.

Kapittel 3: Organisering, prosess og deltakelse

- Agger, A. (2005): *Demokrati og deltagelse. Et borgerperspektiv på kvarterløft*. SBi. København
- Barstad, A., Havnen, E., Skardhamar, T. og Sørli, K. (2006): *Levekår og flyttemønstre i Oslo indre øst*. Rapporter 2006/15. Statistisk sentralbyrå.
- Beveney, E. A., Egger, K. og Østmark, L. (2005): *Handlingsprogram Oslo Indre Øst. Prosjektkatalog og årsrapport for 2004*
- Bunar, N. (2004): *"Det går bra, men det ser fortsatt dåligt ut". Organisationen och tillämpningen av lokala utvecklingsavtal i Stockholm kommun. Slutrapport*. Södertörns Högskola. (159 s)
- Edström, N. og Plisch, E. (2005): *En känsla av delaktighet. En studie av underifrånperspektivet i Storstadssatsningen*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Engberg, L. (2000): *Konsensusstyring i kvarterløft SBi*. Statens Byggeforskningsinstitut. København

- Engberg, L., Andersen, L.S. og Pedersen, S.B. (2003): *Demokratisk ledelse i den helhedsorienterede byfornyelse* SBI. København
- Holmgren, S., Rüdiger, B. Storgaard, K., Tourmay, B. (2005): *Det elektroniske kvarter. Erfaringer med informationsteknologi i samarbejdet mellem fagfolk og beboere i Nørrebro Park Kvarterløft i København*. Socialministeriet. København
- Integrationsverket (2002): *På rätt väg? Slutrapport från den nationella utvärderingen av storstadssatsningen*, Integrationsverket, Norrköping
- Jensen, C. (2004): *Storstadssatsningens organisering*, Stadskansliet, Göteborg
- Larsen, J.N. (2001): *Borgerdeltagelse i kvarterløft*. Statens Byggeforskningsinstitut. København
- Lorentzen, H. og Stene, R. (1999): *Holdninger og deltagelse i nærmiljø og organisasjonsliv*. Rapport 281. Oslo: Fafo.
- Lund, M. og Friberg, J. H. (2005): *En mann en stemme*. Om demokrati i et flerkulturelt samfunn. Fafo-rapport nr 495
- Ländin, A. (2004): *"...och förvaltningen ska vara med..."*. *Målområden Trygghet och trivsel inom storstadssatsningen i Stockholms stad. Utvärdering* Storstadssatsningen nr 11. Södertörns Högskola.
- Olsson, S. m.fl. (2005): *Framtidens stadsdels utveckling*. Göteborg: Förvaltnings AB Framtiden
- Ruud, M.E. (2001): *Hindringer for deltagelse i multietniske boligområder*. Prosjektrapport 299. Byggforsk. Oslo
- Skifter Andersen, H. (1999): *Byudvalgets indsats 1993-98*. Sammenfattende evaluering, SBI-rapport 320. Statens Byggeforskningsinstitut. København
- Skifter Andersen, H, Bjørn, S., Nielsen, H. og Suenson V. (2005): *Midtveisstatus for fem kvarterløft*. SBI 2005:14. København

Skifter Andersen, H. og Kielgast, L. (2003): *De syv første kvarterløft. Sammenfattende evaluering av utviklingen 1997-2002*. By og Byg Resultater 028. København

Statens offentlige utredninger (2005): *Storstad i rörelse – Kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal*, SOU 2005:29, Stockholm

Storgård, K. Jensen, K. V. og Lauritsen, A. (2002): *Evaluering av helhedsorienteret byfornyelse. Evaluering av lov om byfornyelse* By og Byg Dokumentation 021

Törnquist, A. (2005): *Allting förändras men ingenting förgås. Summerande utvärdering av Storstadssatsningen i Göteborg*. Göteborgs universitet. (95 S)

Törnquist, A. (2004): *Storstadssatsningen i ett områdeperspektiv*. Göteborg universitet.

Kapittel 4: Bolig og bomiljø

Barlindhaug, R. (2001): *Boligforsyning og boligmarkedet. En studie av boligutviklingen i Oslo og Akershus, Norges byggforskningsinstitutt, Oslo*

Bettum, Ø. (2004): *Egenevaluering av satsingen på bolig- og bomiljøtiltak i bydel Gamle Oslo 1997-2003*

Brevik, I og Schmidt L. (2005): *Slik vil eldre bo. En undersøkelse av framtidige eldres boligpreferanser* NIBR-rapport 2005:17

Carlsson, Y. (1991): *Nærmiljøarbeid i drabantby: en analytisk beskrivelse av forsøk på å løse noen av velferdsstatnes store utfordringer: forsøk er fra drabantbyen Fjell i Drammen*. NIBR – notat 1991:127

Casseperre, K. (1986): *Traneberg efter förnyelsen: befolkning och service* Utrednings- och statistikkontoret Stockholm. Nr 1986:3

Haavie, S. (2005): "Parsellhagen – en møteplass for ulike kulturer" I *Plan* nr. 6/2005 s. 24-27

-
- Holm, A. og Søholt, S. (2005): *Bolig, bomiljøetsatsing og levekår. Evaluering av handlingsprogrammet Oslo indre øst.* Prosjektrapport 388. Norges byggforskningsinstitutt. Oslo
- Husbanken (1995): *Bolig- og miljøfornyelse 1995-1999*, 8 hefter
- Ingo, S. (1987): *Bostadsfornyelse i Traneberg: ett smalhusområde i Stockholm* Stadsbyggnadskontor og Byggforskningsrådet. Stockholm
- Johansson, B. (red.) (1996): *Bostadsfornyelse med områdessyn: mål, planering, erfaringer* Byggforskningsrådet. Stockholm
- Løwe, T. (2002a): *Boligkonsum og livsfase i by og bygd*, Notat, Statistisk sentralbyrå, Oslo
- Løwe, T. (2002b): *Boligpreferanser og livsfase*, Notat, Statistisk sentralbyrå, Oslo
- Nordlund, K. (2005): *Sosial bærekraft, bomiljø og byutvikling – en annotert bibliografi.* Byggforsk skriftserie 5 – 2005. Oslo
- Nordvik, Viggo (2003): *Bo i storby. Boforhold og boligmarked i norske storbyer.* Prosjektrapport 349. Norges byggforskningsinstitutt
- Ruud, M. Ekne (2003): *Byfornyelse og endringer i urbane bomiljøer. En studie av beboeres erfaringer fra området Grønland/Nedre Tøyen i Oslo 1980-2000.* Avhandling til dr. art. graden. Institutt for kulturstudier. Universitetet i Oslo.
- Ulfrstad, L.M og Knudtzon, L (1996): *Bibliografi.* Hefte 1. Utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljøer. Norges byggforskningsinstitutt.
- Vidén, Sonja (1994): *Varsamhet och områdesvis bostadsfornyelse: byggd miljö och nya krav.* Akademisk avhandling. KTH, Stockholm. Institutionen för arkitektur och stadsbyggnad 1994.
- Vidén, S. (red.) (1990): *Bättre bostadsfornyelse: sammanställning och slutsatser av 19 FoU-projekt.* Boverket. Karlskrona 1990

Kapittel 5: Stedsutvikling

- Attwell, K. og Olesen, E.S.(2005): *Byens frirum*. SBi 2005:07. Statens Byggeforskningsinstitut. København
- Carlsson, Y. (1996): *Hvor realistisk er det at frivillige tar større ansvar for utbygging og drift av anlegg og områder*. Sandefjord kommune. Rapport fra den 20. landskonferansen om park-, idretts- og friluftsanlegg. S. 39-69.
- Guttu, J., Schmidt, L., Anker, M., Arnesen, O.E. og Boro, M. (2004): *Bokkvalitet på områdenivå. Utvikling og utprøving av en metode for kartlegging og vurdering av bokkvalitet på områdenivå*. NIBR- notat 2004:119
- Halvorsen, K. (1996): *Hva kan vi lære av Montpellier?* NIBR-rapport 1996:2
- Hastings, A. og Dean, J. (2001): *Challenging Images: the implications of "image management" for the regeneration of stigmatised housing estates* Paper på www.kvarterloeft.dk/ eller www.sbi.dk/
- Karsten, I. A. (1998): *Stadens periferi – Groruddalen: "Norges viktigste dalføre": presentasjon av ett praktisk planarbeid*. Nordisk arkitekturforskning 1998nr. 3
- Lorange, E. (1984): *Byen i landskapet Rommene i byen* Universitetsforlaget
- Lynch, K. (1964): *The image of the city*. The M.I.T. Press. Cambridge, Massachusetts.
- Martens, J.D. (2002): *Utforming av kollektivknutepunkter: erfaringer fra Groruddalen og gode eksempler fra noen nordiske byer*. Vista utredning
- Mazanti, B. (2002): *Fortællinger fra et sted*. By og Byg. København
- Miljøverndepartementet (1993): *Stedsanalyse – innhold og gjennomføring* Veileder T-986. Oslo
- Miljøverndepartementet (red) (1994): *Det gode sted*

- Miljøverndepartementet (1993): *Stedsanalyse- innhold og gjennomføring*. Veileder T-986
- Miller, F. (red.) (1998): *Bærekraftig byutvikling i Groruddalen*. Rapport fra NABUs årskonferanse og verksted høsten 1997 NABU.
- Murray, C. (2001): *Making sense of place: new approaches to place marketing* Near Stroud : Comedia, 2001.
- Møystad, O. (2005): "Stedets ånd og det flerkulturelle samfunn" *Byggekunst* 2005:06
- NIBR (2004): "Byutvikling" *NIBR-aktuelt* 2004:2 Temanummer
- Norberg-Schulz, C. (1986): *Et sted å være: essays og artikler*. Gyldendal. Oslo.
- Norberg-Schulz, C. (1992): *Mellom jord og himmel: en bok om steder og hus* Pax. Oslo.
- Norberg-Schulz, Christian (1994): "Stedsbruk" *Nordisk arkitekturforskning*. - Vol. 7, nr 1 (1994).
- Norberg-Schulz, Christian (1996): *Stedskunst* Gyldendal. Oslo
- Ruud, M. E., Brattbakk, I., Haug, K., Nordlund, K. og Frederiksen, O.F. (2005): *Jessheim i vekst – Ungdom, møteplasser og byutvikling*. Prosjektrapport 387. Oslo. Byggforsk / Civitas.
- Røe, P.G. Eidheim, F. og Schmidt, L. (2002): *Sandvika i støpeskjeen. En sosiokulturell studie av stedstuvikling* NIBR rapport 2002:14
- Ståhle, A. (2000): *Sociotop som redskap i grønområdesplanering*. Stockholms stadsbyggnadskontor. Stockholm
- Sæter, O. og Ulfrstad, L.M. (1998): *Stedsutvikling, kunst og kultur i en drabantby, en studie av kultursatsing i Furuset bydel i Oslo* Prosjektrapport 235 (234?)-1998 NBI. Norges byggforskningsinstitutt. Oslo
- Sæter, O. (2001): "Sacred symbols in suburbia" I: *Nordisk arkitekturforskning* Vol.14 2001:1
- Sæter, O. (2001): "Å erfare steder". I: *Sosiologisk årbok* nr. 2 (2001)

- Sæter, O. (2003): *Stedsblikk, stedsfortellinger og stedsstrider: en sosiologisk analyse av tre kasus*. Avhandling (dr.philos.). Rapport Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi UiO 2003:3
- Sæter, O. (2001): *Stedsutvikling, kunst og kultur i en drabantby?*
- Vanberg, V. (1991): *Senterutvikling og stedutvikling: to sider av samme sak?* NIBR-notat 1991:129 Oslo
- Vestby, G.M (red.) (2005): *Attraktive byer. Byutvikling som grunnlag profilering og markedsføring* NIBR rapport 2005: 13
- Vestby, G.M. og Røe, P.G. (2004): *Fortellingen om en stedsutvikling – en sosiokulturell prosess* NIBR notat 2004:101
- Vik, A. og Bettum, O. (red.)(1999): *Gode steder: 36 eksempler*
- Aabrenn, K. (1989): *Stedsutvikling: begrepet og fenomenet* Arbeidsnotat Østlandsforskning 02.08/1989

Kapittel 6: Inkludering og flerkultur

- Brox, O. red.(1997): *Tett eller spredt? – om innvandrernes bosettingsmønster i Oslo*, Tano Aschehoug, Oslo
- Christensen, G. Vestergård, H. og Johansen, A. S. (2003): *Neighbourhood Governance. Capacity for Social Integration. The Danish Case Study Report. Second round of interviews*. By og Byg. København
- Dahl, G. (2002): *Innvandrere og trygd*, Notat, Statistisk sentralbyrå, Oslo
- Danielsen, K. (red.) (2005): *Neste stopp Nordpolen. Nye nordmenn – egne stemmer*. NOVA Rapport 2005/ Orkana.
- Djuve, A.B. og Kavli, H.C. (2005): *"De vil nok det samme". Samarbeid mellom flyktningetjenesten og Aetat om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere*. Fafo-rapport 491

- Folkenborg, K. og Hansen, I.L.S.(2003): Arbeidsplassen som læringsarena for minoritetsspråklige arbeidstakere. Fafo –notat 2003:23
- Ganaphaty, J.og Søholt, S. (2000): *Store møter – små steder. Møter og møtesteders betydning i flerkulturelle boligmiljø.* Prosjektrapport 286. Oslo: Byggforsk.
- Hammer, T. og Øverbye, E. (red.) (2006): *Inkluderende arbeidsliv?* NOVA Rapport 2006.
- Handbook on integration for policy-makers and practitioners. 2004
European Commission.
http://europa.eu.int/comm/justice_home/
- Healy, P. (1997): “Social exclusion, neighbourhood life and governance capacity” I Vestergård, H. (ed.) *Housing in Europa.* Danish Building Research Institute. Hørsholm
- Kavli, H.C. (2004): *Hvordan gikk det etterpå. En oppfølging av tidligere deltakere i forsøk med introduksjonsprogram gjennom telefonintervju og registerdata.* Fafo-notat 2004:24
- Krogh, H. (1999): *Dialog og konflikthåndtering.* Prosjektrapport 253. Oslo: Byggforsk
- Lilja, E. (1999): *Den ifrågasatta förorten: identitet och tillhörighet i moderna förorter.* T:10 1999. Stockholm: Byggforskningsrådet.
- Lobo, M. (2005): ”Inkluderingspolitikken har fått et løft” i *Plan* nr. 6/2005 s.14-19.
- Lund, M. (2006): *Gode grep i introduksjonsprogram for å gjøre overgangen til ordinært arbeid lettere.* Fafo-notat 2006:2.
- Lund, M. og Friberg, J. Horgen (2005): *Én mann – én stemme? Fagbevegelsens strategier for inkludering av etniske minoriteter.* Fafo- rapport 495.
- Ruud, M. E. (2001): *Hindringer for deltakelse i multietniske boligområder.* Prosjektrapport 299. Oslo: Byggforsk.

- Ruud, M. E. (2002): *Kantineprosjektet på Kloden. Evaluering av et opplæringstiltak i bydel Sagene-Torshov*. Prosjektrapport 324. Norges byggforskningsinstitutt. Oslo
- Ruud, M. E. (2004): *Formidlingshefte fra Utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljø*. Husbanken.
- Røed, I. (2005): "Integrasjonsarbeid i et flerkulturelt boområde". I *Plan* nr. 6/2005 s. 36-41
- Stamsø, M.A. (1999): "*Den store boligdugnaden*": *Boforhold for flyktninger: Utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljø*. Prosjektrapport 252. Norges byggforskningsinstitutt
- Storgård, K., Grubbe, M. og Skoven, J.J. (2003): *Helhedsorienteret byfornyelse og beskæftigelse. Evaluering af et projekt i Søndervangkvarteret i Århus. Baggrund og intentioner*. By og Byg Dokumentation 042
- Storgård, K. og Jensen, S. (2002): *Byfornyelse og beskæftigelse*. By og Byg. Statens Byggeforskningsinstitut. Dokumentation 027
- Søholt, S. (2005): "Etniske minoriteter og integrasjon på boligmarkedet" i *Plan* nr. 6/2005 s. 30-35.
- Søholt, S. (1999): *Om lovgivning og diskriminering på boligmarkedet*. Byggforsknotat 33. Oslo: Byggforsk.
- Søholt, S., Ruud, M. E. og Holm, A. (2003): *Offentlige strategier for boligetablering blant etniske minoriteter*. Prosjektrapport 354. Norges byggforskningsinstitutt
- Utlendingsdirektoratet (1998): *Deltakelse eller utestegning? Kommunene, innvandrerne og integreringen*. Rapport.
- Vestergård, H. (ed.) (1997): *Housing i Europe*. Danish Building Institute. Hørsholm
- Østby, L. (2005): "Myter og virkelighet om innvandring og integrering" I *Plan* nr. 6/2005 s.4-13
- Ålund, A. og Schierup C-U. (ed) (1996): *Paradoxes of multiculturalism*. Aldershot: Avebury (flere aktuelle artikler)

Kapittel 7: Oppvekstvilkår

- Astrup, H.B. m.fl. (2001): *"Hvor føler du deg hjemme?" en studie av stedsidentitet i Groruddalen, Nittedal og Lørenskog*. Rapport fra Humanistisk prosjektseminar, Historisk filosofisk fakultet UiO
- Bakken, A. (2003): *Minoritetsspråklig ungdom i skolen*. NOVA Rapport 15/2003
- Bjørgero, T. Carlsson, Y. og Haaland, T. (2001): *Generalisert hat – polarisert fellesskap. Om konflikter mellom ungdomsmiljøer i en norsk by*. NIBR Pluss serie 4-2001
- Carlsson, Y. og Haaland, T. (2004): *Barn og unge som står utenfor – aktivisering gjennom idrett*. En evaluering av idrettens storbyprogram. NIBR-rapport 2004:11
- Carlsson, Y. og Haaland, T. (2004): *Voldelige ungdomsgjenger – intervensjon på kommunenivå*. NIBR rapport 2004:20
- Carlsson, Y. (2005): *Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet 2002-2004: de gode eksempler*. NIBR-notat 2005:14
- Carlsson, Y og Haaland, T (2006): *Foreldredeltakelse i flerkulturelle idrettslag – en kartlegging*. NIBR-notat 2006:132.
- Farstad, G. R. (2004): *Innvandrerkvinner i Groruddalen*. NOVA Rapport 17/04.
- Friberg, J. H. (2005): *Ungdom, fritid og deltakelse i det flerkulturelle Oslo*. Fafo-notat 2005:16. Oslo: Fafo
- Fyhn, A. (2000): *Evaluering av aktiviteter i grunnskolen under Handlingsprogram Oslo indre øst*. Fafo- rapport 330
- Hjelmtveit, V., Unstad, M. og Ytrehus, S. (2000): *Ung i drabantby. Foreldrekontroll og lokal tilhørighet*. Prosjektrapport 276. Norges byggforskningsinstitutt
- Nergård, T. B. (2003): *To års gratis barnehage tilbud for familier med innvandrerbakgrunn – fører det til integrering?* NOVA Rapport 6/2003

- Nergård, T. B. (2003): *Ett års gratis barnehage – hvilke konsekvenser har det for overgangen til skolen? Evaluering av et forsøk.* NOVA Rapport 7:2003
- Norrvi, S. (1999): Skilda världar. Om barns vardagsmiljö i en segregerad förort. I Arnstberg, Karl-Olov (red) 1999: *Segregationens konsekvenser.* Stockholms universitet, kulturgeografiska institutionen.
- Portes, A. (ed) 1996: *The new second generation.* New York: Russell Sage Foundation (bl.a. følgende artikler):
- Portes and Schauffler: Language and the Second generation. Bilingualism Yesterday and Today
  - Kelly, P and Schauffler: Divided Fates: Immigrant Children and the new assimilation
  - Hirschman, C: Studying immigrant adaptation from the 1990 population census.
  - Waters, M: Ethnic and racial identities of second generation black immigrants in New York City.
- Sletten, M. Aabøen (2001): *Det skal ikke stå på viljen – utdanningsplaner og yrkesønsker blant Osloungdom med innvandrerbakgrunn.* NOVA Rapport 8/2001
- Sæter, O. og Ulfrstad, L.M. (1998): *Stedsutvikling, kunst og kultur i en drabantby. En studie av kultursatsing i Furuset bydel i Oslo.* Prosjektrapport 235, Norges byggforskningsinstitutt. Oslo
- Søholt, S. (2001): *Oppvekst i to multietniske boligområder i Oslo.* Utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljø. Prosjektrapport 313. Oslo. Byggforsk
- Vestel, V. (2004): *A community of Differences – hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in Rudenga east in Oslo.* NOVA rapport 15/04.
- Waters, M: *Ethnic and racial identities of second generation black immigrants in New York City.- Yesterday and Today*
- Ytrehus, S., Unstad, M og Hjelmtveit, V. (2000): *Ung i Drabantby.* Foreldrekontroll og lokal tilhørighet. Prosjektrapport 276. Oslo: Byggforsk.

Ytrehus, S. (2004): *Fattige barn i Norge. Hvem er de og hvor bor de?*
Fafo-rapport 445

Øia, T. (2005): *Innvandrerungdom – integrasjon og marginalisering.*
NOVA Rapport 20/05.

Kapittel 8: Kriminalitetsforebygging

Carlsson, Y. (2005): *Tett på gjengen. En evaluering av
gjengintervensjonsprosjektet "Tett På".* NIBR-rapport 2005:14

Christensen, G. og Ærø, T. (2003): *Veje til tryghed. Indsatser i
boligområder – fra konfrontation til forståelse.* Det
kriminalpræventive Råd og By og Byg, Statens
Byggeforskningsinstitut.

Christophersen, J. og Ulfrstad, L.M. (1996a):
*Kriminalitetsforebyggende bygging – teori og praksis, en
bibliografi. Del 1. Tjueto sentrale publikasjoner.* Norges
byggforskningsinstitut. Byggforsknotat 11

Christophersen, J. og Ulfrstad, L.M. (1996b):
*Kriminalitetsforebyggende bygging – teori og praksis, en
bibliografi. Del 2. Bred, annotert oversikt.* Norges
byggforskningsinstitut. Byggforsknotat 12

Lien, I.L. (2004): *Ugripelig ung. Kriminalitetsforebygging og
gjengbekjempelse i innvandringstiljøene.* NIBR –rapport
2004:14

Newman, O. (1972): *Defensible Space. Crime prevention through
urban design.* The Macmillian Company: New York.

Nordahl, B. (1992): *Kriminalitetsforebyggende tiltak på Holmlia. En
studie av sosialt miljø, utrygghet og kriminalitet i et
boligområde i Oslo.* Norges byggforskningsinstitut 1992,
Prosjektrapport 108.

Nørgaard, H. og Ærø, T. (2004): *Kriminalitet, tryghed og insatser i
de syv første kvarterløftområder.* SBi 2004:02. Statens
Byggeforskningsinstitut. København

Schneider R.H. og Kitchen, T. (2002): *Planning for crime prevention. A TransAtlantic Perspective*. Routledge: London og New York

Sæter, O. (1993): *Lovbrudd og sosial kontroll i bydel. Fokus på oppvekstmiljø i utvalgte Drammensbydeler*. Norges byggforskningsinstitutt 1993, Prosjektrapport

Sæter, O. (1997): *Bydelspolitiet – i møte med det lokale*. Norges byggforskningsinstitutt 1997, Prosjektrapport 214.

Sæterdal, A. (1987): "Bomiljø og forebygging av kriminalitet", i B. Stordrange (red) *Forbrytelse og straff*. Det kriminalitetsforebyggende råd, Universitetsforlaget 1987.

Ulfrstad, L.M. (1993): *Forebygging på tvers? Organisering og arbeidsprosesser i prosjektene "Samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak"*. Norges byggforskningsinstitutt 1993, Prosjektrapport 131.

Unstad, M. og Christophersen, J. (1998): *Bedre planlegging – færre farer. kriminalitetsforebyggende sjekklister for planleggere*. Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD) og Norges byggforskningsinstitutt.

Ærø, T. og Christensen, G. (2003): *Forebyggelse av kriminalitet i boligområder*. By og Byg Dokumentation 051. Statens Byggeforskningsinstitut.

Lokalhistorisk om Groruddalen

Alsvik, B. (2002): "Men navnene lever videre. Fra bygd til drabantby" i *Fremtid for fortiden* nr. 3 /4 2002, temanummer med tittelen: *Drabantbyen*. Fortidsminneforeningen Oslo Akershus og Oslo kommune, byarkivet

Benum, E. (2002): "Byens "kjempeprogram". Utbyggingen av Groruddalen. I. *Fremtid for fortiden* nr. 3 /4 2002, temanummer med tittelen: *Drabantbyen*. Fortidsminneforeningen Oslo Akershus og Oslo kommune, byarkivet

- Sekretariatet for plan- og byggekomiteen for Romsås senter (2002, oppr. 1970): "En dag i familien Svarttjerns liv" i *Fremtid for fortiden* nr. 3 /4 2002, temanummer med tittelen: *Drabantbyen*. Fortidsminneforeningen Oslo Akershus og Oslo kommune, byarkivet . s. 78-81
- Flood, G. (2002): "Eksempelet Kalbakken. Realseringen av en plan. I *Fremtid for fortiden* nr. 3 /4 2002, temanummer med tittelen: *Drabantbyen*. Fortidsminneforeningen Oslo Akershus og Oslo kommune, byarkivet
- Holen, Ø. (2005): *Groruddalen, en reiseskildring*. Cappelen
- Krogstad, M. (red.)(1995): *Lokalhistorisk vandring på Grorud* Groruddalen historielag: Fortidsminneforeningen, Oslo og Akershus avdeling.
- Oslo kommune, Byplankontoret Generalplanavdelingen (1979): *Arealdisponering i Groruddalen: en oversikt over bydelene Rødtvet, Kaldbakken og Linderud*. Oslo
- Straume, A.C. (2002): "Forfatterblikk på drabantbyen" i *Fremtid for fortiden* nr. 3 /4 2002, s. 2 – 13 temanummer med tittelen: *Drabantbyen*. Fortidsminneforeningen Oslo Akershus og Oslo kommune, byarkivet
- Svendsen, S.E. (2002): "Romsås. Et forsøk på å skape den ideelle drabantby". I *Fremtid for fortiden* nr. 3 /4 2002, temanummer med tittelen: *Drabantbyen*. Fortidsminneforeningen Oslo Akershus og Oslo kommune, byarkivet

Noen aktuelle hovedfagsoppgaver

- Ellingsen, S. (1994): *Det medieskapt drabantbybildet - sammenlignet med nærmiljø og sosial aktivitet på Bøler*. Hovedfagsoppgave i etnologi. Universitetet i Oslo
- Granum, K. (1981): *Lambertseter. Oslos første drabantby*. Magisteravhandling i etnologi, Institutt for folkelivsgranskning. Universitetet i Oslo

- Gakkestad, K. (2003): *Romsås - en stigmatisert bydel? En studie av territoriell stigmatisering*. Medias rolle og konsekvenser for beboerne. Hovedoppgave i samfunnsgeografi ved Universitet i Oslo
- Grønli, M. Megård (2004): *Bo i drabantby? Unge voksnes vurderinger av drabantbyer som bosted*. Hovedoppgave i samfunnsgeografi ved Universitet i Oslo
- Røed, I. (2004): *Nærmiljøarbeid i et flerkulturelt område: studie av drabantbyen Fjell i Drammen*. Hovedoppgave i geografi ved Universitetet i Bergen

Aktuelle nettsteder

www.nibr.no

www.stedsforskning.no

www.byggforsk.no

www.sbi.dk

www.nova.no

www.fifo.no

www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no

www.oslo.kommune.no/indreoslo

www.inm.dk

www.byudvalget.dk

www.storstad.gov.se